

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
Αυτοτελές Τμήμα
Συλλογικών Οργάνων**

Ταχ. Δ/ση : Πλατεία Ελευθερίας
Ταχ. Κώδικας : 712 01
Πληροφορίες : Γιατρομανωλάκη
Ευαγγελία
Τηλέφωνα : 2813400235
e-mail : tyso@crete.gov.gr

**Ηράκλειο, 03 Ιουνίου 2024
Αρ. πρωτ.: 190682**

ΠΡΟΣ: - Περιφερειακό Συμβούλιο ΠΚ

ΚΟΙΝ: - Αντιπεριφερειάρχες ΠΚ & ΠΕ
- Δ/ση Σχεδιασμού & Περιφερειακού
Προγράμματος Ανάπτυξης Π.Κ.

ΘΕΜΑ: Διαβίβαση της αριθ. **531/2024** απόφασης Περιφερειακής Επιτροπής.

Σας διαβιβάζουμε συνημμένα, για τις δικές σας ενέργειες, αντίγραφο της αριθμ. **531/2024** απόφασης της Περιφερειακής Επιτροπής (**πρακτικό Ν°14/31-05-2024**), που αφορά στην **Έγκριση Σχεδίου Στρατηγικού Σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης 2024-2028** και εισηγείται στο Περιφερειακό Συμβούλιο την έγκρισή του.

Η Προϊσταμένη του Τμήματος

Νίκη Βαρδιάμπαση

Εσωτερική Διανομή:

- Γραφείο Περιφερειάρχη
- Αναπληρωτή Περιφερειάρχη Κρήτης
- Εκτελεστικό Γραμματέα ΠΚ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

**ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ
ΑΔΑ:**

**Απόσπασμα Πρακτικού Νο14/31-05-2024
Αριθμός Απόφασης: 531/2024**

Στο Ηράκλειο σήμερα **Παρασκευή 31 Μαΐου 2024** και ώρα **11:00** συνήλθε σε **δια ζώσης** συνεδρίαση η **Περιφερειακή Επιτροπή** στο **Ηράκλειο** (περιφερειακό κατάστημα, πλατεία Ελευθερίας 01), ύστερα από την με αριθ. πρωτ.: **178443 /27-05-2024 πρόσκληση της προέδρου της.**

Στη συνεδρίαση στην οποία κλήθηκαν νόμιμα τα τακτικά και τα αναπληρωματικά μέλη, παραβρέθηκαν:

1	Λιονή Μαρία	Αντιπεριφερειάρχης Π.Ε. Ρεθύμνου	Πρόεδρος Επιτροπής
2	Σαρρής Μιχαήλ	περιφερειακός σύμβουλος	τακτικό μέλος
3	Παπαβασιλείου Νεκτάριος	» »	» »
4	Μαράκη - Μπελαδάκη Ελένη	» »	» »
5	Δανέλλης Σπυρίδων	» »	» »
6	Σμπώκος Βασίλειος	» »	Αντιπρόεδρος Επιτροπής
7	Μανουσάκης Νικόλαος	» »	τακτικό μέλος
8	Φασουλάκης Κωνσταντίνος	» »	ως τακτικό μέλος

Από τη συνεδρίαση **απουσίαζαν οι κ.κ.** Καμπουράκης Εμμανουήλ και Μπαλαντίνος Σπυρίδων τακτικά μέλη της επιτροπής.

Στη συνεδρίαση **παραβρέθηκαν ακόμα** οι κ.κ.: Βοργιάς Στυλιανός (Στέλιος) Αντιπεριφερειάρχης Κοινωνικής Πολιτικής και Αλληλεγγύης ΠΚ, Αλεξάκης Γεώργιος Εντεταλμένος Περιφερειακός Σύμβουλος στον τομέα Ευρωπαϊκών και Διεθνών Σχέσεων ΠΚ, Ραπτάκης Νικόλαος Εκτελεστικός Γραμματέας ΠΚ, Δασκαλάκη Χρυσούλα προϊστάμενη Γενικής Διεύθυνσης Αναπτυξιακού Προγραμματισμού ΠΚ, Αγαπάκης Γεώργιος προϊστάμενος Γενικής Διεύθυνσης Υποδομών ΠΚ, Κοκοσάλης Ανδρέας προϊστάμενος Σχεδιασμού και Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης, Μυλωνάκης Μιχαήλ προϊστάμενος τμήματος Προμηθειών Δ/σης Οικονομικού ΠΚ, Παπαδάκης Κων/νος προϊστάμενος Τμήματος Προϋπολογισμού και Δημοσιονομικών Αναφορών της Δ/σης Οικονομικού ΠΚ, Βουγιουκαλάκη Ελένη Προϊσταμένη Τμήματος Τουρισμού ΠΕ Ηρακλείου, Φλουρής Κωνσταντίνος προϊστάμενος Τμήματος

Παιδείας και Δια Βίου Μάθησης της Δ/σης Παιδείας, Απασχόλησης και Εμπορίου ΠΚ, Τζαγκαράκη Ελένη προϊσταμένη Τμήματος Συγκοινωνιακών Έργων ΠΕ Ηρακλείου της Δ/σης Τεχνικών Έργων ΠΕ Ηρακλείου, Απελίδου Μερόπη προϊσταμένη Αυτοτελούς Γραφείου Ισότητας ΠΚ, Σηφομιχελάκης Εμμανουήλ υπάλληλος τμήματος Πολιτισμού και Αθλητισμού Δ/σης Πολιτισμού και Αθλητισμού ΠΚ και για την τήρηση των πρακτικών οι Βαρδιάμπαση Νίκη και Νικάκη Δέσποινα υπάλληλοι του Αυτοτελούς Τμήματος Συλλογικών Οργάνων.

Η πρόεδρος της Επιτροπής ύστερα από τη διαπίστωση απαρτίας, κήρυξε την έναρξη της συνεδρίασης με τα παρακάτω θέματα ημερήσιας διάταξης:

ΘΕΜΑ 01^ο: Έγκριση Σχεδίου Στρατηγικού Σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης 2024-2028

Η Περιφερειακή Επιτροπή έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις:

α) του Ν. 2690/1999: «Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις»,

β) του Ν. 3852/2010: «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης»,

γ) του άρθρου 11 του Ν. 4013/2011(ΦΕΚ 204/τ.Α/2011) «Σύσταση ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων και Κεντρικού Ηλεκτρονικού Μητρώου Δημοσίων Συμβάσεων (ΚΗΜΔΗΣ)»,

δ) του Ν. 4270/14 (ΦΕΚ 143 Α/28-06-2014): Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ) - δημόσιο λογιστικό και άλλες διατάξεις,

ε) του Π.Δ.80/2016 (ΦΕΚ 145/τ.Α/5-2016) «Ανάληψη Υποχρεώσεων από τους Διατάκτες»,

στ) του Ν. 4412/2016 (ΦΕΚ 147^Α) «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)», όπως τροποποιήθηκε με τον Ν.4782/9.3.2021 (ΦΕΚ 36 τ.Α),

ζ) του αρθ. 35 του Ν. 5013/2023: «Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, διαχείριση κινδύνων στον δημόσιο τομέα και άλλες διατάξεις»,

η) του Ν 5056/2023: «Αναμόρφωση του συστήματος διακυβέρνησης Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού, κατάργηση νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου δήμων, παρακολούθηση επιδόσεων τοπικής αυτοδιοίκησης οικονομική και διοικητική διαχείριση οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, ευζωία των ζώων συντροφιάς, κατασκευή και αναβάθμιση λειτουργούντων χερσαίων συνοριακών σταθμών και λοιπές διατάξεις του Υπουργείου Εσωτερικών»,
όπως ισχύουν.

2. Το Π.Δ. 149/2010: «Οργανισμός της Περιφέρειας Κρήτης»(ΦΕΚ 242/27-12-2010, τεύχος Α'), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει με την αριθμ. **1218/ΦΕΚ 762 τ. Β' / 26-02-2021** Απόφαση Συντονίστριας Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης.

3. Τη με αριθμ. 2/2024 απόφαση του Περιφερειακού Συμβουλίου (**πρακτικό Ν° 1/02-01-2024**), που αφορά στην **Εκλογή τακτικών και αναπληρωματικών μελών της Περιφερειακής Επιτροπής Περιφέρειας Κρήτης**, για το πρώτο ήμισυ της αυτοδιοικητικής περιόδου 2024-2028 και συγκεκριμένα για την περίοδο από 02/01/2024 έως 30/06/2026.

4. Τη με αριθμ. πρωτ.: 9509/10-01-2024 απόφαση του Περιφερειάρχη Κρήτης που αφορά στον ορισμό προέδρου της Περιφερειακής Επιτροπής της κας Λιονή Μαρίας Αντιπεριφερειάρχη ΠΕ Ρεθύμνου (λήξη θητείας 01-01-2025).

5. Την αριθμ. **1/2024** απόφαση Περιφερειακής Επιτροπής (**πρακτικό Ν° 1/19-01-2024**), που αφορά στην εκλογή Αντιπροέδρου Περιφερειακής Επιτροπής, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 175 του ν. 3852/2010 (Α' 87), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει με τις διατάξεις της παραγράφου 6 του άρθρου 19 του ν. 5056/2023.
6. Το με αρ. πρωτ. **179881/27-05-2024** έγγραφο της **Διεύθυνσης Σχεδιασμού και Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης**, στο οποίο αναφέρονται τα παρακάτω:
 «Σας διαβιβάζουμε συνημμένα το Σχέδιο Στρατηγικού Σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης 2024-2028, στο πλαίσιο της εκπόνησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος.
 Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) της Περιφέρειας Κρήτης 2024-2028 εκπονείται σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 268 του ν. 3852/2010 «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ» (ΦΕΚ 87/Α/07.06.2010), όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 176 του ν. 4555/2018 «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι» (ΦΕΚ 133/Α/19.07.2018) και όπως ισχύουν σήμερα.
 Τον συντονισμό της κατάρτισης και την ευθύνη υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος έχει η Περιφερειακή Επιτροπή (άρθρο 174 του ν. 3852/2010) όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα και την ευθύνη συλλογής στοιχείων & σύνταξης των σχετικών σχεδίων του ΕΠ έχει η Γενική Δ/ση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού δια της Δ/σης Σχεδιασμού κ Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΔΙΣΠΠΑ) της Περιφέρειας Κρήτης»
7. Την εισήγηση της κ. **Δασκαλάκη Χρυσούλας** προϊστάμενης Γενικής Διεύθυνσης Αναπτυξιακού Προγραμματισμού ΠΚ.
8. Την εισήγηση του κ **Ραπτάκη Νικόλαου** Εκτελεστικού Γραμματέα ΠΚ.
9. **Τις απόψεις της προέδρου και των μελών της Επιτροπής.**
 Ύστερα από διαλογική συζήτηση,

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ ΚΑΤΑ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ

Εγκρίνει το Σχέδιο Στρατηγικού Σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης 2024-2028, **το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της παρούσας απόφασης**, στο πλαίσιο της εκπόνησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος **και εισηγείται στο Περιφερειακό Συμβούλιο την έγκρισή του.**

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) της Περιφέρειας Κρήτης 2024-2028 εκπονείται σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 268 του ν. 3852/2010 «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ» (ΦΕΚ 87/Α/07.06.2010), όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 176 του ν. 4555/2018 «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι» (ΦΕΚ 133/Α/19.07.2018) και όπως ισχύουν σήμερα.

Τον συντονισμό της κατάρτισης και την ευθύνη υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος έχει η Περιφερειακή Επιτροπή (άρθρο 174 του ν. 3852/2010) όπως τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα και την ευθύνη συλλογής στοιχείων & σύνταξης των σχετικών σχεδίων του ΕΠ έχει η Γενική Δ/ση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού δια της Δ/σης Σχεδιασμού κ Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΔΙΣΠΠΑ) της Περιφέρειας Κρήτης,
 σύμφωνα και με όσα αναφέρονται και στο σκεπτικό της παρούσας απόφασης.

Στην παρούσα απόφαση:

α) ψήφισε κατά ο κ. Μανουσάκης Νικόλαος τακτικό μέλος της Επιτροπής,

β) δήλωσαν παρών οι κ.κ.. **Δανέλλης Σπυρίδων** τακτικό μέλος και **Σμπώκος Βασίλειος** αντιπρόεδρος της Επιτροπής, οι οποίοι ανέφεραν ότι επιφυλάσσονται να τοποθετηθούν για το θέμα στο Περιφερειακό Συμβούλιο ανά παράταξη.

Αφού συντάχθηκε το παρόν υπογράφεται ως παρακάτω:
Ηράκλειο, **31-05-2024**

**Η πρόεδρος
της Περιφερειακής Επιτροπής**

Τα μέλη

**Λιονή Μαρία
Αντιπεριφερειάρχης
Π.Ε. Ρεθύμνου**

Γενική Διεύθυνση Αναπτυξιακού
Προγραμματισμού

Διεύθυνση Σχεδιασμού & ΠΠΑ

Αξιολόγηση
Επιχειρησιακού
Προγράμματος
Περιφέρειας Κρήτης
2020-2023 / Στρατηγικός
Σχεδιασμός Περιφέρειας
Κρήτης 2024-2028

Μάιος 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 2020-2023.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 – Μεθοδολογία Μελέτης.....	3
ΕΙΣ.1. Στόχοι του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023	3
ΕΙΣ. 2. Μεθοδολογία Αξιολόγησης.....	4
A. Αξιολόγηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023.....	6
A.1. Ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων.....	6
A.2. Ανάλυση των έργων και παρεμβάσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 ανά Πηγή Χρηματοδότησης, Περιφερειακή Ενότητα, Άξονα, Μέτρο και Στόχο. .	7
A.3. Ανάλυση συγκριτικών στοιχείων κατά κεφαλή δαπάνης ανά Περιφερειακή Ενότητα.	10
A.4. Ανάλυση διαθέσιμων δεικτών ανά στόχο και κατηγορία παρέμβασης, μέση δαπάνη ανά δράση ή ωφελούμενο.....	11
B. Συσχέτιση των Παρεμβάσεων με τους στόχους του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023.	13
B.1. Συγκέντρωση πόρων ανά στόχο	13
B.2. Εκτίμηση αποτελεσμάτων με βάση διαθέσιμους δείκτες και στοιχεία και μελέτες περίπτωσης.....	15
Γ. Εκτίμηση αναπτυξιακών επιπτώσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023	19
Γ.1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση Διεθνούς Εμπειρίας	19
Γ.2. Εκτίμηση των Αναπτυξιακών Επιπτώσεων στην Περιφέρεια Κρήτης.....	21
ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 2024-2028	24
A. Ανάλυση του οικονομικού κανονιστικού και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος.....	24
A.1 Σύνοψη των οικονομικών και διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της Περιφέρειας Κρήτης και ανάδειξη της θέσης της στον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο.	24
A.2 Σύνοψη των μεγάλων Ευρωπαϊκών στρατηγικών (Πράσινη Συμφωνία, Πακέτα Κυκλικής Οικονομίας) και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.....	25
A.3. Σύνοψη των εθνικών στρατηγικών.	29
A4. Σύνοψη των Περιφερειακών στρατηγικών (ΠΕΠ 2021-2027, Περιφερειακού Σχεδίου για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, ΣΔΛΑΠ, Masterplan Υδάτων, κ.λπ.).....	32
B. Προσδιορισμός των αναγκών και αναπτυξιακών κενών ανά τομέα και εκτίμηση των ευκαιριών.....	35
B.1 Αξιοποίηση αποτελεσμάτων αξιολόγησης – Εντοπισμός κρίσιμων κενών SWOT Analysis.	35
B.2 Διατύπωση αναπτυξιακού οράματος και στόχων.	44

Β.3 Περιγραφή παρεμβάσεων για την κάλυψη των κενών και την αξιοποίηση των ευκαιριών.....	45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 2020-2023 ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	52
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΟΧΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 2020-2023	54
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΑΞΟΝΕΣ ΜΕΤΡΑ ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ-ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ.....	56

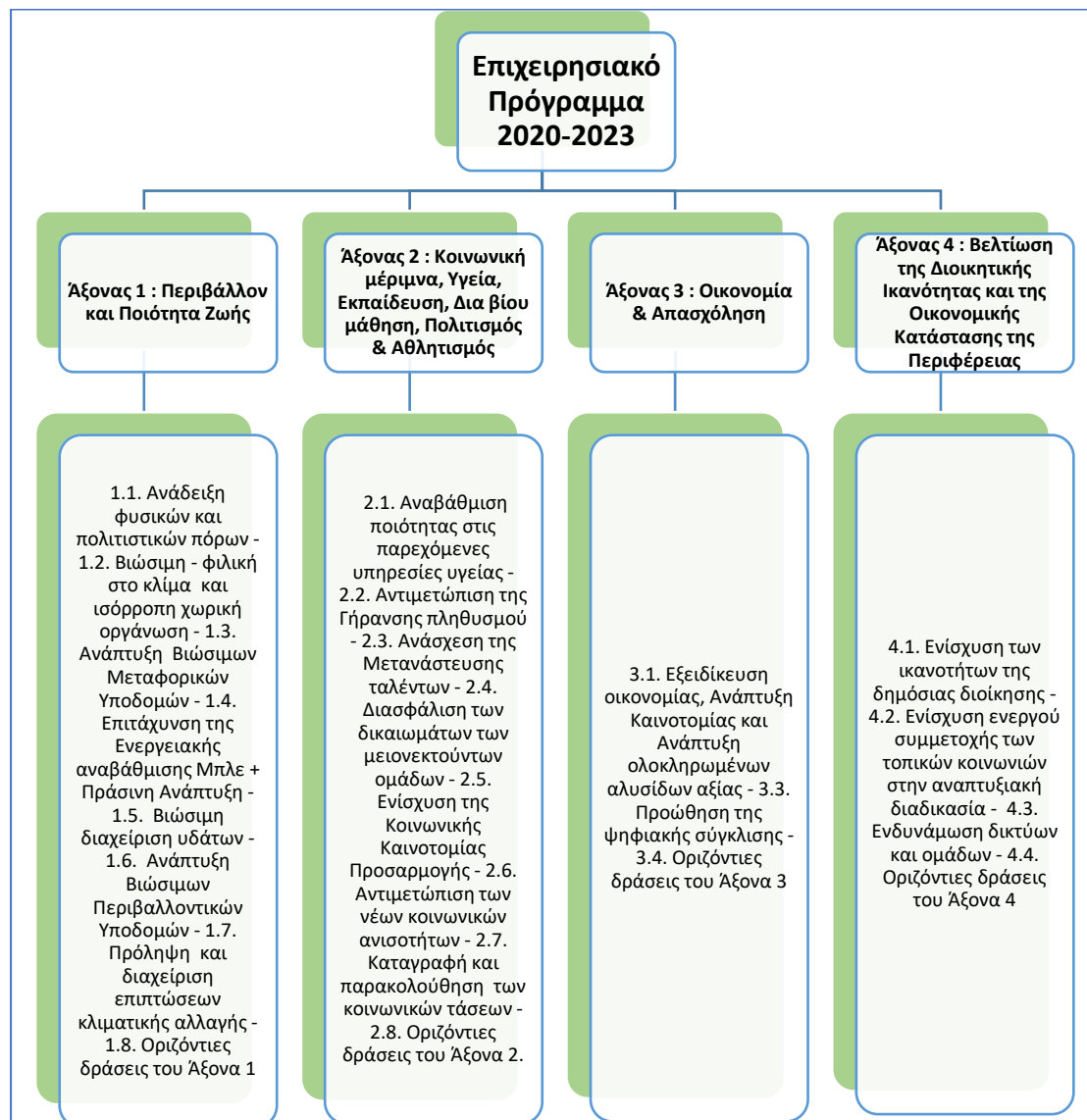
ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 2020-2023

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 – Μεθοδολογία Μελέτης

ΕΙΣ.1. Στόχοι του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023

Το Στρατηγικό Σχέδιο έθετε ως όραμα να γίνει η Κρήτη δυναμική, βιώσιμη, ευφυής, με κοινές αξίες και κοινωνική συνοχή, δημιουργική με ταυτότητα και αυτοπεποίθηση. Με την υλοποίηση των έργων του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 το όραμα αρχίζει να αποκτά περιεχόμενο, ενώ αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά οι συνέπειες από τις φυσικές καταστροφές καθώς και οι δυσμενείς επιπτώσεις στην περιφερειακή οικονομία από την πανδημία.

Διάγραμμα ΕΙΣ.1.1: Δομή Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023

Στο πλαίσιο αυτό, προωθήθηκε η πράσινη μετάβαση και η χωρική ισορροπία, αναβαθμίστηκε η ανθεκτικότητα των υποδομών και στηρίχθηκε η εξειδίκευση και συνδυασμένη ανάπτυξη για την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των ισχυρών κλάδων της Περιφερειακής Οικονομίας. Παράλληλα, ενισχύθηκε η κοινωνική συνοχή στην κατεύθυνση αντιμετώπισης των προκλήσεων της κοινωνικής περιθωριοποίησης και των νέων ανισοτήτων, ενώ αναβαθμίστηκαν Στοχευμένα κρίσιμες υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης. Τέλος, αναβαθμίστηκαν μνημεία και αθλητικές εγκαταστάσεις.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 αποτελείται από 4 άξονες και 24 μέτρα ενώ εξυπηρετεί 51 ειδικούς στόχους (Διάγραμμα ΕΙΣ.1.1).

ΕΙΣ. 2. Μεθοδολογία Αξιολόγησης

Για την αξιολόγηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 θα πραγματοποιηθούν οι εξής ενέργειες:

Α. Ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων

- Ανάλυση των έργων και παρεμβάσεων ανά Πηγή Χρηματοδότησης, Περιφερειακή Ενότητα, Άξονα, Μέτρο και Στόχο
- Ανάλυση συγκριτικών στοιχείων κατά κεφαλή δαπάνης ανά Περιφερειακή Ενότητα
- Κωδικοποίηση έργων σε βασικές κατηγορίες παρέμβασης, ανάλυση διαθέσιμων δεικτών ανά στόχο και κατηγορία παρέμβασης, μέση δαπάνη ανά δράση ή ωφελούμενο (ανάλογα με τα διαθέσιμα στοιχεία)

Β. Συσχέτιση των Παρεμβάσεων με τους στόχους του Επιχειρησιακού Σχεδίου 2020-2023.

- Συγκέντρωση πόρων ανά στόχο
- Εκτίμηση αποτελεσμάτων με βάση διαθέσιμους δείκτες και στοιχεία και μελέτες περίπτωσης

Γ. Εκτίμηση αναπτυξιακών επιπτώσεων του Επιχειρησιακού Σχεδίου 2020-2023

- Ανάλυση ιστορικών στοιχείων συσχέτισης επενδύσεων και Περιφερειακού ΑΕΠ Κρήτης, με παλινδρόμηση χρονοσειρών της περιόδου 2000-2021 και εξαγωγή συμπερασμάτων για τον συντελεστή επίπτωσης
- Χρήση του συντελεστή επίπτωσης για εκτίμηση αναπτυξιακών επιπτώσεων

Για την σύνταξη του νέου Στρατηγικού Σχεδίου θα αναληφθούν οι εξής ενέργειες:

Α. Ανάλυση του οικονομικού κανονιστικού και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος

- Σύνοψη των οικονομικών και διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της Περιφέρειας Κρήτης και ανάδειξη της θέσης της στον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο.
- Σύνοψη των μεγάλων Ευρωπαϊκών στρατηγικών (Πράσινη Συμφωνία, Πακέτα Κυκλικής Οικονομίας) και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

- Σύνοψη των εθνικών στρατηγικών.
- Σύνοψη των Περιφερειακών στρατηγικών (ΠΕΠ 2021-2027, Περιφερειακού Σχεδίου για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, ΣΔΛΑΠ, asterplan Υδάτων, κ.λπ.).

Β. Προσδιορισμός των αναγκών και αναπτυξιακών κενών ανά τομέα και εκτίμηση των ευκαιριών.

- Αξιοποίηση αποτελεσμάτων αξιολόγησης – Εντοπισμός κρίσιμων κενών SWOT analysis.
- Διατύπωση αναπτυξιακού οράματος και στόχων.
- Περιγραφή παρεμβάσεων για την κάλυψη των κενών και την αξιοποίηση των ευκαιριών.

Γ. Εργαλεία και μέσα επίτευξης των στόχων

Για την υλοποίηση της μελέτης χρησιμοποιούνται εργαλεία στατιστικής ανάλυσης και γεωγραφικής απεικόνισης. Επίσης, πραγματοποιείται βιβλιογραφική επισκόπηση νέων τεχνολογικών, οικονομικών και αναπτυξιακών εξελίξεων και των πολλαπλασιαστών δημοσίων δαπανών. Τέλος, αξιοποιούνται υφιστάμενες μελέτες, αξιολογήσεις προγραμμάτων, στρατηγικά κείμενα πολιτικής, ευρωπαϊκές κατευθύνσεις.

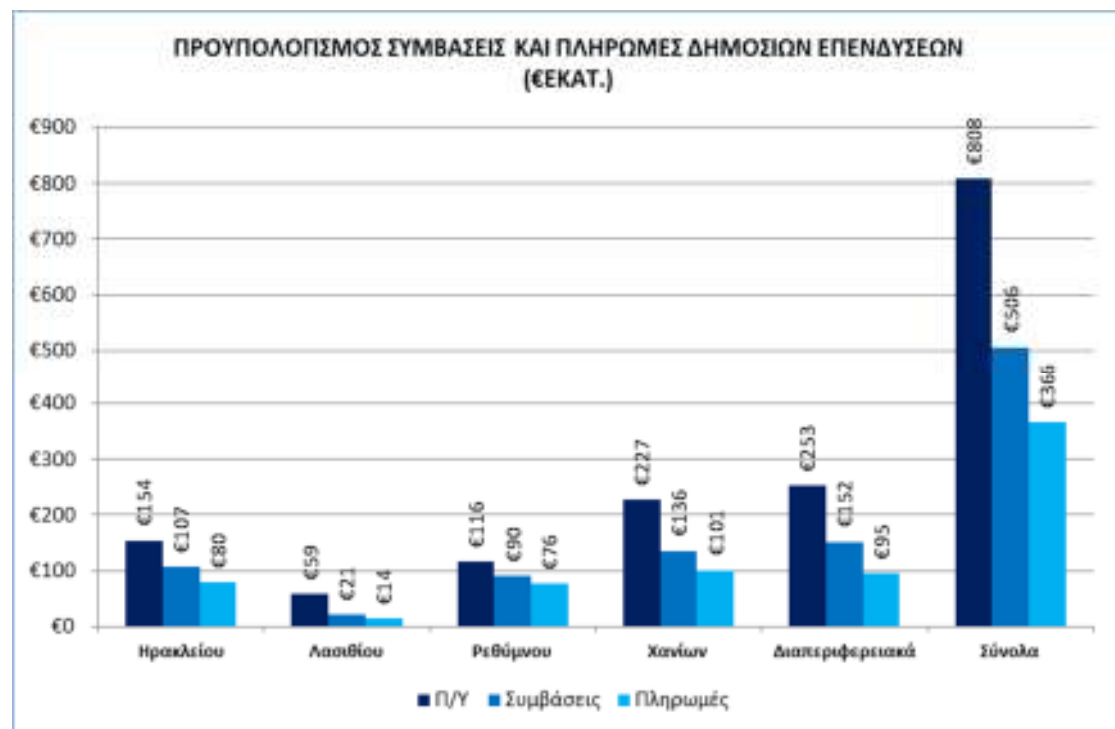
Α. Αξιολόγηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023

Α.1. Ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων

Η Περιφέρεια Κρήτης έχει διασφαλίσει πόρους €808 εκατ. για δημόσιες επενδύσεις από διαφορετικές πηγές χρηματοδότησης, ή €1.295 ανά κάτοικο. Έχουν ήδη συμβασιοποιηθεί €506 εκατ. (αποτελεσματικότητα υλοποίησης 63%), ενώ έχουν πραγματοποιηθεί €366 εκατ. πληρωμές (απορρόφηση 45%) και το ποσοστό ολοκλήρωσης διαμορφώνεται στο 31%.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 περιλαμβάνει 1.867 επιμέρους δράσεις και έργα με μέσο προϋπολογισμό € 433 χιλιάδες (11 έργα με προϋπολογισμό άνω των € 10 εκατ. και με μέγιστο τα € 77,5 εκατ.).

Γράφημα Α.1.1: Συνολική Εικόνα Εξέλιξης Δημοσίων Επενδύσεων 2020-2023

Το 31% του προϋπολογισμού των δημοσίων επενδύσεων αφορά σε διαπεριφερειακές δράσεις, ενώ το 28% την ΠΕ Ηρακλείου, το 14% την ΠΕ Χανίων και το 7,3% την ΠΕ Λασιθίου. Η εξισορρόπηση των δαπανών μεταξύ των ΠΕ επιτυγχάνεται με την κατανομή των διαπεριφερειακών δράσεων σε έργα και δράσεις προτεραιότητας, μεταξύ άλλων και για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών.

Τα έργα και οι δράσεις του προγράμματος κατανέμονται σε 4 άξονες και 24 μέτρα, ενώ εξυπηρετούν 51 ειδικούς στόχους. Για την πραγματοποίηση της αξιολόγησης επιδιώχθηκε η ομαδοποίηση των έργων σε 23 κατηγορίες, ανάλογα με το φυσικό αντικείμενο των έργων και παρεμβάσεων και τους στόχους που υποστηρίζουν. Η ομαδοποίηση αποτυπώνεται σε συγκεντρωτικό πίνακα στο Παράρτημα 1 και συνοψίζεται στο Γράφημα Α.1.2.

Γράφημα Α.1.2: Προϋπολογισμός Ανά Κατηγορία

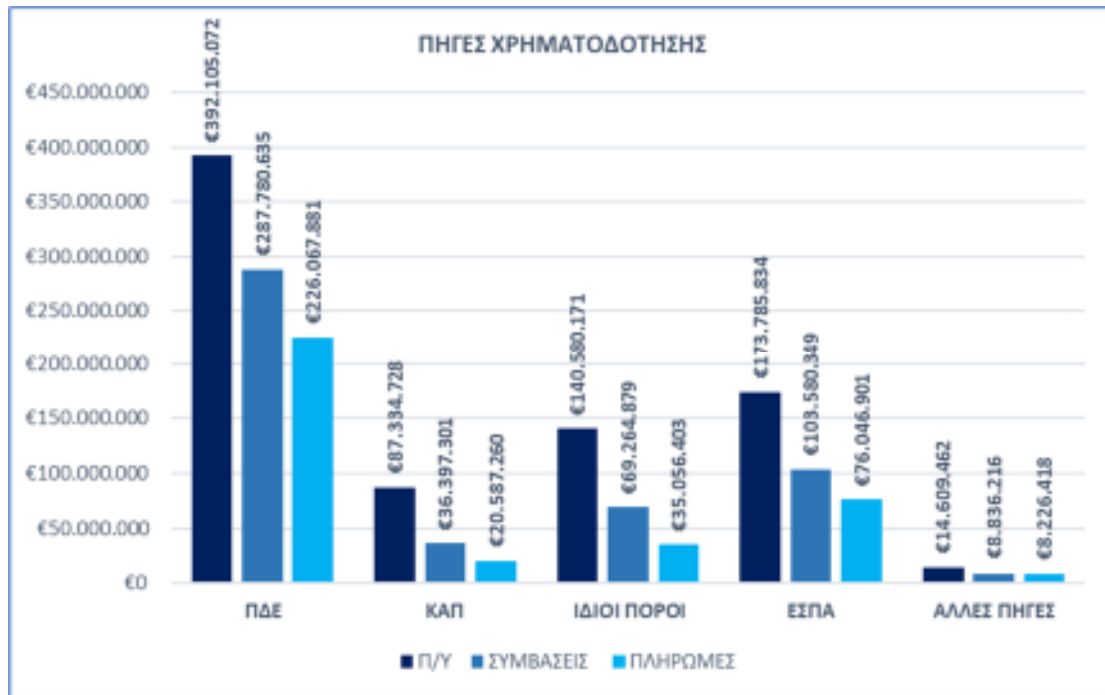

Οι σημαντικότερες κατηγορίες δράσεων αφορούν στην αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών (27% του προϋπολογισμού), στην αναβάθμιση του οδικού δικτύου (31%), στον κύκλο νερού και κλιματική αλλαγή (11%), στην κοινωνική προστασία, εκπαίδευση και υγεία (11%), στο σύμπλεγμα τουρισμός πολιτισμός αθλητισμός (6%) και στη στήριξη του πρωτογενή τομέα (5,4%).

Α.2. Ανάλυση των έργων και παρεμβάσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 ανά Πηγή Χρηματοδότησης, Περιφερειακή Ενότητα, Άξονα, Μέτρο και Στόχο.

Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων – ΠΔΕ (49%) το ΕΣΠΑ (21%) και οι ίδιοι Πόροι (17%) αποτελούν τις σημαντικότερες πηγές χρηματοδότησης. Η πορεία εξέλιξης των χρηματοδοτήσεων ανά πηγή αποτυπώνεται στο Γράφημα Α.2.1. Το ΠΔΕ και το ΕΣΠΑ εμφανίζουν την υψηλότερη αποτελεσματικότητα (73% και 60% αντίστοιχα) και απορρόφηση πόρων (58% και 40% αντίστοιχα).

Γράφημα Α.2.1: Πηγές Χρηματοδότησης

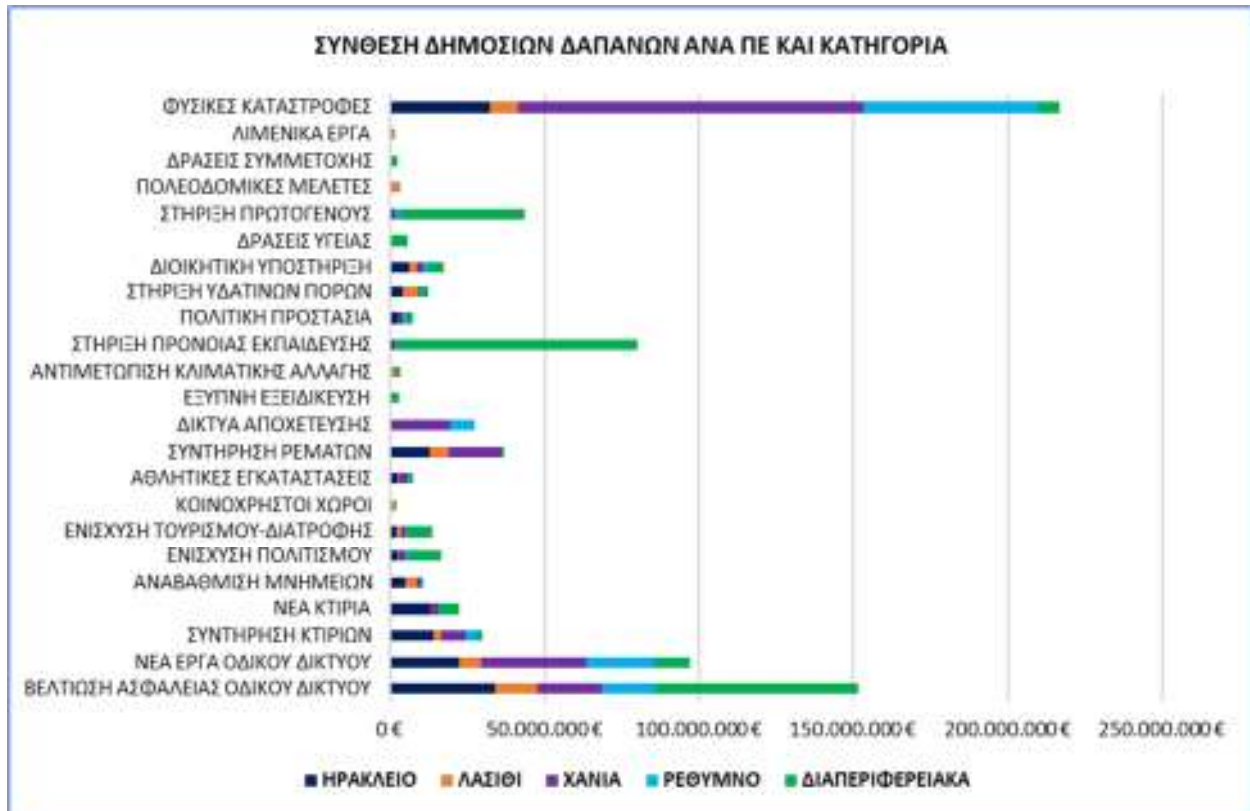
Οι σημαντικότερες παρεμβάσεις διαπεριφερειακού χαρακτήρα αφορούν κυρίως στην κοινωνική πολιτική, τη στήριξη του πρωτογενούς και την ασφάλεια του οδικού δικτύου κα σε μικρότερο βαθμό τις δράσεις υγείας, έξυπνης εξειδίκευσης, ενίσχυσης του πολιτισμού και αθλητισμού και τα νέα έργα οδικού δικτύου (Γράφημα Α.2.2).

Πίνακας Α.2.1: Κατανομή πόρων ανά ΠΕ και Πορεία Εξέλιξης τους ανά ΠΕ

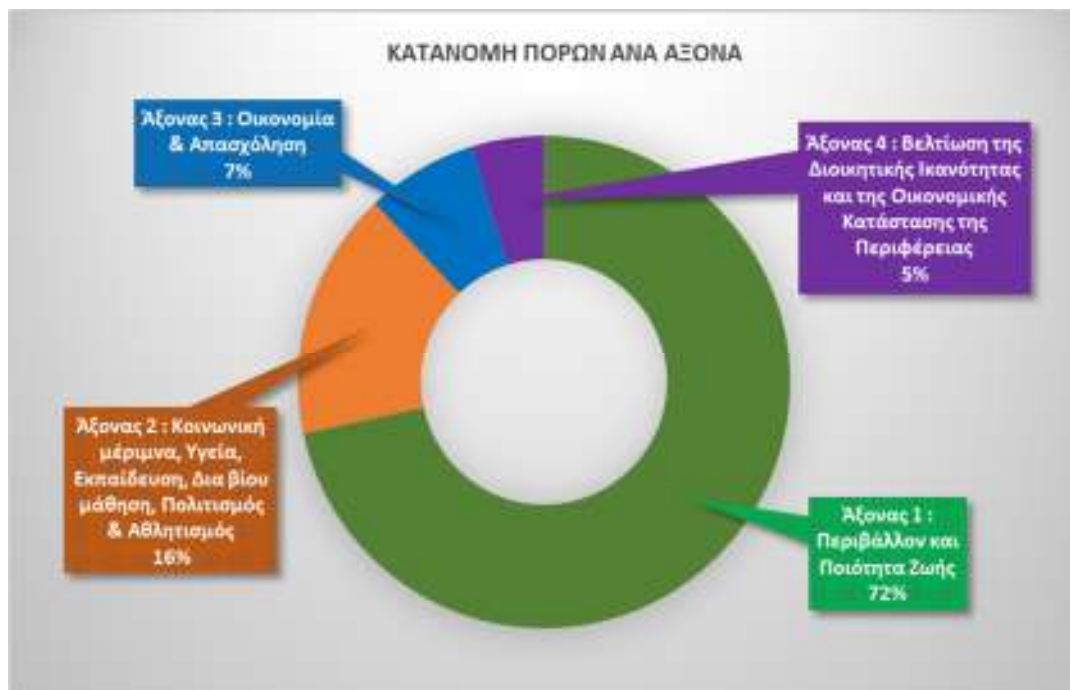
	Π/Υ	ΣΥΜΒΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗ	ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ	ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ	ΜΕΣΗ ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΑ ΕΡΓΟ
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	153.880.974 €	69%	52%	26%	361.223 €
ΛΑΣΙΘΙ	59.020.398 €	36%	23%	15%	196.735 €
ΧΑΝΙΑ	227.228.295 €	60%	44%	25%	523.568 €
ΡΕΘΥΜΝΟ	115.779.465 €	78%	66%	36%	299.947 €
ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ	252.506.134 €	60%	37%	42%	786.623 €

Η πορεία εξέλιξης του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 αναδεικνύει περιορισμένες διαφοροποιήσεις ως προς τις τρεις Περιφερειακές Ενότητες με εξαίρεση την ΠΕ Λασιθίου, που εμφανίζει υστέρηση στη συμβασιοποίηση και στην απορρόφηση (Πίνακας Α.2.1). Η μέση δαπάνη ανά έργο στις ΠΕ κυμαίνεται από € 196 χιλ. έως € 786 χιλιάδες.

Γράφημα Α.2.2: Δημόσιες Δαπάνες ανά ΠΕ και Κατηγορία

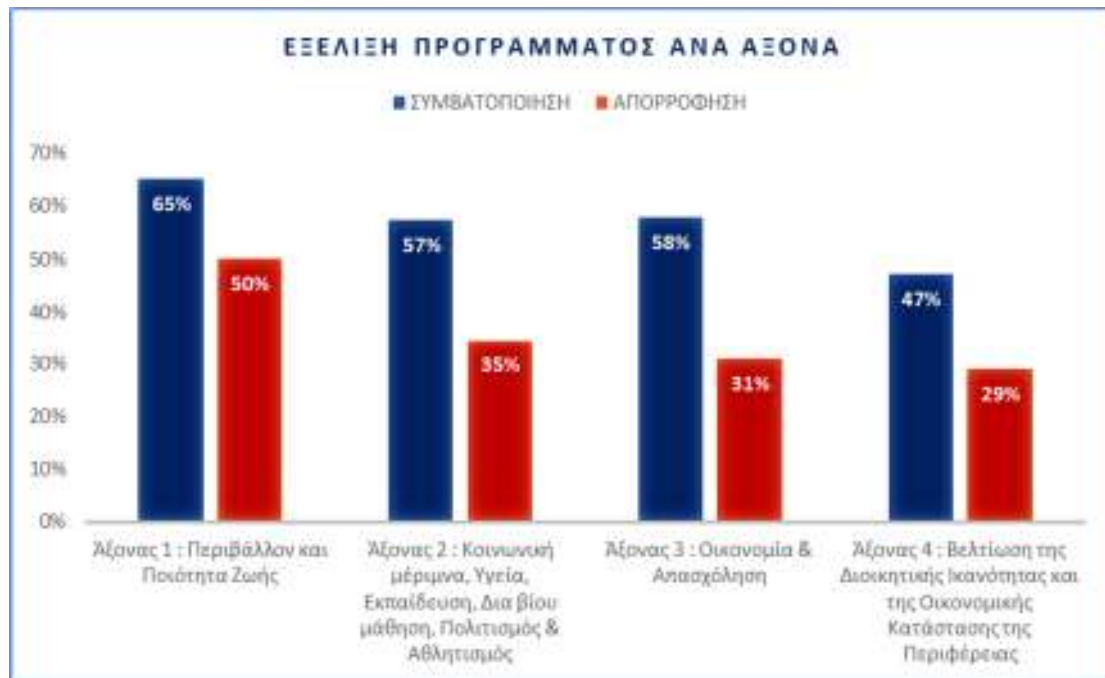

Γράφημα Α.2.3 Κατανομή Πόρων ανά Άξονα

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 είναι δομημένο σε τέσσερις άξονες, κυριαρχείται όμως από τον άξονα περιβάλλον και ποιότητα ζωής, καθώς συγκεντρώνει το 72% των πόρων.

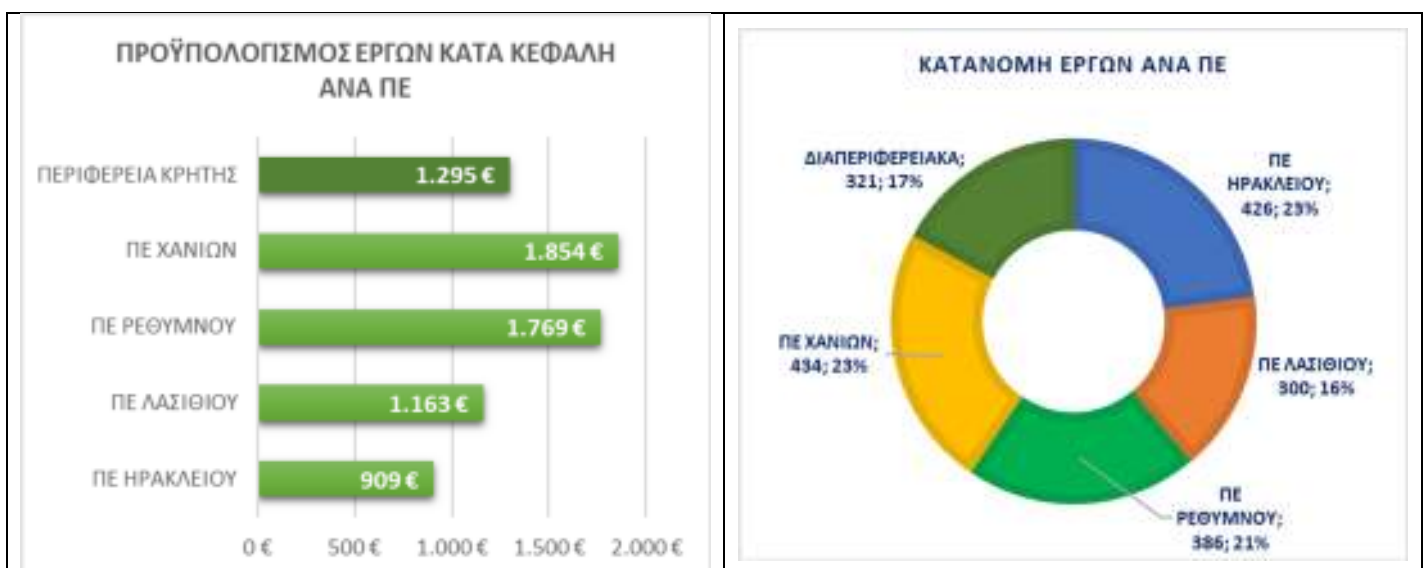
Γράφημα Α.2.4 Εξέλιξη Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 ανά Άξονα

Α.3. Ανάλυση συγκριτικών στοιχείων κατά κεφαλή δαπάνης ανά Περιφερειακή Ενότητα.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 χρηματοδοτεί 1867 έργα και παρεμβάσεις στην Περιφέρεια Κρήτης. Ένας μεγάλος αριθμός έργων και παρεμβάσεων είναι διαπεριφερειακού χαρακτήρα (321 ή το 17% του συνόλου Γράφημα Α.3.1). Ως εκ τούτου, επιχειρήθηκε εκτίμηση της κατανομής των διαπεριφερειακών έργων ανά ΠΕ με βάση το αντικείμενο τους.

Γράφημα Α.3.1: Κατά Κεφαλή Δημόσια Δαπάνη και Κατανομή Έργων ανά ΠΕ

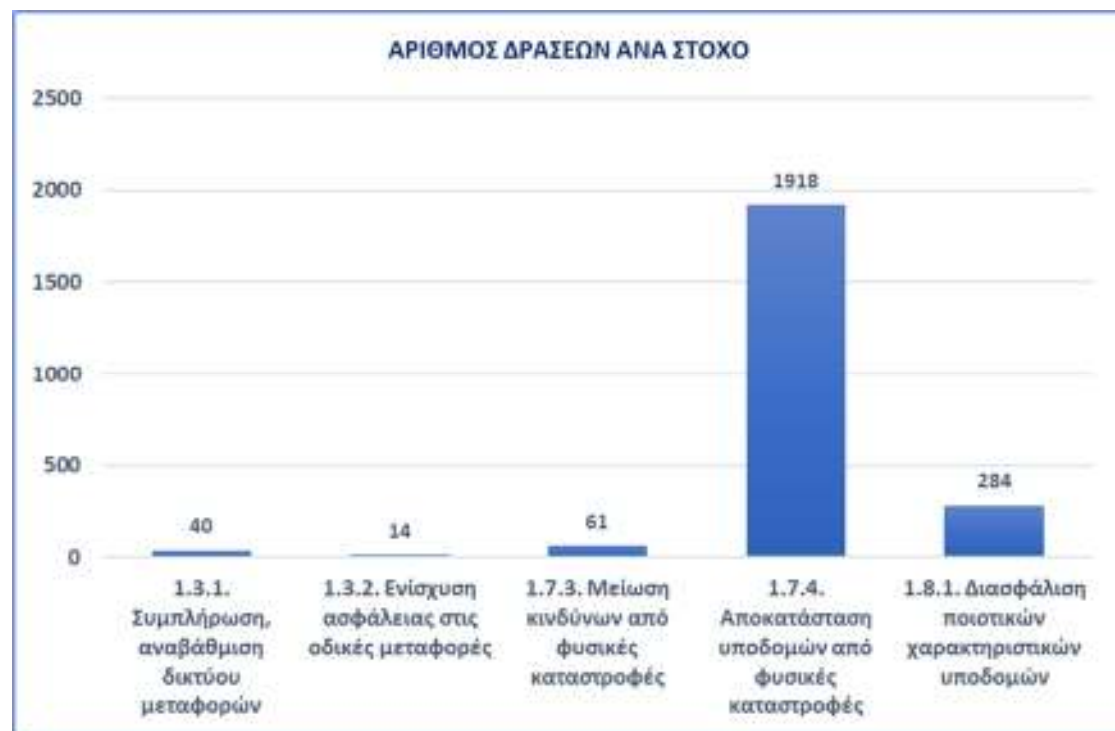

Από την ανακατανομή προκύπτει πως η κατά κεφαλή δημόσια δαπάνη κυμαίνεται από € 909 στην ΠΕ Ηρακλείου έως € 1854 στην ΠΕ Χανίων (Γράφημα Α.3.1). Η υψηλότερη κατά κεφαλή δαπάνη στις ΠΕ Ρεθύμνου και Χανίων οφείλεται στις αυξημένες παρεμβάσεις αποκατάστασης των φυσικών καταστροφών που προκλήθηκαν το 2019.

Α.4. Ανάλυση διαθέσιμων δεικτών ανά στόχο και κατηγορία παρέμβασης, μέση δαπάνη ανά δράση ή ωφελούμενο.

Η υλοποίηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 έχει οδηγήσει στην υλοποίηση χιλιάδων επιμέρους δράσεων που υποστηρίζουν την υλοποίηση των κεντρικών στόχων που είχαν τεθεί στο πρόγραμμα.

Γράφημα Α.4.1: Αριθμός Δράσεων και Παρεμβάσεων ανά Στόχο

Όπως αναμένεται ο στόχος 1.7.4 αποκατάσταση των φυσικών υποδομών από φυσικές καταστροφές, συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό επιμέρους δράσεων ακολουθούμενος από τον 1.8.1 διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών.

Σε μια ομάδα στόχων που έχουν καταγραφεί δείκτες αποτελέσματος επιχειρείται μια προσέγγιση μέσου κόστους ανά παρέμβαση και ωφελούμενο (Παράθυρο 1).

ΠΑΡΑΘΥΡΟ 1. ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΥΣ ΕΙΔΙΚΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ

	Π/Υ	ΠΛΗΡΩΜΕΣ	ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ	ΜΕΣΟ ΚΟΣΤΟΣ
2.8.3. Ενημέρωση , Ευαισθητοποίηση	7.487.198	5.107.153	856	€8.747
3.1.1. Υποστήριξη Περιφερειακής Οικονομίας (Προβολή)	7.462.793	3.333.198	274	€27.236
	Π/Υ	ΠΛΗΡΩΜΕΣ	ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΜΕΣΟ ΚΟΣΤΟΣ
3.1.3. Δράσεις της Έξυπνης Εξειδίκευσης στον Τομέα Αγροδιατροφή (Δακοκτονία)	41.361.724	11.897.900	296.497	€140
2.2.1. Φροντίδα για το παιδί (Μεταφορές Μαθητών)	74.765.511	14.950.827	58.059	€1.288

Από την ανάλυση μιας ομάδας στόχων που έχουν καταγραφεί δείκτες προκύπτουν οι εξής διαπιστώσεις:

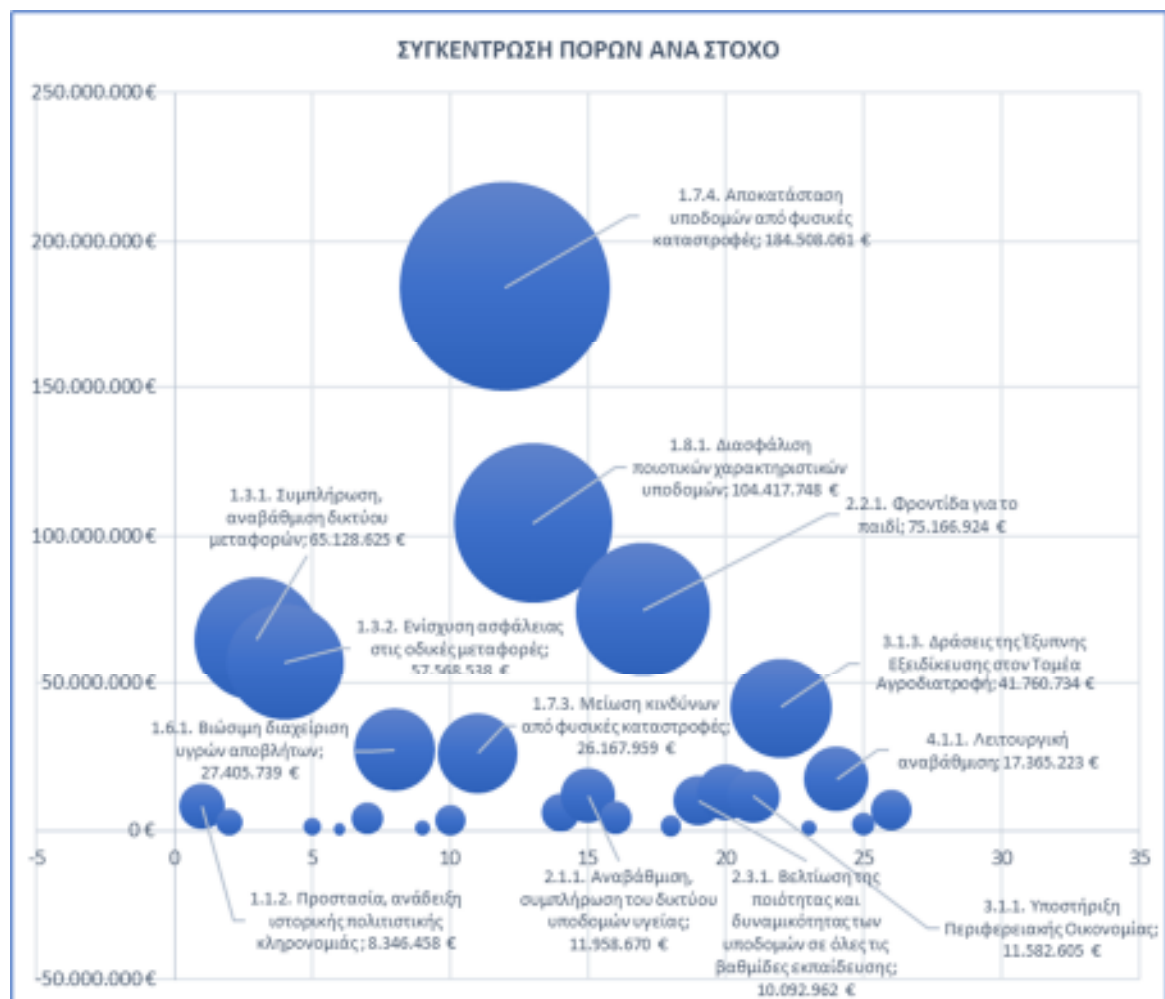
- Οι δράσεις που έχουν σχεδιαστεί και εκτελούνται καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα παρεμβάσεων και ωφελούμενων και χαρακτηρίζονται από μεγάλη διασπορά.
- Το μέσο κόστος ανά παρέμβαση κυμαίνεται από €8.747 (Ενημέρωση, ευαισθητοποίηση) έως €27.236 (τουριστική προβολή και προβολή αγροτικών προϊόντων) και τα δύο μεγέθη είναι αναμενόμενα λόγω του φυσικού αντικείμενου των επιμέρους παρεμβάσεων.
- Ο αριθμός των ωφελούμενων είναι ιδιαίτερα υψηλός.
- Το μέσο κόστος ανά ωφελούμενο κυμαίνεται από €140 στη δακοκτονία έως €1288 για τη μεταφορά μαθητών.

Β. Συσχέτιση των Παρεμβάσεων με τους στόχους του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023.

Β.1. Συγκέντρωση πόρων ανά στόχο

Το 86% των πόρων (€691 εκατ.) συγκεντρώνεται σε μια ομάδα 26 στόχων που αφορούν κυρίως στην αποκατάσταση από φυσικές καταστροφές και αναβάθμιση των υποδομών, στην κοινωνική πολιτική, στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής και στην υποστήριξη των τομέων της περιφερειακής οικονομίας (Γράφημα Β.1.1). Το 14% (€117 εκατ.) των πόρων στηρίζει τους υπόλοιπους στόχους του προγράμματος.

Γράφημα Β.1.1: Συγκέντρωση πόρων ανά στόχο

Αναλυτικά η συγκέντρωση των πόρων ανά στόχο παρουσιάζεται στο Παράρτημα 2 σε σχετικό πίνακα.

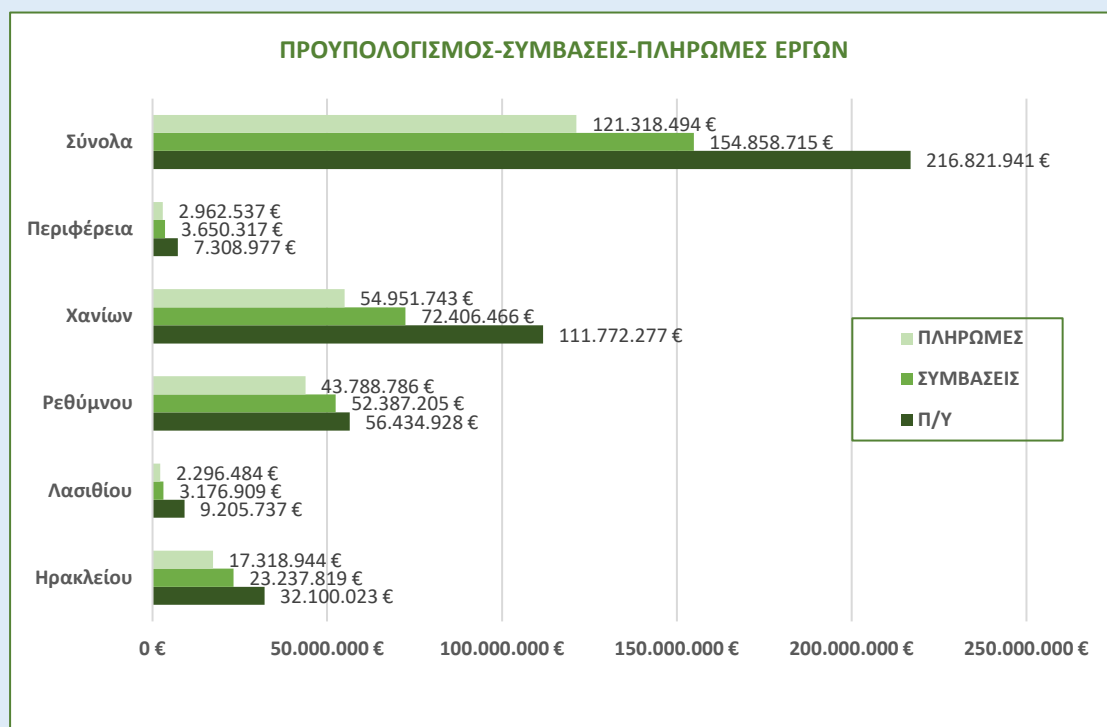
Από την ανάλυση της έντασης της χρηματοδότησης ανά ειδικό στόχο προκύπτει πως οι πλέον ολοκληρωμένες παρεμβάσεις έχουν υλοποιηθεί στο οδικό δίκτυο, στη διαχείριση των υγρών αποβλήτων, στις υποδομές υγείας και εκπαίδευσης, στο σύμπλεγμα τουρισμός και πολιτισμός και στην αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών (Αναλυτικότερα στο Παράθυρο 2). Σε αυτούς τους τομείς αναμένονται

οι σημαντικότερες άμεσες αναπτυξιακές επιπτώσεις βραχυπρόθεσμα και στους διασυνδεδεμένους με αυτούς κλάδους μακροπρόθεσμα.

ΠΑΡΑΘΥΡΟ 2. ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Οι επιπτώσεις από τη κλιματική αλλαγή στην Περιφέρεια Κρήτης ήταν ιδιαίτερα έντονες το 2019 και το 2022 με έντονες βροχοπτώσεις και πλημμύρες, στις Περιφερειακές Ενότητες Χανίων και Ρεθύμνου. Ειδικότερα, τα μεγαλύτερα προβλήματα στις υποδομές (εθνικό και επαρχιακό δίκτυο) που παρουσιάστηκαν από τις έντονες βροχοπτώσεις του 2019 ήταν οι κατολισθήσεις και οι αστάθειες των πρανών των δρόμων, οι ρηγματώσεις και οι καθιζήσεις επί οδοστρωμάτων, η εκτεταμένη διάβρωση και η συσσώρευση φερτών υλικών επί οδοστρώματος καθώς και η καταστροφή γεφυρών. Για την αποκατάσταση τους ανελήφθησαν επείγουσες ενέργειες όπως μελέτες αποκατάστασης, καθαρισμοί υδατορεμάτων, αντιμετώπιση καθιζήσεων, επισκευή γεφυρών και οδοστρώματος κλπ.

Γράφημα Β.1.2: Δημόσιες Δαπάνες Αντιμετώπισης Καταστροφών

Το 78% του προϋπολογισμού έχει δεσμευτεί για έργα στις ΠΕ Χανίων και Ρεθύμνου όπου προκλήθηκαν οι μεγαλύτερες καταστροφές.

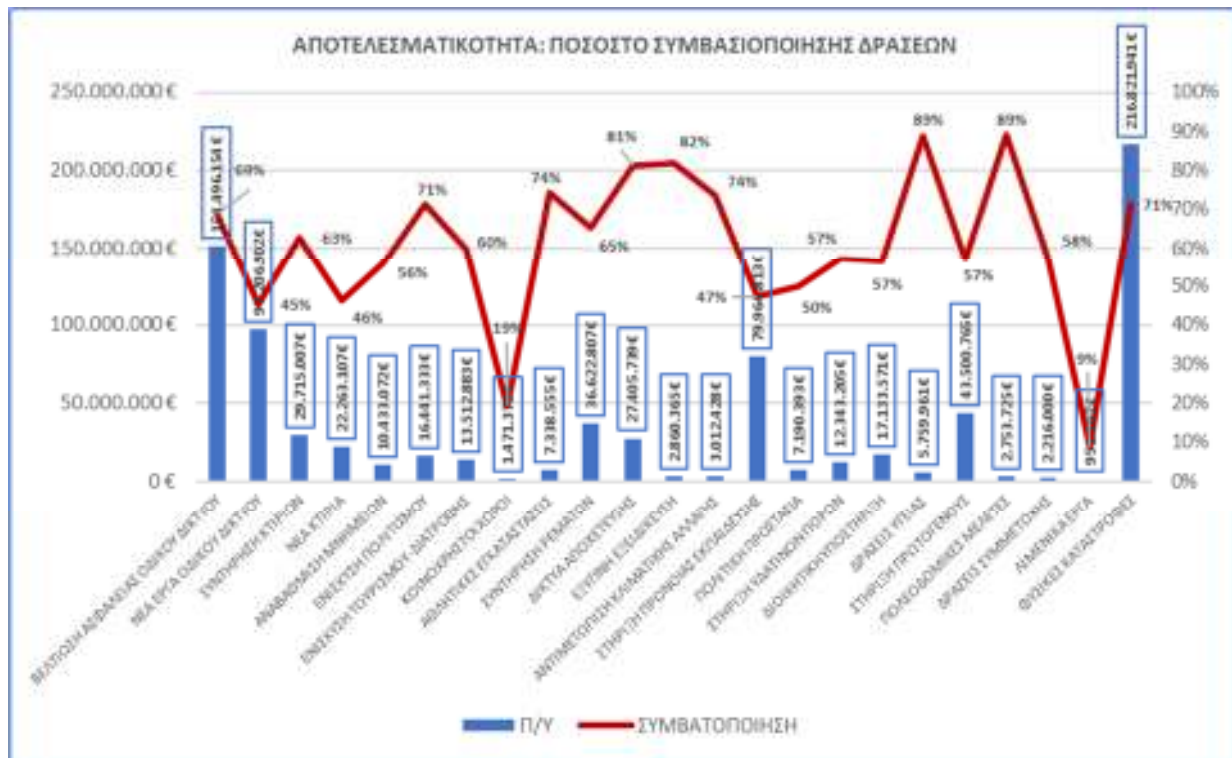
Την περίοδο 2020-2023 έχουν συμβασιοποιηθεί συνολικά €155 εκατ. και έχουν εκταμιευτεί €121 εκατ. Η παρέμβαση χαρακτηρίζεται από υψηλή αποτελεσματικότητα καθώς έχει δεσμευτεί το 71,4% του συνόλου των χρηματοδοτήσεων και έχει ήδη απορροφηθεί το 56% των χρηματοδοτήσεων. Μεγάλος αριθμός έργων και δράσεων (150) έχει ήδη ολοκληρωθεί ή βρίσκεται στα τελευταία στάδια ολοκλήρωσης.

Στο συγκεκριμένο πεδίο παρουσιάζεται μια υψηλή συγκέντρωση πόρων που απέδωσε αποτελέσματα με μόνιμες αναπτυξιακές επιπτώσεις.

Β.2. Εκτίμηση αποτελεσμάτων με βάση διαθέσιμους δείκτες και στοιχεία και μελέτες περίπτωσης.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 εκτελείται κανονικά και χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας κατά την υλοποίηση, καθώς στις σημαντικότερες κατηγορίες δράσεων ο βαθμός συμβασιοποίησης προσεγγίζει ή και ξεπερνά το 50%.

Γράφημα Β.2.1.: Βαθμός Αποτελεσματικότητας

Ειδικότερα, στις φυσικές καταστροφές και στη βελτίωση του οδικού δικτύου, τα οποία από την άποψη του προϋπολογισμού αντιστοιχούν στο % του προγράμματος, τα ποσοστά συμβασιοποίησης διαμορφώνονται στο 71% και στο 69% αντίστοιχα (Γράφημα Β.2.1.). Επίσης, σε άλλες κρίσιμες κατηγορίες με πιο περιορισμένο προϋπολογισμό όπως οι δράσεις για την υγεία, οι πολεοδομικές μελέτες, η συντήρηση ρεμάτων, η στήριξη του πολιτισμού και του αθλητισμού η συμβασιοποίηση είναι ακόμα υψηλότερη και υπερβαίνει ακόμα και το 80%.

Στις ίδιες κατηγορίες παρουσιάζεται υψηλή απορρόφηση πόρων (Γράφημα Β.2.2) και ειδικά στις φυσικές καταστροφές και στη βελτίωση της ασφάλειας του οδικού δικτύου.

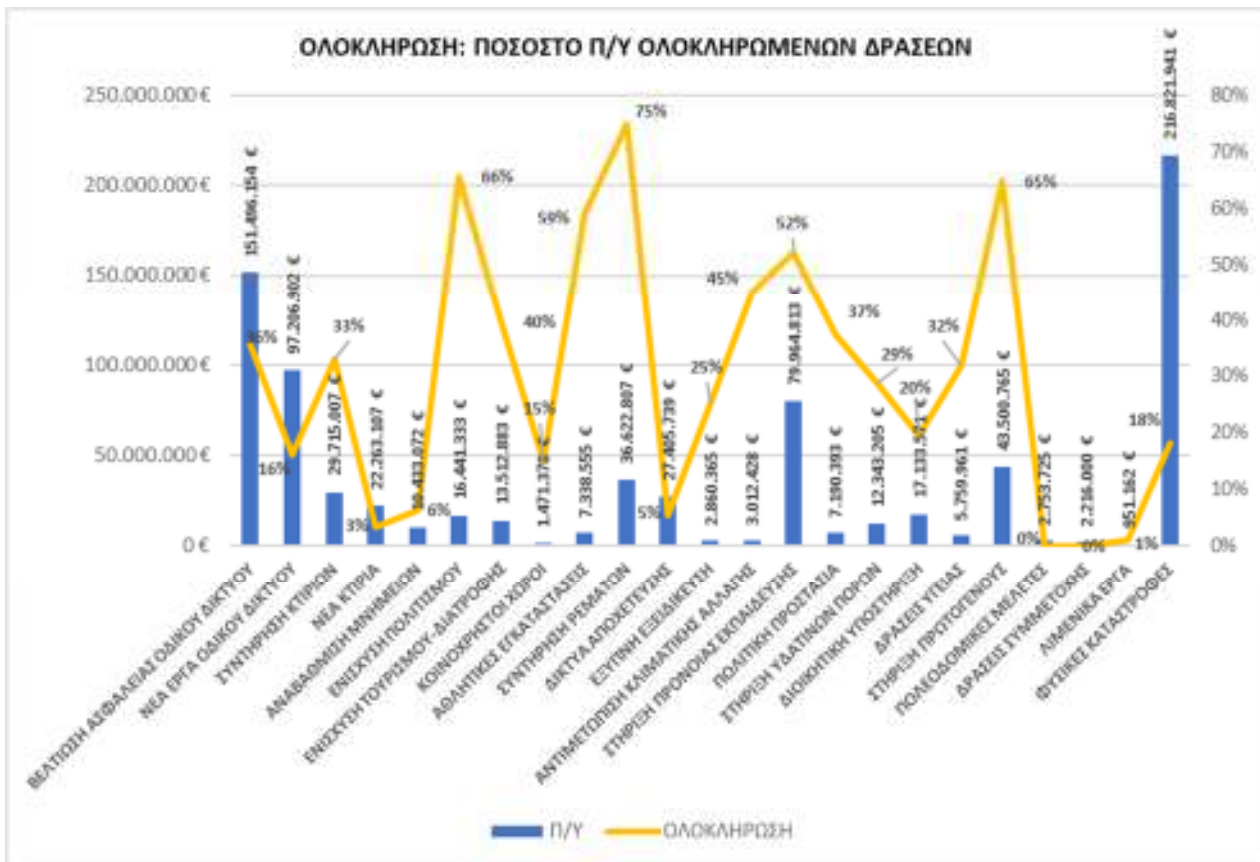
Υψηλά επίπεδα ολοκλήρωσης καταγράφονται στη συντήρηση ρεμάτων, στη στήριξη του πρωτογενούς τομέα και του πολιτισμού, στις αθλητικές εγκαταστάσεις και στη στήριξη πρόνοιας και εκπαίδευσης (Γράφημα Β.2.3).

Από τη συνεκτίμηση των τριών δεικτών προκύπτει πως το πρόγραμμα υλοποιείται κανονικά με αποτελεσματικότητα και ήδη ένας σημαντικός αριθμός έργων έχει ολοκληρωθεί με αποτέλεσμα να δημιουργείται σταδιακά ένα σημαντικό απόθεμα κεφαλαίου στην περιφερειακή οικονομία.

Γράφημα Β.2.2.: Βαθμός Απορρόφησης

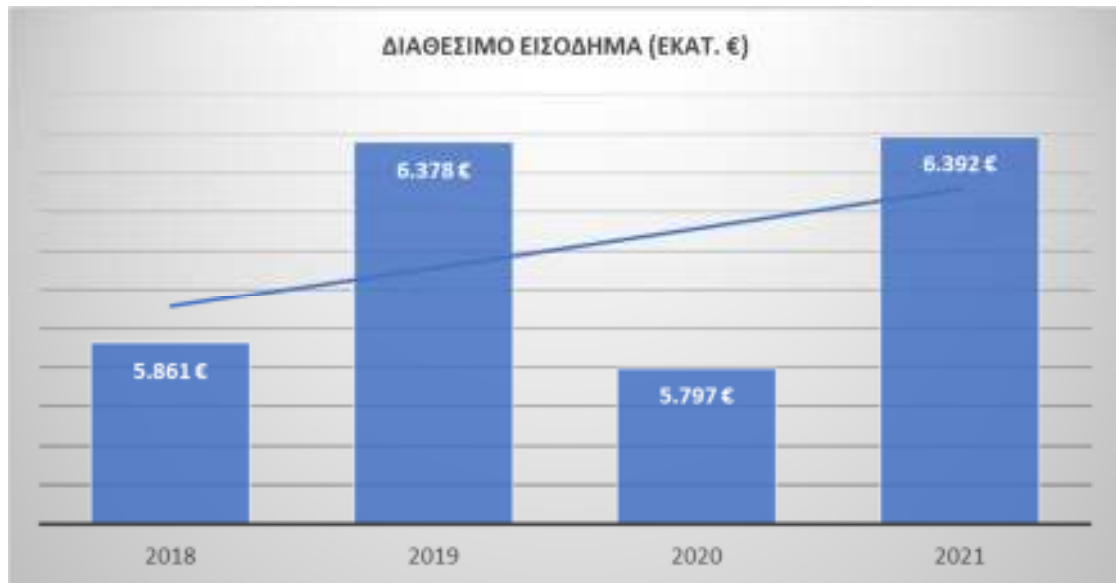

Γράφημα Β.2.3.: Βαθμός Ολοκλήρωσης

Από την υλοποίηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 έχουν αρχίσει να καταγράφονται τα πρώτα θετικά αποτελέσματα σε βασικούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες. Το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών έχει ανακάμψει μετά την πανδημία και κινείται ήδη από το 2021 σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με το 2019 (Γράφημα Γ.2.4).

Γράφημα Β.2.4. Διαθέσιμο Εισόδημα Νοικοκυριών

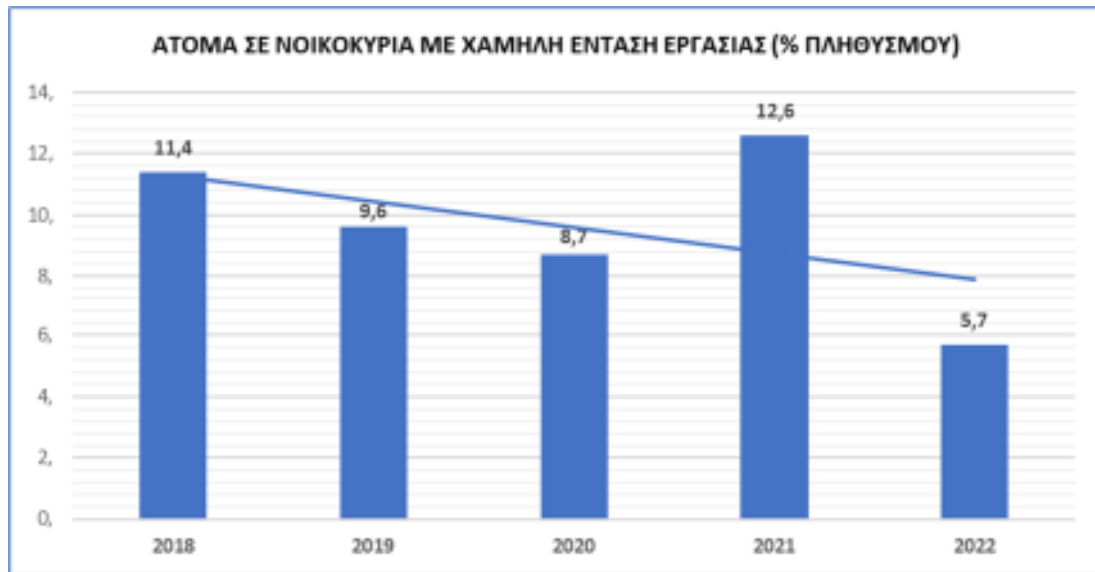

Στον τομέα της κοινωνικής ένταξης και της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες, οι επιδόσεις της Περιφέρειας Κρήτης είναι ιδιαίτερα υψηλές. Η ανάκαμψη της περιφερειακής οικονομίας μετά την πανδημία, σε συνδυασμό με την ενίσχυση των δημοσίων δαπανών, έχει οδηγήσει σε ταχεία αποκλιμάκωση του κινδύνου φτώχειας με ρυθμούς ταχύτερους από το μέσο όρο της χώρας (Γράφημα Γ.2.5).

Γράφημα Β.2.5: Κίνδυνος Φτώχειας

Γράφημα Β.2.6: Άτομα σε Νοικοκυριά με Χαμηλή Ένταση Εργασίας

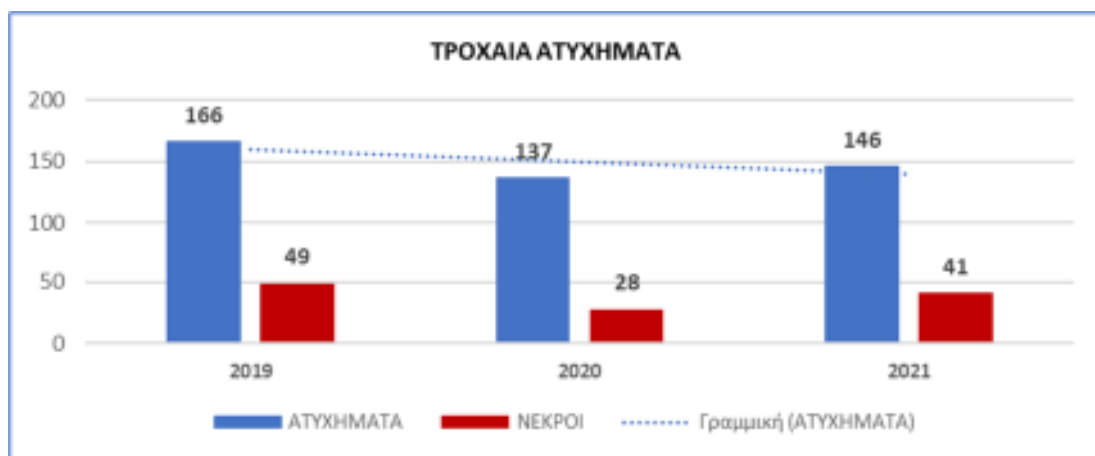

Στην Περιφέρεια Κρήτης καταγράφεται το χαμηλότερο στην Ελλάδα ποσοστό ατόμων σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας (Γράφημα Γ.2.6).

Τέλος, εξαιρετικά ενθαρρυντικές είναι οι επιδόσεις της Περιφέρειας και στην ένταση της εισοδηματικής ανισότητας (η χαμηλότερη μεταξύ των Περιφερειών), ενώ αρκετά καλές είναι και οι επιδόσεις της στο χάσμα απασχόλησης των φύλων (σημειώνει το τέταρτο μικρότερο χάσμα μεταξύ των Περιφερειών).¹

Παράλληλα, οι συνεχιζόμενες παρεμβάσεις για την ασφάλεια του οδικού δικτύου φέρνουν αποτελέσματα. Τα οδικά ατυχήματα παρουσιάζουν μια αποκλιμάκωση αν και το πρόβλημα δεν αναμένεται να αντιμετωπιστεί δραστικά έως την ολοκλήρωση του ΒΟΑΚ (Γράφημα 2.7). Η πτωτική τάση συνεχίζεται και τα επόμενα χρόνια (2022 και 2023) καθώς από 7,5 νεκρούς ανά 100.000 το 2019 μειώνεται στο 5 το 2023.²

Γράφημα Β.2.7: Τροχαία Ατυχήματα

¹ ΙΟΒΕ (2024) Έκθεση κοινωνικών και οικονομικών τάσεων στις ελληνικές περιφέρειες, Μάρτιος 2024.

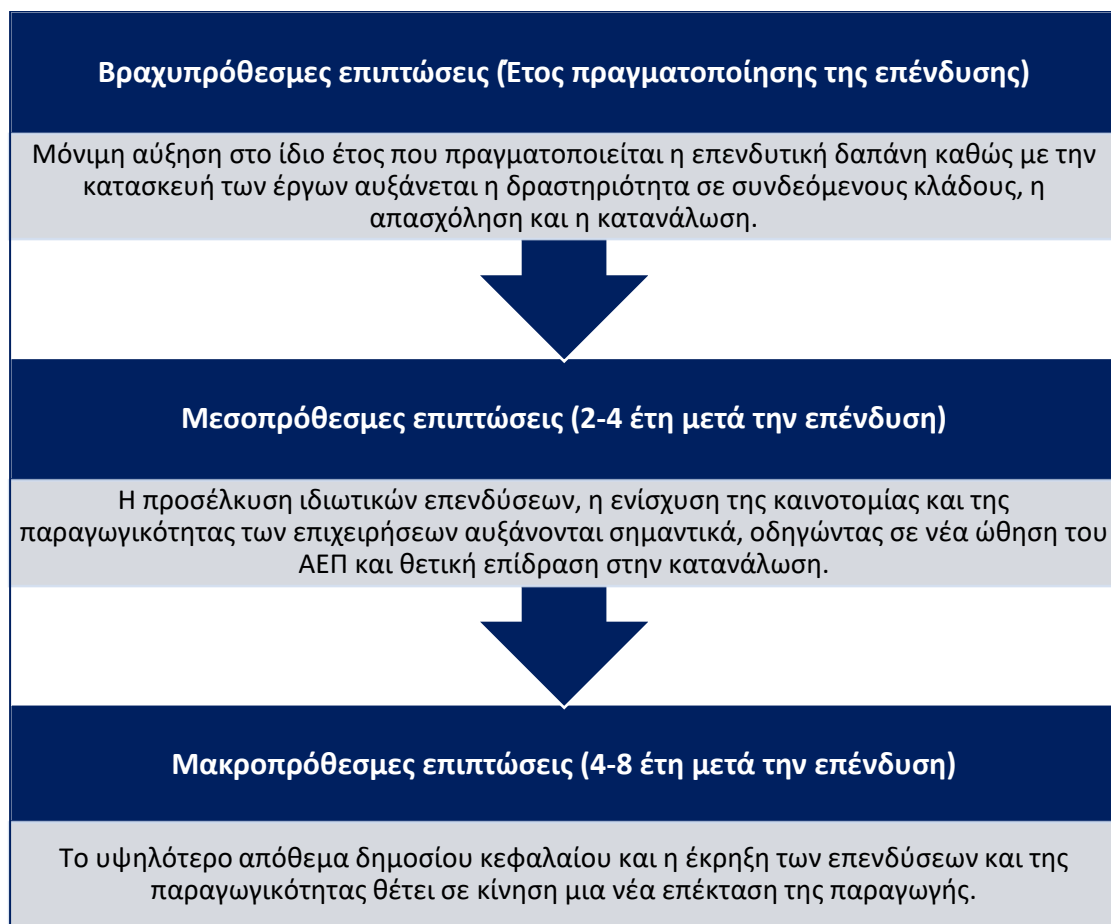
² Ανάλυση στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, «Οδικά Τροχαία Ατυχήματα», μηνός Δεκεμβρίου Δελτία 2019, 2020, 2023.

Γ. Εκτίμηση αναπτυξιακών επιπτώσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023

Γ.1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση Διεθνούς Εμπειρίας

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία η αύξηση των επενδύσεων προκαλεί βραχυπρόθεσμες μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των οποίων η ένταση διαφοροποιείται ανάλογα με τη δομή των οικονομιών, την φάση του οικονομικού κύκλου τις ακολουθούμενες πολιτικές και το επίπεδο αποτελεσματικότητας των επενδύσεων. Στο Γράφημα Γ.1.1 συνοψίζονται οι βασικοί μηχανισμοί δημιουργίας των θετικών επιπτώσεων από την αρχική παρέμβαση έως την εξανέμιση τους σε βάθος χρόνου.

Διάγραμμα Γ.1.1.: Εξέλιξη των επιπτώσεων από την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων

Το εύρος των επιπτώσεων εξαρτάται από μια σειρά σημαντικούς παράγοντες και γενικότερες συνθήκες. Πρώτο, οι επιπτώσεις των δημοσίων επενδύσεων είναι ιδιαίτερα ισχυρές όταν επικρατούν συνθήκες χαλάρωσης στην οικονομία σε περιβάλλον νομισματικής επέκτασης ή σε περιόδους κρίσης.

Δεύτερο, τα δημόσια έργα είναι πιο αποτελεσματικά για την τόνωση της παραγωγής σε χώρες με υψηλότερη αποδοτικότητα των δημοσίων επενδύσεων και όταν προωθούνται παρεμβάσεις ολιστικού χαρακτήρα που αντιμετωπίζουν με συγκροτημένο τρόπο τις ελλείψεις στις υποδομές και συμπληρώνουν με επάρκεια τους κρίκους στην αλυσίδα αξίας τους.

Τρίτο, η ύπαρξη ισχυρών (τοπικών) διασυνδέσεων μεταξύ κλάδων που σχετίζονται με την υλοποίηση των έργων δημιουργεί ένα καλύτερο υπόβαθρο για διατήρηση δυναμικών μακροχρόνιων επιπτώσεων. Σε μια τέτοια περίπτωση η ανταπόκριση των ιδιωτικών επενδύσεων αναμένεται να είναι ισχυρή, καθώς οι επιπτώσεις διαχέονται μεταξύ κλάδων συμπαρασύροντας έναν αυξανόμενο αριθμό επιχειρήσεων. Το μέγεθος της ανταπόκρισης των ιδιωτικών επενδύσεων σε μια αύξηση των δημοσίων επενδύσεων εξαρτάται από την χρηματοοικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων. Είναι προφανές πως οι υπερχρεωμένες επιχειρήσεις αδυνατούν να κινητοποιήσουν πρόσθετους πόρους για την ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών και για να επιτευχθούν ταχύτεροι ρυθμοί ανάπτυξης, το κράτος θα πρέπει ταυτόχρονα να υιοθετήσει και μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων.³

Τέταρτο, καθώς συσσωρεύονται οι επενδύσεις στις υποδομές καλύπτονται κενά και διευρύνεται η αποτελεσματικότητά τους, ενισχύοντας τη συνολική παραγωγικότητα της περιφερειακής οικονομίας. Δημιουργείται ένα υψηλό απόθεμα δημόσιου κεφαλαίου, οι γενικότερες αναπτυξιακές συνθήκες βελτιώνονται και η συνολική παραγωγικότητα ενισχύεται, με αποτέλεσμα να προσελκύονται ιδιωτικές επενδύσεις και από άλλους κλάδους μη συνδεδεμένους με τις κατασκευές.

Πέμπτο, ο τρόπος χρηματοδότησης των επενδύσεων επηρεάζει το εύρος των επιπτώσεων καθώς έργα που χρηματοδοτούνται με δάνεια ή στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων προκαλούν εντονότερες επιπτώσεις, σε σχέση με τις επενδύσεις που χρηματοδοτούνται με αύξηση φόρων ή περικοπή άλλων κρατικών δαπανών.⁴ Οι σχετικά υψηλοί πολλαπλασιαστές παραγωγής των δημοσίων επενδύσεων μετριάζουν, σε σημαντικό βαθμό, τις αρνητικές επιπτώσεις της δημοσιονομικής επέκτασης στον κρατικό προϋπολογισμό και στην πορεία του χρέους.

Ως εκ τούτου, όταν συντρέχουν κάποιες ή όλες από τις παραπάνω συνθήκες, η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων επηρεάζει θετικά την οικονομική ανάπτυξη, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, δημιουργώντας μόνιμη και θετική επίδραση στο επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας.

Εμπειρικές προσομοιώσεις και αναλύσεις έχουν προσεγγίσει το μέγεθος των επιπτώσεων των δημοσίων επενδύσεων. Ειδικότερα, μια μόνιμη αύξηση 1% του ΑΕΠ στις δημόσιες επενδύσεις αυξάνει την παραγωγή κατά περίπου 0,9% έως 1,2% το ίδιο

³ Raphael Espinosa, Juliana Gambra-Ribela, and Muhammad Sy (2020), The Fiscal Multiplier of Public Investment: The Role of Corporate Balance Sheet, I F Working Paper, W2/20/199.

⁴ Abdulbiad, Davide Furceri and Etia Palava, (2015) The Macroeconomic Effects of Public Investment: Evidence from Advanced Economies, I F Working Paper, W2/15/95.

έτος (βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις). Καθώς τα έργα ολοκληρώνονται και ενεργοποιούνται αλυσιδωτές δευτερογενείς επιπτώσεις, η παραγωγή αυξάνεται σταδιακά από το δεύτερο έως και τρίτο έτος μετά την πραγματοποίηση της δημόσιας επένδυσης κατά 1,5% έως 2,7% (μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις).

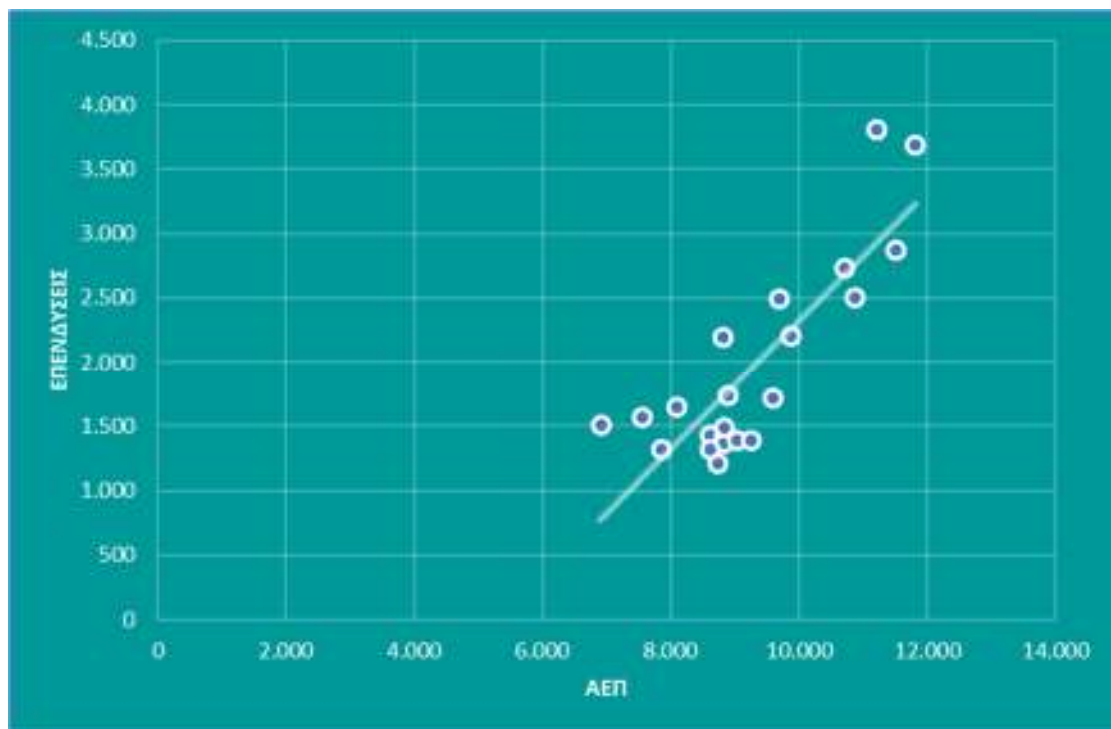
Στη συνέχεια μετά το τέταρτο και έως το όγδοο έτος οι μεν δαπάνες έχουν ολοκληρώσει τον κύκλο τους και έχουν εξαντληθεί, αλλά τα έργα είναι πλήρως λειτουργικά με αποτέλεσμα η αύξηση προσεγγίζει το 2% έως 3,5% λόγω του υψηλότερου αποθέματος δημόσιου κεφαλαίου που δημιουργείται (μακροπρόθεσμες επιπτώσεις).⁵⁶

Οι πολλαπλασιαστές των δημοσίων επενδύσεων σε χώρες ή περιφέρειες με χαμηλό αρχικό απόθεμα δημόσιου κεφαλαίου είναι σημαντικά υψηλότεροι από ό,τι σε χώρες με υψηλό αρχικό απόθεμα.⁷

Γ.2. Εκτίμηση των Αναπτυξιακών Επιπτώσεων στην Περιφέρεια Κρήτης

Στην Περιφέρεια Κρήτης οι συνολικές (δημόσιες και ιδιωτικές) επενδύσεις ασκούν σημαντική επίδραση στο ΑΕΠ (Γράφημα 2.1).

Γράφημα Γ.2.1.: Συσχέτιση Επενδύσεων με ΑΕΠ Κρήτης (2000-2021)

⁵ Jasper de Jong, Marien Ferdinandusse, Jitsip Funda, Igor Vetlov, (2017), The effect of public investment in Europe: a model-based assessment, ECB Working Paper, No 2021 / February 2017.

⁶ Deleidi, A., Iafrate, F. and Levrier, M. S. (2019). Public investment fiscal multipliers: An empirical assessment for European countries. UCL Institute for Innovation and Public Purpose, Working Paper Series (11/2020-08).

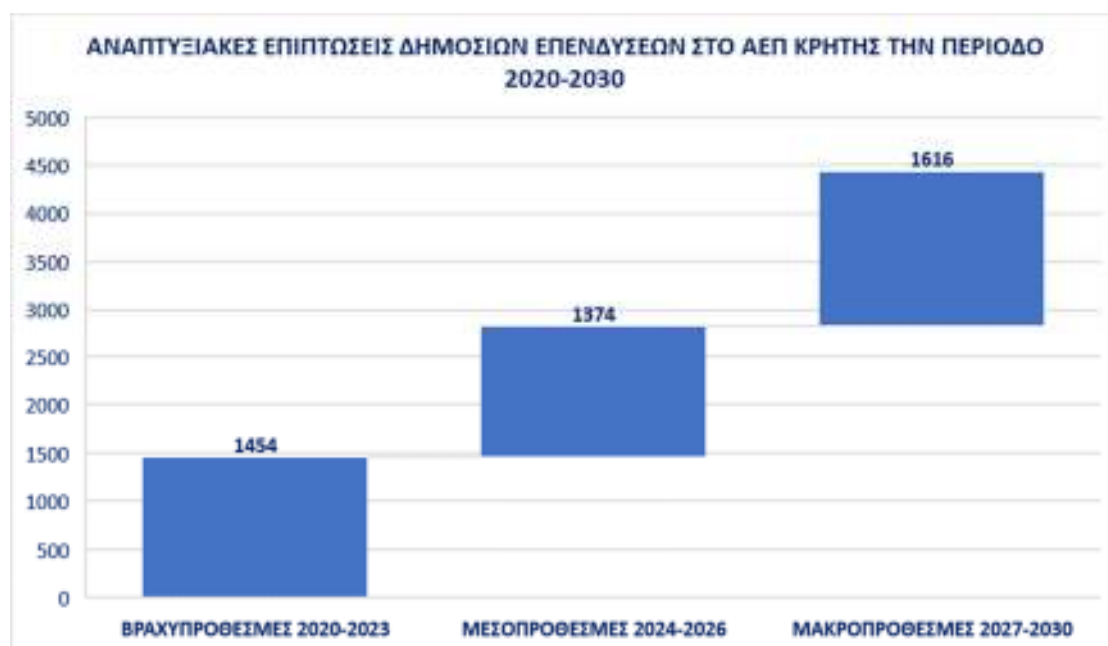
⁷ Alejandro Izquierdo et al (2019), Is the Public Investment Multiplier Higher in Developing Countries? An Empirical Exploration, IWF Working Paper, W2/19/289.

Επιχειρήθηκε μια προσομοίωση με βάση τον υπολογισμό της κλασικής εξίσωσης παραγωγής $ΑΕΠ = c + \alpha ΚΕΦΑΛΑΙΟ + \beta ΕΡΓΑΣΙΑ$ για την Περιφερειακή οικονομία. Με βάση τα στοιχεία για την περίοδο 2000-2021 προέκυψε ένας συντελεστής επενδύσεων 1,2 που είναι εντός των ορίων που έχουν υπολογιστεί από εμπειρικές αναλύσεις για τις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις⁸.

$$ΑΕΠ = 1288,89 + 1,181892046 ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ + 0,021022897 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ$$

Άρα, οι βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις από την εκτέλεση του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 αναμένεται να διαμορφωθούν σε 1.454 εκατ. την περίοδο 2020-2023, ενώ οι μεσοπρόθεσμες σε 1374 εκατ. και οι μακροπρόθεσμες σε 1.616 εκατ.

Γράφημα Γ.2.2.: Συσσωρευμένες αναπτυξιακές επιπτώσεις

Συνολικά, την τρέχουσα δεκαετία το σύνολο των επιπτώσεων από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023 εκτιμάται πως θα διαμορφωθεί σε 4,4 δις. ποσό που αντιστοιχεί στο 54% του ΑΕΠ της Κρήτης του 2019.

Ο μηχανισμός μετάδοσης των επιπτώσεων είναι πολύπλοκος. Στην πρώτη φάση οι βασικές επιπτώσεις εκδηλώνονται στους κλάδους των κατασκευών και των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων. Σε μια δεύτερη φάση ενεργοποιούνται οι επωφελούμενοι κλάδοι που αξιοποιούν τις αναβαθμιζόμενες υποδομές, για να αναπτυχθούν ταχύτερα όπως ο αγροτικός τομέας και ο τουρισμός. Στην τρίτη φάση, δημιουργείται ένα απόθεμα δημόσιου κεφαλαίου και αναπτύσσονται νέοι κρίκοι στις αλυσίδες αξίας, με αποτέλεσμα να προσελκύονται νέες ιδιωτικές επενδύσεις και να αυξάνεται η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής. Στην πραγματικότητα, καθώς το πρόγραμμα βρίσκεται σε εξέλιξη, οι φάσεις των επιπτώσεων δεν είναι διακριτές αλλά επικαλυπτόμενες καθώς

⁸ Ο υπολογισμός της συνάρτησης παλινδρόμησης πραγματοποιήθηκε με στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ.

κάποια έργα κατασκευάζονται και οι επιπτώσεις διαχέονται μέσω των κλαδικών διασυνδέσεων, άλλα ολοκληρώνονται και προκαλούν αναπτυξιακές επιπτώσεις από τη λειτουργία τους, ενώ σταδιακά δημιουργείται μια κρίσιμη μάζα αποθέματος δημοσίου κεφαλαίου που πλέον ενεργοποιεί ευκαιρίες επενδυτικών πρωτοβουλιών για ευρύτερη ομάδα κλάδων. Επίσης, οι επιπτώσεις από μεγάλα αναπτυξιακά έργα, όπως ο ΒΟΑΚ ή το νέο αεροδρόμιο στο Καστέλι, προκαλούν ένα νέο κύμα αναπτυξιακών επιπτώσεων που διαπλέκεται με αυτές από το πρόγραμμα με αποτέλεσμα τελικά την περαιτέρω ενίσχυση των τάσεων οικονομικής μεγέθυνσης της Περιφέρειας Κρήτης.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 2024-2028

Α. Ανάλυση του οικονομικού κανονιστικού και ανταγωνιστικού περιβάλλοντος

Α.1 Σύνοψη των οικονομικών και διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της Περιφέρειας Κρήτης και ανάδειξη της θέσης της στον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο.

Η ανάκαμψη της Περιφερειακής Οικονομίας μετά την δημοσιονομική κρίση ανακόπηκε από την επιδημία, με αποτέλεσμα την υποχώρηση των βασικών αναπτυξιακών δεικτών. Ειδικά, η κατάρρευση του τουρισμού, που αποτελεί τον βασικό αναπτυξιακό πυλώνα της Περιφέρειας, το 2020 οδήγησε σε μια μείωση του ΑΕΠ κατά 15%. Η αύξηση των αφίξεων κατά 12% το 2023 σε σχέση με το 2019, σε συνδυασμό με την ενίσχυση των επενδύσεων, αναμένεται να οδηγήσει την περιφερειακή οικονομία στο ορατό μέλλον στα προ της επιδημίας επίπεδα.

Γράφημα Α.1.1: Εξέλιξη της Θέσης της Περιφέρειας σε σχέση με την Ελλάδα

Στον αγροτικό τομέα η Περιφέρεια συνεχίζει να διατηρεί ισχυρό πλεονέκτημα στις καλλιέργειες θερμοκηπίου (με μερίδια αγοράς στα λαχανικά που υπερβαίνουν το 70% σε ορισμένα είδη). Η ελαιοκαλλιέργεια παρουσιάζει διακυμάνσεις, με το μερίδιο αγοράς να διαμορφώνεται στο 23% το 2021 (από 18% το 2020), ενώ το 2023 αναμένεται μεγάλη πτώση λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών.

Η Κρήτη χαρακτηρίζεται από ένα μέσο επίπεδο καινοτομίας αλλά συνεχώς βελτιώνεται (ενίσχυση του δείκτη την περίοδο 2016 – 2023 κατά 18%). Το σύμπλεγμα

της γνώσης διαθέτει σημαντικό ανεκμετάλλευτο αναπτυξιακό δυναμικό και έχουν τεθεί οι βάσεις για την δημιουργία παραγωγικών δραστηριοτήτων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Στο Elevate Greece καταγράφονται ήδη 48 νεοφυείς επιχειρήσεις σε τομείς αιχμής.

Η απασχόληση μετά την πανδημία έχει ανακάμψει και προσεγγίζει ήδη από το 2021 τα επίπεδα προ του 2019, ενώ η ανεργία συνεχίζει να υποχωρεί. Οι προοπτικές είναι ιδιαίτερα θετικές, καθώς σε επιμέρους κλάδους της τοπικής οικονομίας παρουσιάζονται κενά και δεν καλύπτονται κενές θέσεις εργασίας. Συγκεκριμένα, στα καταλύματα της Κρήτης παρουσιάζονται ελλείψεις προσωπικού που ανέρχονται στο 18,3%.⁹ Παρόμοια είναι η κατάσταση και στις κατασκευές, όπου σύμφωνα με αναφορές στον Τύπο σε μεγάλα εργοτάξια παρατηρούνται σοβαρές ελλείψεις σε εργαζόμενους έως και 30%.

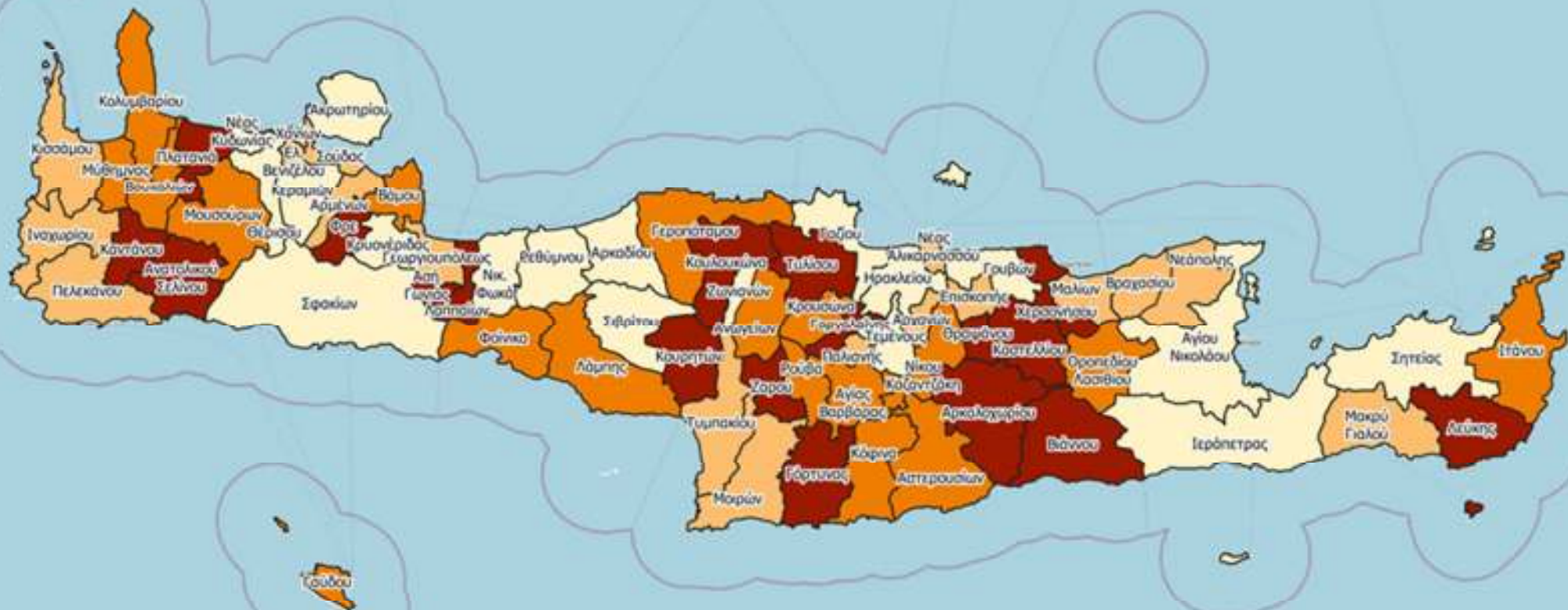
Οι Περιφέρειες Κρήτης παρουσιάζει μια σταθερότητα ως προς τις δημογραφικές εξελίξεις αλλά με σημαντικές ενδοπεριφερειακές διαφοροποιήσεις. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής (2021) οι δήμοι της ενδοχώρας εμφανίζουν έντονη δημογραφική κάμψη καθώς επιδεινώνονται τόσο η φυσική κίνηση (γεννήσεις μείον θάνατοι) όσο και η μετανάστευση προς αστικά κέντρα. Η εικόνα των αντιθέσεων αποτυπώνεται στον χάρτη 2.1.1 όπου μια ομάδα από δημοτικές ενότητες (Αρκαλοχωρίου, Βιάννου, Ανατολικού Σελίνου, Καντάνου, Τυλίσσου) της ενδοχώρας και των νοτίων παραλίων καταγράφουν μειώσεις που υπερβαίνουν το 11% του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021.

A.2 Σύνοψη των μεγάλων Ευρωπαϊκών στρατηγικών (Πράσινη Συμφωνία, Πακέτα Κυκλικής Οικονομίας) και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.

Την περίοδο 2020-2023 παρουσιάζεται μια έντονη νομοθετική δραστηριότητα από πλευράς ευρωπαϊκών θεσμών κυρίως για θέματα αντιμετώπισης των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής, της επιτάχυνσης της μετάβασης στην κυκλική οικονομία καθώς και για την προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που προκύπτουν από το Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία (2020) και την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία οδηγούν σταδιακά στην υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών μέτρων για την ενίσχυση της μετάβασης στην κυκλική οικονομία στην ΕΕ. Ένας μεγάλος αριθμός εφαρμοστικών οδηγιών βρίσκεται σε εξέλιξη. Μερικές από τις πρωτοβουλίες (όπως αυτές που αφορούν τη βιομηχανία και τα βιώσιμα προϊόντα) έχουν δυναμικά πολύ ευρύ πεδίο εφαρμογής, ενώ πολλές στοχεύουν συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς (όπως τις κατασκευές, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα ή τα χημικά) ή προϊόντα (όπως π.χ. μπαταρίες, συσκευασίες, πλαστικά) που είναι σημαντικά για την επίτευξη της κυκλικότητας.

⁹ Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (2023), Η Απασχόληση στα Ξενοδοχεία, 2023, Ποσοτική Προσέγγιση της Υφιστάμενης Κατάστασης, Νοέμβριος 2023.

Χάρτης Α.1.1

Μεταβολή Πληθυσμού
Περιφέρειας Κρήτης 2011-2021

- Όρια Δημοτικών Ενότητων
- Μεταβολή μεγαλύτερη από -11,2%
- Μεταβολή μεταξύ -11,2% και -3,4%
- Μεταβολή μεταξύ -3,4% και 2,5%
- Μεταβολή μεγαλύτερη από 2,5%

0 10 20 30 40 50 km

Ενώ η ανακύκλωση και η ανάκτηση παραμένουν σημαντικές προτεραιότητες στις ήδη δρομολογημένες πρωτοβουλίες, ένας αυξανόμενος αριθμός ρυθμίσεων αφορά δράσεις υψηλότερες στην ιεραρχία των αποβλήτων που ενθαρρύνουν την αυξημένη κυκλικότητα στις μεθόδους παραγωγής και διευκόλυνση της επαναχρησιμοποίησης προϊόντων. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, προβλέπεται η αύξηση του ανακυκλωμένου περιεχομένου στα προϊόντα, με παράλληλη διασφάλιση των επιδόσεων και της ασφάλειάς τους, δυνατότητα ανακατασκευής και υψηλής ποιότητας ανακύκλωσης, μείωση του αποτυπώματος άνθρακα και του περιβαλλοντικού αποτυπώματος καθώς και περιορισμός των προϊόντων μίας χρήσης και αντιμετώπιση της πρόωρης απαξίωσης.¹⁰

Επιπρόσθετα, προωθούνται νέες κατευθύνσεις για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων και την επαναχρησιμοποίηση των υδάτων με στόχο την διεύρυνση της εφαρμογής κυκλικών προσεγγίσεων στην επαναχρησιμοποίηση των υδάτων στη γεωργία. Παράλληλα, αναμένονται νέες διευκολύνσεις για την επαναχρησιμοποίηση και την αποδοτική χρήση των υδάτων, μεταξύ άλλων στις μεθόδους βιομηχανικής παραγωγής. Τέλος, με την αναθεώρηση της Οδηγίας για τα αστικά λύματα προβλέπεται η υποχρέωση της αντιμετώπισης της ρύπανσης από μικρούς οικισμούς με ισοδύναμο πληθυσμού 1.000 (ι.π.) και άνω, σε αντίθεση με το αντίστοιχο όριο 2.000 ι.π. της ισχύουσας οδηγίας, καθώς και την επέκταση της τριτοβάθμιας επεξεργασίας (δηλαδή την απομάκρυνση του αζώτου και του φωσφόρου) σε πόλεις από 10.000 έως 100.000 ι.π. κατοίκους και της τεταρτοβάθμιας επεξεργασίας (δηλαδή την απομάκρυνση μεγάλου φάσματος μικρορύπων) σε πόλεις με ι.π. 150.000 και άνω.¹¹

Με την υιοθέτησή της Πράσινης Συμφωνίας, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της δεσμεύτηκαν να μειώσουν τις καθαρές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου στην ΕΕ κατά τουλάχιστον 55% έως το 2030, σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990. Ο στόχος αυτός είναι νομικά δεσμευτικός και βασίζεται σε εκτίμηση επιπτώσεων που διενεργεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στο πλαίσιο αυτό έχουν αναληφθεί κανονιστικές πρωτοβουλίες ευρέως φάσματος. Το Συμβούλιο ενέκρινε επισήμως την αναθεωρημένη οδηγία για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων με προοπτική τα κτίρια να επιτύχουν μηδενικές εκπομπές έως το 2050. Η οδηγία θα συμβάλει στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και της ενεργειακής φτώχειας στην ΕΕ. Η αναθεωρημένη οδηγία είναι το κλειδί για την υλοποίηση της αρχής «πρώτα η ενεργειακή απόδοση», όπως τονίζεται στη Στρατηγική Κύματος Ανακαίνισης, η οποία δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2020.¹²

Επίσης, το Συμβούλιο ενέκρινε νέα οδηγία για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για να αυξήσει το μερίδιο των ΑΠΕ στη συνολική κατανάλωση ενέργειας της ΕΕ στο 42,5%

¹⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020) Ένα νέο σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία για μια πιο καθαρή και πιο ανταγωνιστική Ευρώπη, Ανακοίνωση, CO₂ (2020) 98 final.

¹¹ <https://www.council.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/29/urban-wastewater-council-and-parliament-reach-a-deal-on-new-rules-for-more-efficient-treatment-and-municipal-ring/>

¹² <https://www.council.europa.eu/en/press/press-releases/2024/04/12/towards-zero-emissions-buildings-by-2050-council-adopts-rules-to-improve-energy-performance/>

έως το 2030 με πρόσθετη ενδεικτική συμπλήρωση 2,5% που θα επέτρεπε να φτάσει το 45%. Κάθε κράτος μέλος θα συμβάλει σε αυτόν τον κοινό στόχο. Όλα τα κράτη μέλη θα συμβάλουν στην επίτευξη πιο φιλόδοξων στόχων για συγκεκριμένους κλάδους όπως στις μεταφορές, τη βιομηχανία, τα κτίρια και την τηλεθέρμανση και την τηλεψύξη. Σκοπός των επιμέρους στόχων είναι να επιταχυνθεί η ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε τομείς όπου η ενσωμάτωση καθυστερεί.¹³

Εξαιρετικά σημαντική για την προστασία του περιβάλλοντος είναι η Στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα, όπως αποτυπώνεται στην Ανακοίνωση «EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives», 20.5.2020 COM (2020) 380 final». Στο σχετικό έγγραφο υιοθετούνται ως βασικοί στόχοι, (α) ο καθορισμός προστατευόμενων περιοχών και (β) η αποκατάσταση των υποβαθμισμένων οικοσυστημάτων στην ξηρά και τη θάλασσα σε ολόκληρη την Ευρώπη στοχεύοντας μεταξύ άλλων στην αποκατάσταση ποταμών ελεύθερης ροής καθώς και στη φύτευση δέντρων. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το νομοθέτημα για την αποκατάσταση της φύσης. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία έγκρισης και εφαρμοστεί στα κράτη μέλη της ΕΕ, ο νόμος αναμένεται να συμβάλει καθοριστικά στην επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050 και στην αύξηση της ετοιμότητας και της ανθεκτικότητας της Ευρώπης στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Ο νόμος θα πρέπει να θέσει σε κίνηση μια διαδικασία για τη συνεχή και διαρκή αποκατάσταση της φύσης σε ολόκληρη την ξηρά και τη θάλασσα της ΕΕ. Ως γενικός στόχος που πρέπει να επιτευχθεί σε επίπεδο ΕΕ, τα κράτη μέλη θα θεσπίσουν μέτρα αποκατάστασης τουλάχιστον στο 20 % των χερσαίων περιοχών της ΕΕ και στο 20 % των θαλασσών της έως το 2030. Έως το 2050 τα εν λόγω μέτρα θα πρέπει να εφαρμόζονται για όλα τα οικοσυστήματα που χρήζουν αποκατάστασης.¹⁴

Τέλος, μετά την έγκριση της Ατζέντας του 2030, η ΕΕ έχει αναλάβει ένα ευρύ φάσμα δράσεων για την υλοποίηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) που στοχεύουν στην εξάλειψη της φτώχειας, στην εύρεση βιώσιμων αναπτυξιακών λύσεων χωρίς αποκλεισμούς, στη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους και στη διασφάλιση ότι κανείς δεν θα μείνει εκτός της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εστιάσει τις προσπάθειές της στην υλοποίηση συγκεκριμένων δράσεων που θα επιφέρουν απτή πρόοδο στους τομείς των ΣΒΑ.¹⁵ Και οι 17 ΣΒΑ ενσωματώνονται στις μεγάλες στρατηγικές πρωτοβουλίες (για το περιβάλλον, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις) της ΕΕ και η επίτευξη τους παρακολουθείται με βάση δείκτες της EUROSTAT. Οι ΣΒΑ έχουν επίσης μια περιφερειακή διάσταση με τη συγκεκριμενοποίηση τους σε τοπικό επίπεδο. Η επίτευξη του 65% περίπου των στόχων εκτιμάται ότι εξαρτάται άμεσα από τις δράσεις των τοπικών και περιφερειακών αρχών. Ως εκ τούτου, η υιοθέτηση και παρακολούθηση των ΣΒΑ σε περιφερειακό επίπεδο μπορεί να συμβάλει στη

¹³ <https://www.council.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/09/renewable-energy-council-adopts-new-rules/>

¹⁴ [Συμφωνία σχετικά με το δίκαιο για την αποκατάσταση της φύσης \(eur.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0380&from=doctrines)

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0380&from=doctrines>

ταχύτερη επίτευξη τους, να ενισχύσει τις εθνικές προσπάθειες και να υποστηρίξει τις ακολουθούμενες στρατηγικές περιφερειακής ανάπτυξης.

A.3. Σύνοψη των εθνικών στρατηγικών.

Οι σημαντικότερες πρόσφατες κανονιστικές εξελίξεις (νομοθετικές πρωτοβουλίες, ενσωμάτωση οδηγιών, υπουργικές αποφάσεις) αφορούν σε παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την κλιματική αλλαγή την διαχείριση των στερεών αποβλήτων και την ύδρευση αποχέτευση. Οι παρεμβάσεις αυτές αναμένεται να επηρεάσουν την λειτουργία των φορέων διαχείρισης των περιβαλλοντικών υποδομών της τοπικής αυτοδιοίκησης και θα δημιουργήσουν ανάγκες για νέες επενδύσεις προσαρμογής, μεταρρυθμίσεις και αλλαγές οργανωτικής και διοικητικής φύσης.

Ο Νόμος 4819/2021 (ΦΕΚ 129/Α, 23/07/21) για ένα Ολοκληρωμένο πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων που ενσωματώνει κρίσιμες κοινοτικές οδηγίες (2018/ 851 και 2018/852 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της Οδηγίας 2008/98/ΕΚ περί αποβλήτων και της Οδηγίας 94/62/ΕΚ), και περιλαμβάνει παρεμβάσεις για τη διαχείριση των αποβλήτων με έμφαση στην πρόληψη, την προετοιμασία για επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωσή τους. Θεσπίζονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας που αποσκοπούν στην πρόληψη της παραγωγής αποβλήτων, τη μείωση των αρνητικών συνεπειών της παραγωγής και της διαχείρισης αποβλήτων, την αύξηση της ανακύκλωσης, τον περιορισμό του συνολικού αντικτύπου της χρήσης των πόρων και τη βελτίωση της αποδοτικότητάς τους με στόχο τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία. Από το νόμο απορρέει η υποχρέωση οι ΠΕΣΔΑ να ενσωματώνουν τις απαιτούμενες παρεμβάσεις, ώστε να τεκμηριώνεται η τήρηση της ιεράρχησης των αποβλήτων, δίνοντας έμφαση στη χωριστή συλλογή των αποβλήτων. Με βάση μεταγενέστερη ερμηνευτική εγκύκλιο το ΥΠΕΝ (Προσαρμογή των ΠΕΣΔΑ στις απαιτήσεις της νομοθεσίας, στις συστάσεις της ΕΕ και στο πρόγραμμα ΠΕΚΑ 2021-2027, 7/11/23) προβλέπεται πως οι ποσότητες χωριστά συλλεγμένων ανακυκλώσιμων υλικών και βιοαποβλήτων (διαλογή στην πηγή) ανά Δήμο να περιλαμβάνονται στα ΠΕΣΔΑ και να τεκμηριώνεται η συμμετοχή τους στην επίτευξη των στόχων ανακύκλωσης κάθε ΠΕΣΔΑ με ενδιάμεσα χρονικά ορόσημα. Από τα παραπάνω καταδεικνύεται η αναγκαιότητα προσαρμογής των ΠΕΣΔΑ στα νέα δεδομένα κάτι που επιχειρείται με την προαναφερόμενη εγκύκλιο, η πιστή εφαρμογή της οποίας αποτελεί προϋπόθεση για την χρηματοδότηση έργων διαχείρισης αποβλήτων από το πρόγραμμα ΠΕΚΑ. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή (ΠΕΚΑ) «όλες οι δράσεις πρέπει να αποτελούν μέρος μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, να συνάδουν με το Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) της κάθε περιφέρειας και να επικυρωθούν από τον ΦΟΔΣΑ, βάσει ανάλυσης κόστους-οφέλους του ΠΕΣΔΑ (από συλλογή έως επεξεργασία και διάθεση), ανάλυσης επιλογών, εκτίμησης λειτουργικότητας και βιωσιμότητας». Σημειώνεται ότι τα ΠΕΣΔΑ αποτελούν αναγκαίους πρόσφορους όρους για την εκταμίευση πόρων στη χώρα μας. *Από την εφαρμογή του νόμου και της εγκυκλίου*

αναμένονται: (α) Αυξημένη επενδυτική δαπάνη για την προσαρμογή των Μονάδων Επεξεργασίας Αποβλήτων και τη μετατροπή τους σε Μονάδες Ανάκτησης Ανακύκλωσης, (β) Ένταση των προσπαθειών για διαλογή στην πηγή ειδικά των βιοαποβλήτων, και (γ) Αυξημένη δαπάνη για ενημερωτικές εκστρατείες που απευθύνονται στα νοικοκυριά για να επιτευχθεί υψηλή συμμετοχή σε προγράμματα διαλογής στην πηγή.

Ο νέος Εθνικός Κλιματικός Νόμος Ν. 4936/2022 (ΦΕΚ 105/ΑΉ27.5.22) υιοθετεί το στόχο επίτευξης κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050, με ενδιάμεσους στόχους μείωσης των εκπομπών κατά 55% το 2030 και κατά 80% το 2040, θεωρώντας ως έτος σύγκρισης το 1990 και δημιουργεί ένα νέο περιβάλλον λειτουργίας της οικονομίας. Ο νόμος προβλέπει ότι επιχειρήσεις που έχουν περιβαλλοντική άδεια τύπου ΑΕΠΟ και ταξινομούνται περιβαλλοντικά ως Α1 ή Α2 υποχρεούνται σε μείωση των εκπομπών τους κατά 30% έως το 2030 με έτος σύγκρισης το 2019. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και συστήματα περιβαλλοντικών υποδομών. Συγκεκριμένα, προβλέπεται η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τη διαχείριση των αποβλήτων και την προώθηση της κυκλικής οικονομίας (Άρθρο 10 Ν. 4936/22). Επιπρόσθετα, θεσπίζονται τομεακοί προϋπολογισμοί άνθρακα πενταετούς διάρκειας στους ακόλουθους τομείς: α) παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και θερμότητας, β) μεταφορές, γ) βιομηχανία, δ) κτίρια, ε) γεωργία και κτηνοτροφία, στ) απόβλητα, ζ) δραστηριότητες χρήσης γης, αλλαγή χρήσεων γης και δασοπονίας (Άρθρο 7 Ν. 4936/22). Προβλέπεται ετήσια Έκθεση Προόδου που περιλαμβάνει: τα εθνικά στοιχεία εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, συνολικά και ανά τομέα, όπως παραγωγή ηλεκτρισμού και θερμότητας, βιομηχανία, μεταφορές, κτίρια, γεωργία, κτηνοτροφία και απόβλητα (Άρθρο 27 Ν. 4936/22). Επίσης, έως την 31η Μαρτίου 2023, κάθε Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) α' βαθμού καταρτίζει Δημοτικό Σχέδιο Μείωσης Εκπομπών (ΔηΣΜΕ) το οποίο περιλαμβάνει απογραφή και στόχους μείωσης εκπομπών για τα κτίρια, τον εξοπλισμό και τις υποδομές που καταναλώνουν ενέργεια, που χρησιμοποιούνται από τους Ο.Τ.Α. α' βαθμού, καθώς και τα νομικά πρόσωπα που εποπτεύονται από αυτούς (Άρθρο 16 Ν. 4936/22). Τέλος, έως 31/10/2023 εταιρείες ύδρευσης και αποχέτευσης, υποχρεούνται να υποβάλλουν έκθεση για το ανθρακικό τους αποτύπωμα σύμφωνα με το πρότυπο ISO 14064-1:2018. Οι εκθέσεις πρέπει να επαληθεύονται από διαπιστευμένο Φορέα Επαλήθευσης. Από την εφαρμογή του νόμου αναμένονται: (α) Ενίσχυση της ανθεκτικότητας των υποδομών – αυξημένη προστασία, (β) Μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου, (γ) Πίεση για ενίσχυση της ενεργειακής αυτονομίας τους, και (δ) Αυξημένη διοικητική και τεχνικοοικονομική δαπάνη για συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του νόμου.

Με το Νόμο 5037/2023 (ΦΕΚ 78/Α, 28/03/2023) προωθείται η ορθολογική ρύθμιση της παροχής υπηρεσιών ύδατος και επεξεργασίας αστικών αποβλήτων, ιδίως ως προς την οργάνωση, τις παρεχόμενες υπηρεσίες, το κόστος και την τιμολόγησή τους, μέσα από την ανάθεση σχετικών αρμοδιοτήτων εποπτείας και ελέγχου στη Ρυθμιστική Αρχή Αποβλήτων, Ενέργειας και Υδάτων (Ρ.Α.Α.Ε.Υ.). Στο ίδιο πλαίσιο εξορθολογίζονται και επικαιροποιούνται οι αρμοδιότητες των φορέων υδατικής

διαχείρισης και πολιτικής καθώς και διαχείρισης αστικών αποβλήτων. Ειδικότερα, προβλέπεται πως η Ρ.Α.Α.Ε.Υ. θα μεριμνά ώστε να διασφαλίζονται αποτελεσματικές και διαφανείς διαδικασίες για την παροχή υπηρεσιών ύδατος και διαχείρισης αστικών αποβλήτων, ενώ παράλληλα να επιδιώκεται η μέγιστη δυνατή ποιότητά τους, μέσα από ένα σαφές και διαφανές σύστημα κοστολόγησης - τιμολόγησης, στη βάση προκαθορισμένων κριτηρίων. Η Ρ.Α.Α.Ε.Υ., στη βάση των ετήσιων εκθέσεων προγραμματισμού που υποβάλλουν προς έγκριση οι πάροχοι υπηρεσιών ύδατος στη Ρ.Α.Α.Ε.Υ. και των λοιπών στοιχείων, που υποχρεούνται να υποβάλλουν οι Φορείς Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦΟ.Δ.Σ.Α.), καθώς και πάσης φύσεως στοιχείων που συλλέγει, εποπτεύει και παρακολουθεί το οικονομικό και φυσικό αντικείμενο της παροχής των υπηρεσιών ύδατος και διαχείρισης αστικών αποβλήτων. Τέλος, έως την 31η Δεκεμβρίου 2024, η Ρ.Α.Α.Ε.Υ. υποβάλλει στους Υπουργούς Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Εσωτερικών πρόταση ολοκληρωμένης δέσμης μέτρων, συνοδευόμενη από ανάλυση οικονομικών και κοινωνικών συνεπειών, για τη διασφάλιση της επιχειρησιακής λειτουργίας του συνόλου των παρόχων υπηρεσιών ύδατος. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνει την αναδιοργάνωσή τους, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας διαδημοτικών συνεργασιών και σύναψης προγραμματικών συμβάσεων, καθώς και κάθε πρόσφορο μέτρο, προς ενίσχυση της διαχειριστικής τους ικανότητας. *Από την εφαρμογή του νόμου αναμένονται (α) Αλλαγές στον τρόπο κοστολόγησης και τιμολόγησης των υπηρεσιών (β) Διοικητικές αναδιοργανώσεις φορέων διαχείρισης και (γ) Αυξημένη επενδυτική δαπάνη για βελτίωση της λειτουργίας των φορέων διαχείρισης και για τη αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.*

Σημαντικές παρεμβάσεις επιχειρούνται με τον Αναπτυξιακό Νόμο Ν.4887/2022 (ΦΕΚ Α' 16/04-02-2022). Σκοπός του νόμου είναι η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της Χώρας με τη χορήγηση κινήτρων σε συγκεκριμένες δραστηριότητες και κλάδους, προκειμένου να επιτευχθούν ο ψηφιακός και τεχνολογικός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων, η πράσινη μετάβαση (Πράσινη μετάβαση Περιβαλλοντική αναβάθμιση επιχειρήσεων), η δημιουργία οικονομιών κλίμακας, η στήριξη καινοτόμων επενδύσεων και όσων επιδιώκουν την εισαγωγή νέων τεχνολογιών της «Βιομηχανίας 4.0», της ρομποτικής και της τεχνητής νοημοσύνης, η ενίσχυση της απασχόλησης με εξειδικευμένο προσωπικό, η στήριξη της νέας επιχειρηματικότητας, η ενίσχυση λιγότερο ευνοημένων περιοχών της χώρας και περιοχών που εντάσσονται στο Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ), η περαιτέρω ενίσχυση του τουρισμού και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας. Μεταξύ των ενισχυόμενων σχεδίων είναι και αυτά που συμβάλλουν στην ανάπτυξη τεχνολογίας ή στη δια της τεχνολογικής ανάπτυξης παροχή υπηρεσιών, στην παραγωγή καινοτόμων προϊόντων ή στην εισαγωγή διαδικαστικών ή οργανωτικών καινοτομιών, στην αξιοποίηση αποτελεσμάτων της έρευνας, στην αύξηση της απασχόλησης και στη δημιουργία θέσεων εργασίας υψηλής προστιθέμενης αξίας. Ειδικότερα για την Περιφέρεια Κρήτης προβλέπονται ενισχύσεις για τα επενδυτικά σχέδια που κυμαίνονται από 50% έως 70% ανάλογα με το μέγεθος των επιχειρήσεων. Σημαντική ώθηση στην περιφερειακή ανάπτυξη αναμένεται και από τον ν. 4903/2022 (Α46/5-3-2022) για τις πρότυπες προτάσεις για έργα υποδομής. Οι επιχειρήσεις

μπορούν να υποβάλλουν προτάσεις με αντικείμενο τη μελέτη και κατασκευή έργων υποδομών (νέο έργο ή επέκταση, αναδιαμόρφωση, τροποποίηση υφιστάμενου) που παρουσιάζουν χαρακτηριστικά καινοτομίας ή πολυπλοκότητας και η υλοποίησή τους προάγει την περιφερειακή ανάπτυξη ή συμβάλλει συνολικά στην εθνική οικονομία. Οι επιχειρήσεις αναλαμβάνουν εξ ολοκλήρου το κόστος ωρίμανσης του έργου. Τα έξοδα προετοιμασίας της πρότυπης πρότασης δεν δύνανται να υπερβαίνουν ποσό ίσο με ποσοστό τρία τοις εκατό (3%) της προϋπολογιζόμενης αξίας του έργου, όπως αυτή εγκρίνεται από την Κυβερνητική Επιτροπή Συμβάσεων Στρατηγικής Σημασίας (Σε περίπτωση έργου συνολικής αξίας € 200 εκ. δεν δύνανται να ξεπερνούν τα € 6 εκ. Από την εφαρμογή των νόμων αναμένεται μια σημαντική ώθηση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας.

Με τον Ν. 5038/2023 Κώδικας Μετανάστευσης, άρθρο 68, ορίζονται η διαδικασία και οι προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής στην Ελλάδα πολιτών τρίτων χωρών αυτοαπασχολούμενων, ελεύθερων επαγγελματιών ή μισθωτών, οι οποίοι παρέχουν την εργασία τους στο πλαίσιο σύμβασης εργασίας ή παροχής υπηρεσιών ή έργου εξ αποστάσεως, με τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), σε εργοδότες ή πελάτες εκτός Ελλάδας (ψηφιακοί νομάδες - digital nomads), καθώς και των μελών της οικογένειάς τους. Η συγκεκριμένη ρύθμιση αφορά δραστηριότητες που απευθύνονται σε εργοδότες εκτός Ελλάδας. Επίσης, ο νέος νόμος 5094/2024 (Α' 39/13-3-2024) προβλέπει, μεταξύ άλλων, τη ρύθμιση της αδειοδότησης της εγκατάστασης και λειτουργίας στην Ελλάδα παραρτημάτων μητρικών ιδρυμάτων υπό τη μορφή Νομικών Προσώπων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (Ν.Π.Π.Ε.) κατά τρόπο σύμφωνο με τον συνταγματικό προορισμό της ανώτατης εκπαίδευσης. Η αξιοποίηση των ρυθμίσεων αυτών προς όφελος των ΑΕΙ και της περιφερειακής οικονομίας μπορεί να ενισχύσει τις διεθνείς συμμαχίες την εξωστρέφεια και την προσέλκυση υψηλού επιπέδου επιστημόνων και ερευνητών.

A4. Σύνοψη των Περιφερειακών στρατηγικών (ΠΕΠ 2021-2027, Περιφερειακού Σχεδίου για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, ΣΔΛΑΠ, Masterplan Υδάτων, κ.λπ.).

Ο περιφερειακός σχεδιασμός κινείται εντός των κατευθύνσεων του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) της Περιφέρειας Κρήτης (ΦΕΚ 1486/Β/2003) όπως ισχύει έως σήμερα.

Επίσης, ο Σχεδιασμός ενσωματώνει τις βασικές κατευθύνσεις του Περιφερειακού Σχεδίου για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ) στην Περιφέρεια Κρήτης (2022), σύμφωνα με το Άρθρο 43 του Νόμου 4414/2016 (ΦΕΚ 149/Α/09-08-2016), την ΥΑ 11258/2017 (ΦΕΚ 873/Β/16-03-2017) και τις κατευθύνσεις της Εθνικής Στρατηγικής για την προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ, 2016). Οι κεντρικές κατευθύνσεις του ΠεΣΠΚΑ εστιάζουν:

- Στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας της Περιφέρειας σε όλους τους τομείς και περιοχές προτεραιότητας, με δράσεις προσαρμογής που συνάδουν με τους

στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης - Παρακολούθηση υλοποίησης και αποτελεσματικότητας δράσεων.

- Στην ενδυνάμωση των διοικητικών δομών της Περιφέρειας που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα ή δημιουργία νέων δομών.
- Στην επικοινωνία και διάχυση πληροφορίας.

Η υλοποίηση αυτών των κατευθύνσεων στηρίζει την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί για την Περιφέρεια Κρήτης:

- Συστηματοποίηση και βελτίωση της διαδικασίας λήψης (βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων) αποφάσεων σχετικών με την προσαρμογή και η εφαρμογή αυτών στις δράσεις των φορέων της Περιφέρειας.
- Σύνδεση της προσαρμογής με την προώθηση ενός βιώσιμου αναπτυξιακού προτύπου.
- Προώθηση δράσεων και πολιτικών προσαρμογής σε όλους τους τομείς της οικονομίας με έμφαση στους πλέον ευάλωτους.
- Δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης, αξιολόγησης και επικαιροποίησης των δράσεων και πολιτικών προσαρμογής.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας.

Κατά την διαμόρφωση του Επιχειρησιακού Σχεδίου 2024-2028 στα επιμέρους μέτρα θα πρέπει να στηριχθούν κατά προτεραιότητα οι παρεμβάσεις και τα έργα που προάγουν την αποφυγή των επιπτώσεων από τη κλιματική αλλαγή, τη μείωση της έντασης και έκτασης των επιπτώσεων καθώς και την αποκατάσταση αυτών σύμφωνα με τις τομεακές κατευθύνσεις του ΠεΣΠΚΑ.

Τέλος, στους τομείς περιβάλλοντος και κλιματικής αλλαγής ο σχεδιασμός ενσωματώνει τις βασικές κατευθύνσεις: (α) της πρώτης Αναθεώρησης ΣΔΛΑΠ ΥΔ Κρήτης, (β) του Σχεδίου Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας ΥΔ Κρήτης, (γ) του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων και, (δ) του υπό έγκριση του προγράμματος μέτρων του Σχεδίου Διαχείρισης (2 aster plan) Υδραυλικών Έργων Κρήτης του Οργανισμού Ανάπτυξης Κρήτης καθώς και των 2 aster plan των ΔΕΥΑ της Περιφέρειας. Η προώθηση ολιστικών παρεμβάσεων στον κύκλο του νερού αποτελεί προϋπόθεση για την αντιμετώπιση πιέσεων που θα προκύψουν από την κλιματική αλλαγή.

Οι περιφερειακές στρατηγικές για τον Στρατηγικό Σχεδιασμό και το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2024-2028 για τον Τουρισμό και την Έξυπνη Εξειδίκευση (Αναθεώρηση Ιούλιος 2021) αξιοποιούνται για την διαμόρφωση των κατευθύνσεων της αναπτυξιακής προσπάθειας για τη νέα προγραμματική περίοδο. Ως προς το τουρισμό, στο πλαίσιο των 13 στόχων που έχουν τεθεί είναι σκόπιμο να ενισχυθούν κατάλληλες παρεμβάσεις που θα αποφέρουν ισχυρές επιπτώσεις σε μακροχρόνια βάση.

Λαμβάνονται επίσης υπόψη οι προτεραιότητες από το Πρόγραμμα ΚΡΗΤΗ 2021-2027, που εγκρίθηκε τον Αύγουστο του 2022. Ειδικότερα, το Πρόγραμμα έχει

προϋπολογισμό Δημόσιας Δαπάνης € 564,5 εκ. και διαρθρώνεται σε 8 Προτεραιότητες (Π1 – Π8), όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα Α.4.1.

Γράφημα Α.4.1: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Κρήτης 2021-2027

Οι σημαντικότερες συγκεντρώσεις καταγράφονται στην Προτεραιότητα 5 για την αντιμετώπιση των κινδύνων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και την Προτεραιότητα 2 για την στήριξη της πράσινης ανάπτυξης, με αμέσως επόμενη σημαντική συγκέντρωση στην Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη των αστικών κέντρων και της υπαίθρου.

Στο πλαίσιο της αναθεώρησης της στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης διατηρήθηκαν στη νέα προγραμματική περίοδο οι τομείς εξειδίκευσης Τουρισμού-Πολιτισμού και Αγροδιατροφής με σαφέστερο όμως προσανατολισμό, ενώ εστιάζεται ο τομέας της Γνώσης στην Υγεία. Παράλληλα, εισάχθηκαν δύο τομείς εξειδίκευσης αυτοί των ψηφιακών τεχνολογιών και της βιώσιμης χρήσης των πόρων εισάγοντας τις αρχές της κυκλικής οικονομίας (δηλαδή ο τομέας του περιβάλλοντος με σαφέστερο προσανατολισμό) που είναι ταυτόχρονα και οριζόντιοι καταλύτες καθώς στηρίζουν το μετασχηματισμό και των άλλων παραγωγικών τομέων στην κατεύθυνση της ψηφιακής και πράσινης μετάβασης.

Β. Προσδιορισμός των αναγκών και αναπτυξιακών κενών ανά τομέα και εκτίμηση των ευκαιριών.

Β.1 Αξιοποίηση αποτελεσμάτων αξιολόγησης – Εντοπισμός κρίσιμων κενών SWOT Analysis.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2020-2023, χαρακτηρίζεται από υψηλή πολυπλοκότητα καθώς συντίθεται από 4 άξονες και 24 μέτρα που εξυπηρετούν 51 ειδικούς στόχους. Στην πραγματικότητα, το 86% των πόρων (€691 εκατ.) συγκεντρώνεται σε μια ομάδα 26 στόχων που αφορούν κυρίως στην αποκατάσταση από φυσικές καταστροφές και αναβάθμιση των υποδομών, στην κοινωνική πολιτική, στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής και στην υποστήριξη των τομέων της περιφερειακής οικονομίας. Ως εκ τούτου, οι υπόλοιποι ειδικοί στόχοι στηρίζονται από περιορισμένους πόρους (14% του συνόλου).

Το πρόγραμμα εκτελείται κανονικά και χαρακτηρίζεται (α) από υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας κατά την υλοποίηση, καθώς στις σημαντικότερες κατηγορίες δράσεων ο βαθμός συμβασιοποίησης προσεγγίζει ή και ξεπερνά το 50%, (β) υψηλό βαθμό επίδοσης με ισχυρή απορρόφηση πόρων και (γ) ικανοποιητικό βαθμό ολοκλήρωσης δράσεων.

Από την υλοποίηση του προγράμματος έχουν αρχίσει να καταγράφονται τα πρώτα θετικά αποτελέσματα σε βασικούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες. Ειδικότερα, οι ανισότητες εμφανίζουν τάσεις μείωσης ενώ ο κίνδυνος φτώχειας αποκλιμακώνεται, με ρυθμούς ταχύτερους από το μέσο όρο της χώρας.

Τα έργα και οι παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο το προγράμματος δημιουργούν αυξανόμενες επιπτώσεις οι οποίες διαχέονται μέσω των κλαδικών διασυνδέσεων, ενώ αυτά που ολοκληρώνονται προκαλούν δυναμικότερες αναπτυξιακές επιπτώσεις από τη λειτουργία τους. Τέλος, σταδιακά δημιουργείται μια κρίσιμη μάζα αποθέματος δημοσίου κεφαλαίου, που πλέον ενεργοποιεί ευκαιρίες επενδυτικών πρωτοβουλιών για ευρύτερη ομάδα κλάδων. Συνολικά, την τρέχουσα δεκαετία το σύνολο των επιπτώσεων από το πρόγραμμα εκτιμάται πως θα διαμορφωθεί σε 4,4 δις. ποσό που αντιστοιχεί στο 54% του ΑΕΠ της Κρήτης του 2019.

Με την υλοποίηση των έργων του Επιχειρησιακού Προγράμματος 2020-2023 προωθήθηκαν οι κεντρικοί στόχοι του Στρατηγικού Σχεδίου της Περιφέρειας για μια Κρήτη δυναμική, βιώσιμη, ευφυή, με κοινές αξίες και κοινωνική συνοχή, δημιουργική με ταυτότητα και αυτοπεποίθηση, ενώ αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά οι συνέπειες από τις φυσικές καταστροφές, καθώς και οι δυσμενείς επιπτώσεις στην περιφερειακή οικονομία από την πανδημία.

Η ανάλυση SWOT του Περιφερειακού Προγράμματος 2021-2025 παραμένει επίκαιρη αλλά κρίνεται αναγκαίο να επισημανθούν ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις που έχουν προκύψει από τις γεωοικονομικές εξελίξεις της τελευταίας τριετίας. Η SWOT analysis επικεντρώνεται σε 5 θεμελιακούς για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Κρήτης τομείς:

I. Έξυπνη Ανάπτυξη

Δυνατά σημεία

Στον Πίνακα Αποτελεσμάτων Περιφερειακής Καινοτομίας (Regional Innovation Scoreboard) η Περιφέρεια Κρήτης είναι παρουσιάζει καλές επιδόσεις (moderate innovator). Η επίδοση καινοτομίας έχει αυξηθεί με την πάροδο του χρόνου κατά 13,7%). Ειδικότερα, καταγράφει καλύτερες επιδόσεις από την ΕΕ σε 10 πεδία (μεταξύ αυτών διεθνείς δημοσιεύσεις, καινοτομίες επιχειρησιακής διαδικασίας, δημόσια δαπάνη για R&D) και σε 8 πεδία από την Ελλάδα.¹⁶

Εμφανίζει υψηλή ειδίκευση στους εξαγωγικούς τομείς Φιλοξενία και Τουρισμός, Βιομηχανία της Εμπειρίας, Επεξεργασία Τροφίμων και Μεταποίηση, Διανομή και Ηλεκτρονικό Εμπόριο, και Περιβαλλοντικές Υπηρεσίες¹⁷. Εμφανίζει σύμπλεγμα επιχειρήσεων στον εξαγωγικό τομέα Φιλοξενία και Τουρισμός¹⁸. Ως εκ τούτου καταγράφει υψηλή επίδοση στην επιχειρηματική εμπειρία (business sophistication) στον δείκτη RC² (2022), 132,2 που είναι το δεύτερο υψηλότερο στην Ελλάδα.¹⁹ Τέλος, διαμορφώνεται σταδιακά μια δυναμική ομάδα νεοφυών επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας.

Αδύναμα σημεία

Στον σύνθετο δείκτη του Πίνακα Αποτελεσμάτων Περιφερειακού Οικοσυστήματος για τα Συμπλέγματα και τη Βιομηχανική Αλλαγή (Regional Ecosystem Scoreboard for Clusters and Industrial Change) εμφανίζει από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην ΕΕ²⁰. Η διασύνδεση μεταξύ των ερευνητικών ιδρυμάτων και των επιχειρήσεων, και μεταξύ των επιχειρήσεων των εξαγωγικών τομέων είναι περιορισμένη²¹. Σε χαμηλά επίπεδα κινείται και η επιχειρηματική δαπάνη για R&D (55% και 37% αντίστοιχα τη Ελλάδας

¹⁶ [icrs@ft W@rd - Regional profile Greece - template.d@cx \(eur@pa.eu\)](https://ec.europa.eu/industry/policy/cluster/observatory_en)

¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εσωτερική Αγορά, Βιομηχανία, Επιχειρηματικότητα και Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις, Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τις Συστάδες και τη Βιομηχανική Αλλαγή (2020) European Panorama of Clusters and Industrial Change (έκθεση)

https://ec.europa.eu/industry/policy/cluster/observatory_en και [European Observatory for Clusters and Industrial Change mapping tool https://interactivetool.eu/2022/2/OCIC/index.html](https://interactivetool.eu/2022/2/OCIC/index.html)

¹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εσωτερική Αγορά, Βιομηχανία, Επιχειρηματικότητα και Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις, Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τις Συστάδες και τη Βιομηχανική Αλλαγή, ό.π.

¹⁹ [EU Regional Competitiveness Index 2.0 - 2022 edition \(eur@pa.eu\)](https://ec.europa.eu/industry/policy/cluster/observatory_en). Επισημαίνεται πως ενώ ο δείκτης αναφέρεται στο 2022 οι στατιστικές για την διαμόρφωση του είναι οι τελευταίες διαθέσιμες με αποτέλεσμα να μην αποδίδουν την πλέον πρόσφατη εικόνα των περιφερειών.

²⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εσωτερική Αγορά, Βιομηχανία, Επιχειρηματικότητα και Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις, Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τις Συστάδες και τη Βιομηχανική Αλλαγή (2017) Regional Ecosystem Scoreboard (2η έκδοση, συγκεφαλαιωτική έκθεση)

https://ec.europa.eu/industry/policy/cluster/observatory/previous-results_en και [Regional Ecosystem Scoreboard https://interactivetool.eu/2017/2/RIS/index.html](https://interactivetool.eu/2017/2/RIS/index.html)

²¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)· Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) (2020) Regional Policy for Greece Post 2020· Β' Έκθεση Παρακολούθησης της Περιφερειακής Στρατηγικής Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση της Περιφέρειας Κρήτης (RIS3Crete) (2020)

και της ΕΕ).²² Η συχνότητα χρήσης του διαδικτύου²³ και η διάδραση των πολιτών με τη διοίκηση μέσω διαδικτύου²⁴ είναι από τις χαμηλές στην ΕΕ. Επίσης, η επίδοση στην τεχνολογική ετοιμότητα στον δείκτη RC²⁵ (2022) παραμένει χαμηλή (όπως και στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας), 42,5 λόγω και της διάρθρωσης της οικονομίας.²⁵ Τέλος, η απασχόληση σε δραστηριότητες έντασης γνώσης κινείται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα (23% και 15% αντίστοιχα της Ελλάδας και της ΕΕ).²⁶

Ευκαιρίες

Η ψηφιακή μετάβαση είναι προτεραιότητα του Σχεδίου Ανάκαμψης για την Ευρώπη²⁷. Ευκαιρίες είναι η ψηφιοποίηση της διοίκησης, ο ψηφιακός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων (ηλεκτρονική υγεία, ηλεκτρονικός τουρισμός, ηλεκτρονικός πολιτισμός, έξυπνες πόλεις-χρήση δεδομένων στον χωρικό σχεδιασμό), η διασύνδεση των εξαγωγικών τομέων και η ανάπτυξη αλυσίδων αξίας, συμπεριλαμβανομένων και των τομέων που η Περιφέρεια εμφανίζει χαμηλή εξειδίκευση, όπως ο τομέας Βιοφαρμακευτικά Προϊόντα και ο τομέας Ιατρικές Συσκευές, με την ανανέωση των στρατηγικών «έξυπνης εξειδίκευσης» σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο²⁸. Οι διαθέσιμες χρηματοδοτήσεις ευνοούν τη μετάβαση στην γεωργία ακριβείας και την ανάληψη πρωτοβουλιών μεταποίησης της πρωτογενούς παραγωγής ενώ διευκολύνουν την ψηφιακή αναβάθμιση του τουρισμού. Το Παρατηρητήριο Καινοτόμου Επιχειρηματικότητας δύναται να λειτουργήσει θετικά προς την κατεύθυνση ανάπτυξης και εφαρμογής καινοτομιών και της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας.

Απειλές

Απειλές είναι η άνιση ψηφιακή προσαρμογή και ο αναπτυξιακός δυϊσμός, ιδιαίτερα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ)²⁹. Το ενδογενές επιχειρηματικό δυναμικό δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένο με δεξιότητες για την επίτευξη του απαιτούμενου επιπέδου ψηφιακής ωρίμανσης, ειδικά των ΜΜΕ³⁰.

²² icrs2020.eu/Regional-profile-Greece-template.dcx (eurpa.eu)

²³ OSON και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη (2020) Atlas for the Territorial Agenda 2030 <https://www.atlanta2030.eu/en/index.php>

²⁴ OSON (2020) The State of the European Territory (συγκεφαλαιωτική έκθεση) <https://www.espn.eu/state-european-territory>

²⁵ Op.cit.

²⁶ icrs2020.eu/Regional-profile-Greece-template.dcx (eurpa.eu)

²⁷ CO² (2020) 442 final, Ο προϋπολογισμός της ΕΕ τροφοδοτεί το σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη· CO² (2020) 575 final, Ετήσια στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη 2021

²⁸ Β' Έκθεση Παρακολούθησης της Περιφερειακής Στρατηγικής Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση της Περιφέρειας Κρήτης (RIS3Crete) (2020)

²⁹ Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ), Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων (ΙΜΕ) (2020) Ψηφιακός μετασχηματισμός και μικρές επιχειρήσεις (έκθεση) <https://imegseevee.gr/δημοσιεύσεις/ερευνητες-μελετες/εκθεση-ιμε-γσεβεε-2020-ψηφιακος-μετασχηματισμος-και-μικρες-επιχειρησεις/>

³⁰ Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ), Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων (ΙΜΕ) (2020) Ψηφιακός μετασχηματισμός και μικρές επιχειρήσεις (έκθεση)

II. Πράσινη ανάπτυξη

Δυνατά σημεία

Η Περιφέρεια Κρήτης δεν αξιολογείται σε κρίσιμη κατάσταση συγκριτικά με άλλες περιφέρειες στην ΕΕ, όσον αφορά στην ενεργειακή απόδοση του κτιριακού αποθέματος³¹. Εκτιμάται όμως ότι θα έχει όφελος στην απασχόληση από την ενεργειακή του αναβάθμιση³². Η κατανάλωση ενέργειας στον κτιριακό τομέα (οικιακό ή τριτογενή) για θέρμανση, ζεστό νερό και ψύξη είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ³³. Εμφανίζει μεγάλη δυνατότητα για χερσαία αιολική ενέργεια³⁴. Διαθέτει τη μέγιστη εγκατεστημένη ισχύ και τη μέγιστη συμμετοχή ΑΠΕ στην παραγωγή ενέργειας στα Μη Διασυνδεδεμένα Νησιά³⁵. Έχουν οριστεί «ευρείες ζώνες αναζήτησης για ανάπτυξη ΑΠΕ» σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες³⁶. Ο νησιωτικός της χαρακτήρας ευνοεί την κατάρτιση επιχειρησιακών σχεδίων διαχείρισης κινδύνων χωρίς άμεσες διαπεριφερειακές επιδράσεις³⁷. Δύναται να αναπτύξει πράσινες υποδομές για να συμβάλλουν σε πολιτικές για τη βιοποικιλότητα, τη διαχείριση υδάτων και την κλιματική αλλαγή³⁸. Εμφανίζει καλή χημική κατάσταση υπόγειων υδάτων³⁹. Καλύπτεται εκτενώς από προστατευόμενες περιοχές⁴⁰. Δεν εμφανίζει μεγάλη τρωτότητα και αρνητικό αντίκτυπο από την κλιματική αλλαγή, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες στην ΕΕ⁴¹. Προβλέπεται να έχει από τις χαμηλότερες μεταβολές θερμοκρασίας στην ΕΕ την περίοδο 2081-2100 σε σύγκριση με την περίοδο 1971-2000 στο σενάριο SS585⁴². Εμφανίζει σχετική αποδέσμευση (relative decoupling) Εγχώριας Κατανάλωσης Υλών (Domestic Material Consumption) και ΑΕΠ, χαμηλή παραγωγή αποβλήτων και μεγάλη μεγέθυνση του κύκλου εργασιών των Παρόχων Υλών και Τεχνολογίας για την Κυκλική Οικονομία (Material and Technology Providers for Circular Economy)⁴³.

³¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινό Κέντρο Ερευνών (2020) Building Energy Renovation for Decarbonisation and Covid-19 Recovery: A Snapshot at Regional Level, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC122143>

³² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινό Κέντρο Ερευνών, ό.π.

³³ EEA (2017) Local Emissions and Low-Carbon Economy (τελική έκθεση) <https://www.esri.eu/lw-carbon-economy>

³⁴ EEA, ό.π.

³⁵ ΔΕΔΔΗΕ (Διαχειριστής του Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας) (2020) Πληροφοριακό Δελτίο Παραγωγής στα Μη Διασυνδεδεμένα Νησιά για τον Ιούλιο 2020 <https://www.deddie.gr/media/6358/πληροφοριακο-δελτιο-2020-ιουλιος.pdf>

³⁶ Υπουργική Απόφαση με Αριθ. 42284/13-10-2017 «Έγκριση αναθεώρησης του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου της Περιφέρειας Κρήτης και έγκριση της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού.» (ΦΕΚ 260/ΑΑΠ/8-11-2017)

³⁷ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

³⁸ EEA και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη (2020) Atlas for the Territorial Agenda 2030 <https://www.atlanta2030.eu/en/index.php>

³⁹ EEA και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη, ό.π.

⁴⁰ EEA και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη, ό.π.

⁴¹ EEA και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη, ό.π.

⁴² EEA και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη, ό.π.

⁴³ EEA και Ευρωπαϊκή Επιτροπή (σε συνεργασία με Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) και γραφείο του Ειδικού Γραμματέα Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ και ΤΣ του Υπουργείου Ανάπτυξης

Αδύναμα σημεία

Εκτιμάται ότι στην Περιφέρεια Κρήτης η δυνητική ενεργειακή εξοικονόμηση στον κτιριακό τομέα είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ⁴⁴. Η κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος στον κτιριακό τομέα (οικιακό ή τριτογενή) είναι από τις υψηλότερες στην ΕΕ⁴⁵. Το μερίδιο ΑΠΕ στην ενεργειακή κατανάλωση (είτε για ηλεκτρικό ρεύμα είτε για θέρμανση, ζεστό νερό και ψύξη) στον κτιριακό τομέα (οικιακό ή τριτογενή) είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ⁴⁶. Η δυνατότητα για ηλιακή ενέργεια ή από βιομάζα είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ⁴⁷. Η απασχόληση και ο κύκλος εργασιών των Κυκλικών Επιχειρηματικών Μοντέλων (Circular Business Models) είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ⁴⁸.

Ευκαιρίες

Η πράσινη μετάβαση είναι προτεραιότητα του Σχεδίου Ανάκαμψης για την Ευρώπη⁴⁹ και στο νέο ΕΣΠΑ 2021-2027. Η διασύνδεση με το δίκτυο κορμού δημιουργεί νέες δυνατότητες ανάληψης βιώσιμων επενδύσεων ΑΠΕ. Οι ευκαιρίες αφορούν την ενσωμάτωση της διάστασης της κλιματικής αλλαγής σε πολιτικές και έργα, και την πολυλειτουργικότητα των περιβαλλοντικών υποδομών⁵⁰.

Απειλές

Οι απειλές σχετίζονται με την ενδοπεριφερειακή διαφοροποίηση των περιβαλλοντικών αναγκών λόγω φυσικών καταστροφών (όπως πλημμύρες, διάβρωση) οι οποίες επηρεάζονται από την κλιματική αλλαγή⁵¹ αλλά και από την πίεση στους υδάτινους πόρους με το ενδεχόμενο της λειψυδρίας να ενισχύεται. Αυξημένες πιέσεις στο φυσικό περιβάλλον αναμένονται και από την ταχεία ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων.

III. Κοινωνική ανάπτυξη

Δυνατά σημεία

Οι Περιφερειακές Ενότητες της Κρήτης εμφανίζουν από τα χαμηλότερα ποσοστά στην ΕΕ για τον δείκτη εξάρτησης (ήτοι την αναλογία των νέων ηλικίας 0-24 ετών και των

και Επενδύσεων) (2020) Έκθεση Χώρας (Country Fiche) για την Ελλάδα: COMMISSION (2019) CIRCULAR ECONOMY - Circular Economy and Territorial Consequences <https://www.espn.eu/circular-ecomy>.

⁴⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινό Κέντρο Ερευνών (2020) Building Energy Renovation for Decarbonisation and Covid-19 Recovery: A Snapshot at Regional Level, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC122143>

⁴⁵ COMMISSION (2017) LOCKDOWN - Territories and Low-Carbon Economy (τελική έκθεση) <https://www.espn.eu/low-carbon-ecomy>

⁴⁶ COMMISSION, ό.π.

⁴⁷ COMMISSION, ό.π.

⁴⁸ COMMISSION και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη (2020) Atlas for the Territorial Agenda 2030 <https://www.atlas2030.eu/en/index.php> COMMISSION (2019) CIRCULAR ECONOMY - Circular Economy and Territorial Consequences <https://www.espn.eu/circular-ecomy>.

⁴⁹ COMMISSION (2020) 442 final, Ο προϋπολογισμός της ΕΕ τροφοδοτεί το σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη

⁵⁰ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

⁵¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

ηλικιωμένων 65 και ετών άνω ως προς τον εργαζόμενο πληθυσμό ηλικίας 25-64 ετών)⁵². Η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει από τα μεγαλύτερα ποσοστά στην ΕΕ για την αύξηση της απασχόλησης την περίοδο 2015-2019⁵³. Δεν χαρακτηρίζεται από υψηλή διαρροή επιστημονικού προσωπικού (brain drain)⁵⁴. Με βάση τα δεδομένα του σύνθετου δείκτη Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πρόοδος (European Social Progress Index) 2020, η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει μία άνω του μέσου όρου συνολική βαθμολογία. Η Περιφέρεια εμφανίζει ταχεία αποκλιμάκωση του κινδύνου φτώχειας με ρυθμούς ταχύτερους από το μέσο όρο της χώρας ενώ εξαιρετικά ενθαρρυντικές είναι οι επιδόσεις της Περιφέρειας και στην ένταση της εισοδηματικής ανισότητας (η χαμηλότερη μεταξύ των Περιφερειών)⁵⁵.

Αδύναμα σημεία

Εντοπίζονται περιοχές οι οποίες έχουν χαμηλή προσβασιμότητα σε υπηρεσίες γενικού συμφέροντος (services of general interest)⁵⁶. Εκτιμάται ότι οι περιοχές της υπαίθρου στις Περιφερειακές Ενότητες Ηρακλείου και Λασιθίου θα εμφανίσουν δημογραφική φθίση την περίοδο 2017-2032⁵⁷. Εμφανίζεται ένας έντονος δυσμός στις δημογραφικές τάσεις με σημαντική κάμψη του πληθυσμού στην ενδοχώρα της Περιφέρειας και αρνητικές εξελίξεις στην φυσική κίνηση.

Ευκαιρίες

Η δίκαιη μετάβαση είναι προτεραιότητα του Σχεδίου Ανάκαμψης για την Ευρώπη⁵⁸ και του ΕΣΠΑ 2021-2027 (7% των συνολικών πόρων). Επιπλέον το ΕΣΠΑ προβλέπει σημαντικές παρεμβάσεις στο ανθρώπινο δυναμικό και διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες και αγαθά (30% του συνόλου των πόρων). Οι ευκαιρίες δημιουργούνται από την βελτίωση της απασχολησιμότητας, την αναβάθμιση της ποιότητας, την ενίσχυση της εξωστρέφειας και της συνάφειας της Εκπαίδευσης, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός των θεσμών και μηχανισμών

⁵² ΕΣΠΑ και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη (2020) Atlas for the Territorial Agenda 2030 <https://www.atlasta2030.eu/en/index.php>

⁵³ ΕΣΠΑ και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη, ό.π.

⁵⁴ ΕΣΠΑ και Ευρωπαϊκή Επιτροπή (σε συνεργασία με Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) και γραφείο του Ειδικού Γραμματέα Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ και ΤΣ του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων) (2020) Έκθεση Χώρας (Country Fiche) για την Ελλάδα· ΕΣΠΑ (2020) The State of the European Territory (συγκεφαλαιωτική έκθεση) <https://www.espa.eu/state-european-territory>· ΕΣΠΑ (2018) Geography of New Employment Dynamics in Europe (τελική έκθεση) <https://www.espa.eu/employment>

⁵⁵ IOBE (2024) Έκθεση κοινωνικών και οικονομικών τάσεων στις ελληνικές περιφέρειες, Μάρτιος 2024.

⁵⁶ ΕΣΠΑ και Ευρωπαϊκή Επιτροπή (σε συνεργασία με Ειδική Υπηρεσία Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) και γραφείο του Ειδικού Γραμματέα Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ και ΤΣ του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων) (2020) Έκθεση Χώρας (Country Fiche) για την Ελλάδα· ΕΣΠΑ (2017) RRF-CY - Inner Peripheries: National territories facing challenges of access to basic services of general interest (τελική έκθεση) <https://www.espa.eu/inner-peripheries>

⁵⁷ ΕΣΠΑ (2020) ESCAP - European Shrinking Rural Areas Challenges, Actions and Perspectives for Territorial Governance (ενδιάμεση έκθεση) <https://www.espa.eu/escape>

⁵⁸ COE (2020) 442 final, Ο προϋπολογισμός της ΕΕ τροφοδοτεί το σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη· COE (2020) 14 final, Μια ισχυρή Ευρώπη για δίκαιες μεταβάσεις

κοινωνικής αλληλεγγύης, ανισότητας και διακρίσεων, περιορισμό της εισοδηματικής ανισότητας καθώς και από την αναβάθμιση της υγειονομικής κάλυψης. Οι χρηματοδοτήσεις ευνοούν την ανάληψη πρωτοβουλιών για την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και τη μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων.

Απειλές

Οι απειλές σχετίζονται με τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις επιπτώσεις που αυτές θα έχουν στην άνιση κατανομή ευκαιριών με ενδεχόμενη δημιουργία νέων εισοδηματικών ανισοτήτων καθώς και από απρόβλεπτες μεταβολές στο γεωοικονομικό περιβάλλον που μπορεί να επηρεάσουν δυσμενώς τον τουρισμό που αποτελεί την βασική συνιστώσα της περιφερειακής οικονομίας.

IV. Ανάπτυξη υποδομών

Δυνατά σημεία

Η Περιφέρεια Κρήτης έχει ενταχθεί στον σχεδιασμό των Διευρωπαϊκών Δικτύων (ΔΕΔ). Ο θαλάσσιος λιμένας και ο αερολιμένας του Δήμου Ηρακλείου έχουν ενταχθεί στο κεντρικό ΔΕΔ-Μ, και ο Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης (ΒΟΑΚ)⁵⁹ και τμήμα του νότιου οδικού άξονα έχουν ενταχθεί στο εκτεταμένο ΔΕΔ-Μ⁶⁰. Η κατασκευή του νέου αεροδρομίου στο Καστέλι βρίσκεται σε εξέλιξη με προβλεπόμενη ολοκλήρωση το 2027, στον ΒΟΑΚ έχει ήδη ανακηρυχθεί προσωρινός ανάδοχος για το τμήμα Χανιά – Ηράκλειο ενώ για το λιμάνι Ηρακλείου έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία ιδιωτικοποίησης του. Συμπεριλαμβάνονται στον τέταρτο ενωσιακό κατάλογο έργων κοινού ενδιαφέροντος (ΕΚΕ) το έργο με αριθμό 3.10.2. «Διασύνδεση μεταξύ Κοφίνου (CY) και Κορακιάς στην Κρήτη (EL)» και το έργο με αριθμό 7.3.1 «Αγωγός μεταφοράς από τα αποθέματα φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου προς την ενδοχώρα της Ελλάδας μέσω της Κρήτης»⁶¹. Υλοποιείται η ηλεκτρική διασύνδεση της Κρήτης με το Ηπειρωτικό Σύστημα στο πλαίσιο ανάπτυξης του Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΕΣΜΗΕ) από τον ΑΔΜΗΕ (Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας)⁶².

⁵⁹ Υπουργική Απόφαση με Αριθ. ΔΟΥ/οικ/5776 «Χαρακτηρισμός και Αρίθμηση Αυτοκινητοδρόμων.» (ΦΕΚ 253/ΑΑΠ/21-12-2015)

⁶⁰ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1315/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, περί των προσανατολισμών της Ένωσης για την ανάπτυξη του διευρωπαϊκού δικτύου μεταφορών και για την κατάργηση της απόφασης αριθ. 661/2010/ΕΚ Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ (Παράρτημα Ι, Χάρτες 10.1-4.) <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1315/oj>

⁶¹ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 389/2013 της Επιτροπής, της 2ας Μαΐου 2013, για τη σύσταση ενωσιακού μητρώου δυνάμει της οδηγίας 2003/87/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των αποφάσεων αριθ. 280/2004/ΕΚ και αριθ. 406/2009/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και για την κατάργηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 920/2010 και αριθ. 1193/2011 της Επιτροπής Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ (Παράρτημα VII) <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/389/oj>

⁶² ΑΔΜΗΕ (Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας) (2020) «Δεκαετής Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-2030» (υποβλήθηκε στις 31-03-2020 προς έγκριση στη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας) <https://www.admie.gr/systima/anaptyxi/dekaetes-prγραμμα-anaptyxis>

Αδύναμα σημεία

Η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει χαμηλή επίδοση στην προσβασιμότητα, στην εγγύτητα, και στην απόδοση των οδικών μεταφορών⁶³, καθώς και στην προσβασιμότητα των λιμένων στην ενδοχώρα⁶⁴. Σχετικά με την οδική ασφάλεια, με βάση τα δεδομένα της Eurstat για τα τροχαία ατυχήματα το 2018, η Περιφέρεια Κρήτης έχει ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά θανάτων ανά εκατομμύριο κατοίκους (84) στην ΕΕ. Η⁶⁵ ευρυζωνική κάλυψη δικτύων νέας γενιάς στην ύπαιθρο είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ⁶⁶.

Ευκαιρίες

Η υλοποίηση των ΔΕΔ είναι καίριας σημασίας για τις προτεραιότητες του Σχεδίου Ανάκαμψης για την Ευρώπη⁶⁷. Οι ευκαιρίες αφορούν αλλαγές (νέος αερολιμένας Καστελίου), βελτιώσεις (οδική ασφάλεια και προσβασιμότητα) και αναβαθμίσεις (υποδομές και μεταφορικά μέσα μηδενικών εκπομπών, ανανεώσιμων καυσίμων και καυσίμων χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών, συνδεδεμένη και πολυτροπική κινητικότητα)⁶⁸.

Απειλές

Οι απειλές αφορούν την υποχρηματοδότηση των έργων συντήρησης λόγω της προτεραιοποίησης των μεγάλων έργων⁶⁹.

V. Ενίσχυση εξωστρέφειας

Δυνατά σημεία

Η Περιφέρεια συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό τουριστικών μονάδων κλίμακας με δυνατότητες προσέλκυσης τουρισμού υψηλού επιπέδου. Στην Περιφέρεια Κρήτης εντοπίζεται ένας από τους μεγαλύτερους αριθμούς καταγεγραμμένων μνημείων και χώρων στην ΕΕ⁷⁰. Διαθέτει ισχυρό όνομα εμπορικού σήματος⁷¹. Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μουσεία της εμφανίζουν διαχρονικά αυξανόμενη επισκεψιμότητα⁷². Στην Περιφέρεια είναι εγκατεστημένα σημαντικά ΑΕΙ και Ερευνητικοί φορείς με διεθνή παρουσία, δημοσιεύσεις, πιστοποιημένα προγράμματα σπουδών και υψηλή συγκέντρωση ΔΕΠ και μεταπτυχιακών φοιτητών. Η «μεσογειακή διατροφή» έχει ενταχθεί στην «Αντιπροσωπευτική Λίστα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας» (Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity)

⁶³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Περιφερειακή και Αστική Πολιτική (2019) Road transport performance in Europe (έγγραφο εργασίας και παραρτήματα)

⁶⁴ SESON (2020) The State of the European Territory (συγκεφαλαιωτική έκθεση)

⁶⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/IR_R_N_R_CCI_cust/m_399690/default/table?lang=en

⁶⁶ SESON και Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Έρευνας για τα Κτίρια, τα Αστικά Θέματα και τη Χωρική Ανάπτυξη (2020) Atlas for the Territorial Agenda 2030

⁶⁷ COE (2020) 442 final, Ο προϋπολογισμός της ΕΕ τροφοδοτεί το σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη

⁶⁸ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

⁶⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

⁷⁰ SESON (2020) Measuring economic impact of cultural heritage at territorial level (έγγραφο εργασίας)

⁷¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

⁷² ο.π.

της UNESCO⁷³. Τέλος, η αγροτική παραγωγή είναι υψηλής ποιότητας με αναγνωρίσιμα στις διεθνείς αγορές προϊόντα (ελαιόλαδο, κρασί και κηπευτικά).

Αδύναμα σημεία

Η Περιφέρεια Κρήτης διαθέτει περιορισμένη μεταποιητική δραστηριότητα κλίμακας και ως εκ τούτου οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων είναι περιορισμένες (με εξαίρεση τα πλαστικά). Η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει χαμηλή απασχόληση σε δραστηριότητες σχετικές με την πολιτιστική κληρονομιά⁷⁴. Δεν συμπεριλαμβάνεται πόλη της στη λίστα του Παρατηρητηρίου Πολιτιστικών και Δημιουργικών Πόλεων (Cultural and Creative Cities *m*nit⁷⁵). Σχετικά με την εξωστρέφεια και την ανταγωνιστικότητα, η Περιφέρεια Κρήτης εμφανίζει στον σύνθετο δείκτη «Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα» (European Regional Competitiveness Index) από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην ΕΕ, και ειδικότερα στις διαστάσεις: «μέγεθος αγοράς» (market size) και «τεχνολογική ετοιμότητα» (technological readiness) χαμηλή βαθμολογία συγκριτικά με τις περιφέρειες της ΕΕ με τις οποίες έχει παρόμοιο κατά κεφαλή ΑΕΠ⁷⁶. Τα ποσοστά «γέννησης» (birth rate) και «επιβίωσης» (survival rate) των ΜΜΕ είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ⁷⁷.

Ευκαιρίες

Η στρατηγική αυτονομία της ΕΕ είναι καίριας σημασίας για τις προτεραιότητες του Σχεδίου Ανάκαμψης για την Ευρώπη⁷⁸. Οι ευκαιρίες αφορούν τη τυποποίηση, την πιστοποίηση και τη διεθνοποίηση των ΜΜΕ⁷⁹. Η αξιοποίηση των χρηματοδοτήσεων για την έξυπνη εξειδίκευση και την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας δύναται να ενδυναμώσει τις τάσεις δημιουργίας νέων ποιοτικών αγαθών και εμπορεύσιμων υπηρεσιών και κατ' επέκταση της εξωστρέφειας. Τα ΑΕΙ και οι Ερευνητικοί φορείς μπορούν να αξιοποιήσουν τις χρηματοδοτικές δυνατότητες και το νέο θεσμικό περιβάλλον και να ενισχύσουν τη εξωστρέφεια τους.

Απειλές

Οι απειλές σχετίζονται με δομικές και νέες προκλήσεις που πηγάζουν από τις γεωοικονομικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή και την κλιματική αλλαγή. Αφορούν ιδιαίτερα την εξαγωγική βιομηχανία Φιλοξενία και Τουρισμός⁸⁰.

⁷³ UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

⁷⁴ *ESION* (2020) *M*asuring economic impact of cultural heritage at territorial level (έγγραφο εργασίας) <https://www.esion.eu/working-paper-cultural-heritage>

⁷⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Κοινό Κέντρο Ερευνών (2019) Cultural and Creative Cities *m*nit^{2r} (2η έκδοση) <https://cms-site-indicators.jrc.ec.europa.eu/cultural-creative-cities-mnit/>

⁷⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Περιφερειακή και Αστική Πολιτική (2022) European Regional Competitiveness Index (5η έκδοση). Επισημαίνεται ότι τα αποτελέσματα δεν είναι συγκρίσιμα με τις προηγούμενες μετρήσεις. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/

⁷⁷ *ESION* (2017) Small and Medium-Sized Enterprises in European Regions and Cities (τελική έκθεση και επιστημονική έκθεση) <https://www.esion.eu/sme>

⁷⁸ COM (2020) 442 final, Ο προϋπολογισμός της ΕΕ τροφοδοτεί το σχέδιο ανάκαμψης για την Ευρώπη

⁷⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης 2020-2023, Α' Φάση, Στρατηγικός Σχεδιασμός (2020)

⁸⁰ SWD (2020) 98 final, Identifying Europe's recovery needs

B.2 Διατύπωση αναπτυξιακού οράματος και στόχων.

Το όραμα για μια **Κρήτη δυναμική, βιώσιμη, ευφυή, με κοινές αξίες και κοινωνική συνοχή, δημιουργική με ταυτότητα και αυτοπεποίθηση**, παραμένει επίκαιρο και η αναθεωρημένη στρατηγική στόχευση είναι προσανατολισμένη προς την επίτευξη του.

Το γεωοικονομικό και κανονιστικό περιβάλλον της Περιφέρειας Κρήτης παραμένει σταθερό με ορισμένες όμως σημαντικές διαφοροποιήσεις. Πρώτο, η γενικότερη αστάθεια που επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή δημιουργεί κάποιες απειλές για τον τουρισμό καθώς και ενδεχόμενες πιέσεις στις μεταναστευτικές ροές.

Δεύτερο, οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις ενισχύουν την ανάγκη για στήριξη αναδυόμενων δραστηριοτήτων αιχμής ενώ παράλληλα απαιτούνται παρεμβάσεις για την αποφυγή εκδήλωσης νέων ανισοτήτων.

Τρίτο, η ενίσχυση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής επιβάλλει ενδυνάμωση των προσπαθειών για την αντιμετώπιση τους καθώς και το κανονιστικό πλαίσιο είναι πλέον πιο συνεκτικό και επιβάλλει προσαρμογές στη λειτουργία φορέων, παραγωγών και πολιτών.

Τέταρτο, οι αργοί ρυθμοί μετάβασης στην κυκλική οικονομία απαιτούν μια συστηματικότερη εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών ανάκτησης και ανακύκλωσης που άλλωστε επιβάλλονται και από σχετικές ρυθμίσεις καθώς ένα νέο κύμα ευρωπαϊκών κανονισμών και δεσμεύσεων που συνοδεύουν τις χρηματοδοτήσεις οδηγεί σε επιτάχυνση των αναγκαίων επενδύσεων και μετασχηματισμού τους συστήματος συλλογής και διαχείρισης των αποβλήτων.

Πέμπτο, οι δημογραφικές και κοινωνικοοικονομικές αντιθέσεις μεταξύ υπαίθρου και αστικών περιοχών εντείνονται και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης με την υιοθέτηση καινοτόμων χωρικών παρεμβάσεων.

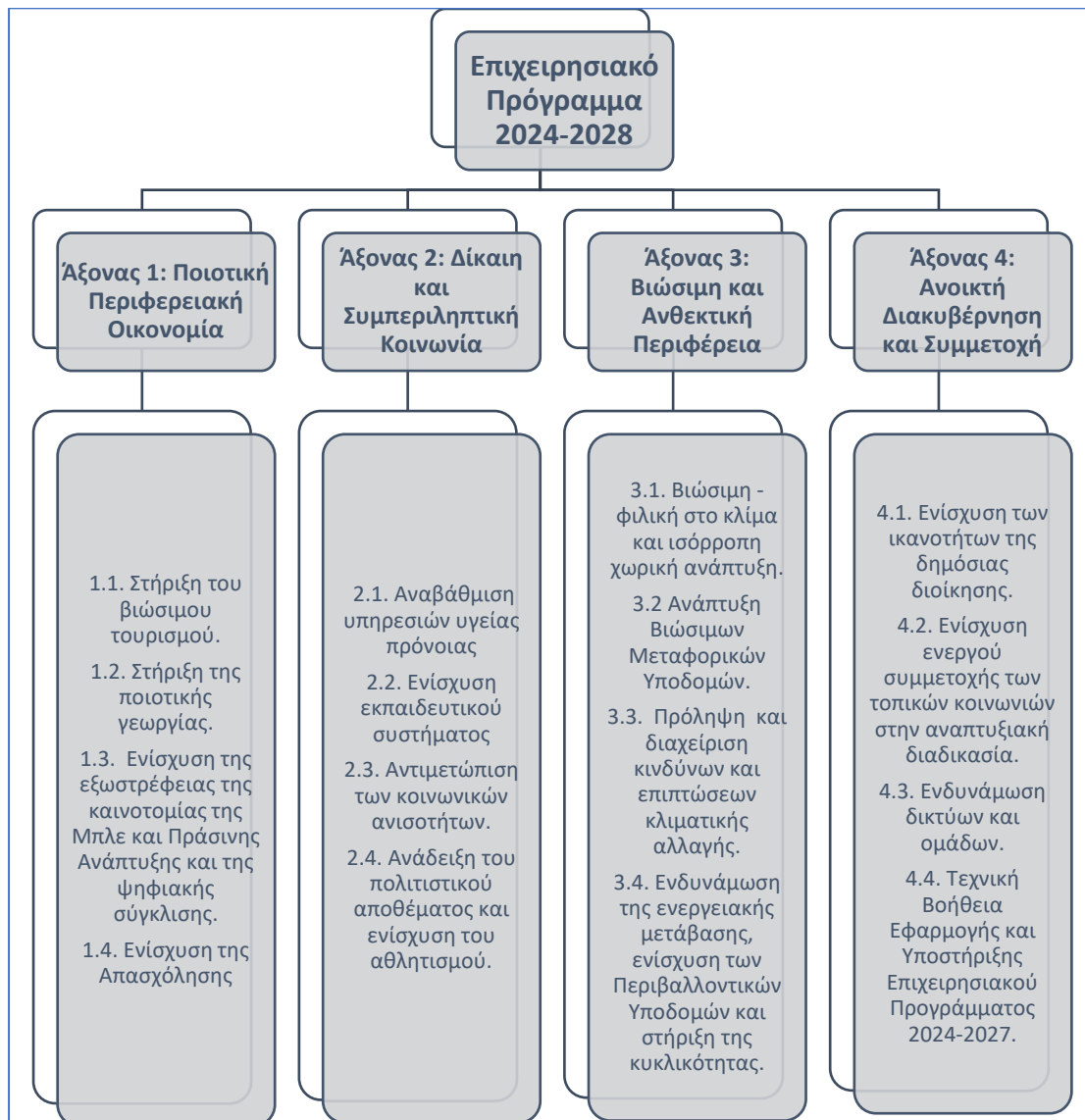
Στο νέο περιβάλλον, με αφετηρία τα επιτεύγματα της προηγούμενης περιόδου συνεχίζεται η προσπάθεια που ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη ενώ θα πρέπει να ενσωματωθούν και πολιτικές αντιμετώπισης των νέων προκλήσεων που αναδύονται κυρίως σε ότι αφορά στην κλιματική αλλαγή, την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και την αυξημένη κυκλικότητα καθώς και την ισορροπία μεταξύ υπαίθρου και αστικού χώρου. Επίσης, είναι αναγκαίο να υιοθετηθούν σύγχρονες πολιτικές στήριξης των παραγωγικών πυλώνων της κρητικής οικονομίας και ενθάρρυνσης της καινοτόμου επιχειρηματικότητας. Τέλος, είναι κρίσιμο να διαμορφωθούν κατάλληλες πολιτικές ενίσχυσης της δημόσιας διοίκησης με περαιτέρω αναβάθμιση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, και διάχυση της ψηφιακής διάστασης παντού, ως προϋπόθεση όχι μόνο καινοτομίας αλλά και ουσιαστικής δημοκρατίας στο πλευρό των πολιτών.

Προς αυτή την κατεύθυνση είναι αναγκαίο να αξιοποιηθούν όλα τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία και να ενθαρρυνθεί παράλληλα η πραγματοποίηση ιδιωτικών επενδύσεων.

Β.3 Περιγραφή παρεμβάσεων για την κάλυψη των κενών και την αξιοποίηση των ευκαιριών.

Το νέο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, είναι πιο συνεκτικό και ευέλικτο έτσι ώστε να είναι περισσότερο προσαρμοστικό στις εξελίξεις και στις νέες προκλήσεις που εμφανίζονται απροειδοποίητα. Προς αυτή την κατεύθυνση έχει συγκροτηθεί σε 4 άξονες με 4 μέτρα ανά άξονα και να στηρίζει μικρότερο αριθμό ειδικών στόχων (συνολικά 24). Για κάθε ειδικό στόχο είναι κρίσιμο να διαμορφωθούν δείκτες αποτελέσματος με τιμή βάση και τιμή στόχο (Η δομή στο Διάγραμμα Δ.1.1. και αναλυτικά το στο Παράρτημα 3).

Διάγραμμα Β3.1: Δομή Επιχειρησιακού Προγράμματος 2024-2028

Στον **Άξονα 1 για την Ποιοτική Περιφερειακή Οικονομία** ενσωματώνονται μέτρα και δράσεις που στοχεύουν στην αναβάθμιση των εδραιωμένων παραγωγικών δραστηριοτήτων και την ενίσχυση των αναδυομένων. Πρώτον, αναβαθμίζεται το τουριστικό προϊόν και διασφαλίζεται η βιωσιμότητα της Κρήτης ως τουριστικού

προορισμού, γιατί η ανάπτυξη του τόπου, και βέβαια η βιώσιμη ανάπτυξη, είναι βασική προϋπόθεση για κάθε άλλη παρέμβαση, κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτιστική. Έτσι, ενισχύεται η σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό, με το φυσικό περιβάλλον του νησιού και την τοπική παραγωγή. Και ταυτόχρονα, ολοκληρώνεται στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο η Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση Περιοχών UNESCO Κρήτης και συνεχίζεται η αναβάθμιση των μνημείων της Κρήτης. Αναδεικνύονται εμβληματικές διαδρομές με πολιτιστικό και περιβαλλοντικό ενδιαφέρον. Στηρίζεται η υποψηφιότητα των Χανίων ως μελλοντική πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης. Ενθαρρύνεται η ανάπτυξη τουρισμού δραστηριότητας με στόχο τη διεύρυνση της τουριστικής περιόδου και τη διάχυση των επισκεπτών σε περισσότερα σημεία του νησιού. Ενισχύεται η κυκλικότητα του κλάδου και η προσαρμογή του σε συνθήκες κλιματικής αλλαγής. Συστηματοποιείται η τουριστική προβολή της Κρήτης συμπεριλαμβάνοντας νέους πόλους έλξης και δυνατότητες. Ενισχύεται και διευρύνεται η ελκυστικότητα της Κρήτης, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την βιωσιμότητα, αειφορία και ανθεκτικότητα στις κρίσεις και τις απειλές.

Δεύτερο, στο πλαίσιο της παραγωγικής αναδιάρθρωσης και της βιώσιμης ανάπτυξης, στηρίζεται η στροφή στην ποιότητα για όλα τα αγροτικά προϊόντα. Προωθείται η αναγεννητική γεωργία, η πιστοποίηση των προϊόντων και η επέκταση της βιολογικής καλλιέργειας. Ενθαρρύνεται ο συντονισμός των παραγωγών και διευκολύνεται η πρόσβαση σε χρηματοδοτήσεις για νέους αγρότες. Συνεχίζεται η σταθερή ενίσχυση του αγροδιατροφικού τομέα σε ολόκληρη την Περιφέρεια. Αναδεικνύεται ο γαστρονομικός πλούτος της Κρήτης, σε άμεση συνάρτηση με την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος και την εξωστρέφεια.

Τρίτο, γίνεται πράξη η «έξυπνη Κρήτη», της εξωστρέφειας και της καινοτομίας. Ενθαρρύνεται η υγιής καινοτόμος επιχειρηματικότητα, δημιουργώντας μια νέα γενιά οικονομικών δραστηριοτήτων υψηλής προστιθέμενης αξίας με την αξιοποίηση του περιφερειακού ερευνητικού δυναμικού. Δρομολογείται η επιτάχυνση δραστηριοτήτων μπλε και πράσινης ανάπτυξης. Στηρίζεται η εξωστρέφεια των εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων του νησιού, για να ενισχυθεί η έρευνα και να προσελκυστούν νέοι ερευνητές και ερευνήτριες στην Κρήτη. Αναβαθμίζεται το οικοσύστημα καινοτομίας με νέες παρεμβάσεις. Εμβαθύνεται η στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης και επιταχύνεται η εφαρμογή των μέτρων προώθησής της. Αναδεικνύεται η Κρήτη σε κόμβο γνώσης και καινοτομίας.

Ο Άξονας Ποιοτική Περιφερειακή Οικονομία αποτελείται από τέσσερα μέτρα και εξυπηρετεί πέντε ειδικούς στόχους. Η δομή του Άξονα 1 αποτυπώνεται στον Πίνακα Β3.1 και στη τρίτη στήλη καταγράφονται ενδεικτικές κατηγορίες έργων.

Πίνακας Β3.1: Δομή Άξονα 1 Ποιοτική Περιφερειακή Οικονομία

ΑΞΟΝΑΣ: Ποιοτική Περιφερειακή Οικονομία	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
1.1. Στήριξη του βιώσιμου τουρισμού	1.1.1 Υποστήριξη της βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού	Δράσεις τουριστικής προβολής / Προβολή Κρητικής διατροφής - τοπικών προϊόντων. Δράσεις προώθησης της Κυκλικής Οικονομίας σε όλους τους τομείς και κλάδους με ιδιαίτερη έμφαση στον τουρισμό και στον πρωτογενή τομέα – Ενίσχυση πρωτοβουλιών βιομηχανικής συμβίωσης. RIS3 Crete: Ανάδειξη του πολιτισμού ως ανταγωνιστικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος / Αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών τουρισμού / Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ισχυροποίηση του brand name / Ενίσχυση της συνοχής της αλυσίδας αξίας του τουρισμού και ανάπτυξη διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες και συμπλέγματα / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3 Crete.
1.2. Στήριξη της ποιοτικής γεωργίας	1.2.1 Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας των παραγωγών	RIS3Crete: Βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης, των αγροτικών προϊόντων φυτικής - ζωικής παραγωγής και των τροφίμων στις διεθνείς αγορές / Ενίσχυση της συνοχής της αλυσίδας αξίας και ανάπτυξη των διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3 Crete. Δράσεις τουριστικής προβολής / Προβολή Κρητικής διατροφής - τοπικών προϊόντων. Δράσεις διατήρησης και δημιουργίας θέσεων εργασίας στην ύπαιθρο / Ηλικιακή ανανέωση του ανθρώπινου δυναμικού της γεωργίας – κτηνοτροφίας / βελτίωση επιπέδου επαγγελματικής εκπαίδευσης και δεξιοτήτων των απασχολούμενων στον γεωργικό τομέα.
1.3 Ενίσχυση της εξωστρέφειας της καινοτομίας της Μπλε και Πράσινης Ανάπτυξης και της ψηφιακής σύγκλισης	1.3.1 Ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων υψηλής προστιθέμενης αξίας	Ενίσχυση επιχειρήσεων για βελτίωση ενεργειακής απόδοσης / υποδομές ΑΠΕ σε οργανωμένες παραγωγικές ζώνες ή και ενεργοβόρες υποδομές / Συστήματα αυτοματισμού, ελέγχου, εξοπλισμού αποθήκευσης σε τοπικό επίπεδο / ευφυή ενεργειακά συστήματα Στήριξη και λειτουργική ενίσχυση για νέες εγκαταστάσεις / Υποστήριξη καινοτόμων πιλοτικών έργων για παραγωγή Μπλε + Πράσινης ενέργειας Δράσεις κινητοποίησης των επιχειρήσεων στην κατεύθυνση της Κοινωνικής Εταιρικής Ευθύνης Ενίσχυση ικανοτήτων επιχειρήσεων / Ψηφιακή αναβάθμιση επιχειρήσεων σε όλους τους τομείς της οικονομίας / Ανοικτά Κέντρα Εμπορίου / Σύσταση νέων καινοτόμων εταιριών / συνέργειες (clusters) και δικτυώσεις (net-working). RIS3Crete: Άλλοι Τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι ερευνητικές ομάδες της Κρήτης / Βασικές επιστήμες και μηχανική / Επιστήμες Ζωής / Οπτική / Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνίας / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3 Crete. Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων / Παροχή συμβουλών βιωσιμότητας επιχειρηματικών πρωτοβουλιών / Ενίσχυση επιχειρήσεων που στηρίζουν την ίδρυση επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας / Δημιουργία υπεργολαβικών σχημάτων κοινωνικής οικονομίας, σε συνάρτηση με εδραιωμένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων
1.4. Ενίσχυση της Απασχόλησης	1.4.1 Διεύρυνση της απασχόλησης 1.4.2 Ανάπτυξη δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού	Στοχευμένα προγράμματα Δια Βίου μάθησης για όλες τις ηλικιακές ομάδες σε θεματικές αιχμής (ενδεικτικά κλιματική αλλαγή, κυκλική οικονομία). Προγράμματα κατάρτισης εκπαίδευσης. Δράσεις προσαρμογής απασχολούμενων στις νέες απαιτήσεις στο πλαίσιο της Έξυπνης Εξειδίκευσης.

Στον Άξονα 2 για την Δίκαιη και Συμπεριληπτική Κοινωνία ενσωματώνονται μέτρα και δράσεις που δημιουργούν το κατάλληλο υπόβαθρο για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής σε συνθήκες μεγάλων αλλαγών και απρόβλεπτων εξελίξεων.

Ενισχύονται κατά προτεραιότητα οι υποδομές και υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και πρόνοιας. Στηρίζεται η προσβασιμότητα σε πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, συμπληρώνονται οι σύγχρονες εγκαταστάσεις και αναδεικνύονται τα μνημεία της Περιφέρειας. Αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά οι κοινωνικές ανισότητες, με ευαισθησία και συγκεκριμένες παρεμβάσεις για τους πιο ευάλωτους συμπολίτες. Ενισχύεται η κοινωνική συνοχή, γιατί η ανάπτυξη δεν είναι βιώσιμη εάν αφήνει κάποιους πίσω. Εάν δεν δίνει ευκαιρίες, δουλειά, ασφάλεια και πρόσβαση σε πολιτιστικά και αθλητικά αγαθά σε όλους.

Ο Άξονας Δίκαιη και Συμπεριληπτική Κοινωνία αποτελείται από τέσσερα μέτρα και εξυπηρετεί έξι ειδικούς στόχους. Η δομή του Άξονα 1 αποτυπώνεται στον Πίνακα Β3.1 και στη τρίτη στήλη καταγράφονται ενδεικτικές κατηγορίες έργων και παρεμβάσεων.

Πίνακας Β3.2: Δομή Άξονα 2 Δίκαιη και Συμπεριληπτική Κοινωνία

ΑΞΟΝΑΣ: Δίκαιη και Συμπεριληπτική Κοινωνία	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
2.1. Αναβάθμιση υπηρεσιών υγείας πρόνοιας	2.1.1 Αναβάθμιση, συμπλήρωση του δικτύου υποδομών και υπηρεσιών υγείας πρόνοιας	Βελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των υποδομών υγείας, πρόνοιας, αναβάθμιση, συμπλήρωση ιατροτεχνολογικού εξοπλισμού. Αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας πρόνοιας με ειδική μέριμνα για ευάλωτες ομάδες και μειονεκτούντα άτομα / Δράσεις συντονισμού κοινωνικής και υγειονομικής περίθαλψης για ενίσχυση της δημόσιας υγείας πρόνοιας. Στήριξη Δράσεων Ατόμων ΑμέΑ (Άρση Διακρίσεων, Προσβασιμότητα).
2.2. Ενίσχυση εκπαιδευτικού συστήματος	2.2.1 Βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης	Αναβάθμιση υποδομών υφιστάμενων μονάδων εκπαίδευσης / Αντισεισμική θωράκιση / Νέες υποδομές εκπαίδευσης / Εξοπλισμός εκπαιδευτικών μονάδων /Βελτίωση ελκυστικότητας / Ψηφιακό Σχολείο.
2.3. Αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων	2.3.1 Ενίσχυση δομών και υπηρεσιών πρόνοιας και κοινωνικής μέριμνας	Αναβάθμιση εξοπλισμού και βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών φροντίδας για ηλικιωμένους/ Υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων - Βοήθεια στο Σπίτι / Νέο μείγμα δράσεων μέσω των δομών πρωτοβάθμιας περίθαλψης . Αναβάθμιση εξοπλισμού και βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών φροντίδας για παιδιά προσχολικής ηλικίας / Αύξηση των παρεχόμενων υπηρεσιών σε άτομα που έχουν την ευθύνη φροντίδας παιδιών και εξαρτώμενων ατόμων. Δράσεις στήριξης δομών αντιμετώπισης της φτώχειας (Κέντρα Κοινότητας, Κοινωνικά Παντοπωλεία, Κοινωνικά Φαρμακεία). Διευκόλυνση των γυναικών για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Κέντρα στήριξης ειδικών ομάδων με μείγμα δράσεων για κοινωνικοοικονομική ένταξη (Ρομά, μετανάστες, πρόσφυγες) / Δομές κακοποιημένων γυναικών / Κέντρα και δράσεις για τοξικοεξαρτημένους.
2.4. Ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος και ενίσχυση του αθλητισμού	2.4.1 Προστασία, ανάδειξη ιστορικής πολιτιστικής κληρονομιάς, 2.4.2 Ενίσχυση της συμμετοχής σε πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες 2.4.3 Αναβάθμιση - συμπλήρωση υποδομών αθλητισμού	Δράσεις ανάδειξης, προστασίας αρχαιολογικών χώρων - ιστορικών τόπων και μνημείων / δράσεις λειτουργικής αναβάθμισης και ενίσχυσης ελκυστικότητας μουσείων - αρχαιολογικών, ιστορικών χώρων και μνημείων. Δράσεις ενίσχυσης και προβολής σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας / Διοργάνωση εκδηλώσεων που αναδεικνύουν το άυλο πολιτιστικό κεφάλαιο με στόχο την δημιουργία θεσμών. Δράσεις στις περιοχές UN@SCO.

Στον Άξονα 3 για την Βιώσιμη και Ανθεκτική Περιφέρεια ενσωματώνονται μέτρα και δράσεις με έμφαση στη βιωσιμότητα και στην ανθεκτικότητα, όχι μόνο στο φυσικό αλλά και στο ανθρώπινο περιβάλλον.

Πρώτο, στο πλαίσιο αυτό κυρίαρχη μέριμνα είναι το πολύτιμο φυσικό περιβάλλον. Ολοκληρώνονται οι κύκλοι διαχείρισης των στερεών αποβλήτων και του νερού. Ενισχύονται οι περιβαλλοντικές υποδομές, αξιοποιούνται αποτελεσματικότερα οι πόροι και ολοκληρώνεται η ενεργειακή μετάβαση των περιβαλλοντικών εγκαταστάσεων. Σε συνεργασία με τους φορείς διαχείρισης αναπτύσσονται τοπικές κυκλικές οικονομίες γύρω από τις υφιστάμενες εγκαταστάσεις επεξεργασίας, ανάκτησης και ανακύκλωσης. Ενισχύονται ολιστικά προγράμματα ύδρευσης αποχέτευσης και άρδευσης για να καλυφθούν οι ανάγκες σε πόσιμο νερό, να στηριχθεί η αγροτική παραγωγή αλλά και να μεγιστοποιηθεί η ανακύκλωση του νερού και να ανακτηθούν χρήσιμα υλικά από τα αστικά λύματα. Ειδικότερα, προωθούνται έργα υποδομής, με προτεραιότητα στα αντιπλημμυρικά και υδροδοτικά φράγματα και στα συνοδά έργα. Η προτεραιότητα δίνεται προκειμένου να βελτιστοποιηθούν τα συστήματα υδροδότησης και τα αρδευτικά συστήματα ώστε να καλύπτεται η ζήτηση για πόσιμο και αρδευτικό νερό σε παρόντα και μελλοντικό χρόνο (5ετίας και 20ετίας). Στην ίδια κατεύθυνση της προτεραιοποίησης, κύρια επιδίωξη είναι να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος πλημμύρας, υπό τις συνθήκες κλιματικής αλλαγής, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του Σχεδίου Διαχείρισης των Υδραυλικών Έργων (ΣΔΕ asterplan) του Οργανισμού Ανάπτυξης Κρήτης και τις προτάσεις άλλων αρμόδιων φορέων.

Σε σχέση με την ενεργειακή μετάβαση, με την ολοκλήρωση του έργου της διασύνδεσης αίρεται η ενεργειακή απομόνωση της Κρήτης και εξασφαλίζεται η ενεργειακή ασφάλειά της. Παράλληλα, καθίσταται η Περιφέρεια ενεργειακός κόμβος και τίθενται οι βάσεις για την περαιτέρω «πράσινη» ανάπτυξή της με τη δημιουργία ικανού ηλεκτρικού χώρου για την εγκατάσταση χερσαίων και υπεράκτιων έργων ΑΠΕ. Στο πλαίσιο αυτό, ενθαρρύνεται η δημιουργία ενεργειακών κοινοτήτων και η ενεργειακή μετάβαση των χρηστών δημιουργώντας ουσιαστικές προϋποθέσεις για ενεργειακή δικαιοσύνη.

Δεύτερο, επιδιώκεται μια νέα ισορροπία μεταξύ υπαίθρου και αστικού χώρου με οικισμούς ασφαλείς, ανθεκτικούς και βιώσιμους και πόλεις φιλικές στους πολίτες, με ποιότητα ζωής, ζωντανές και ελκυστικές στους επισκέπτες. Σε συνεργασία με τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης, επιδιώκεται η δημιουργία κυκλικών πόλεων. Στηρίζεται με συμπληρωματικές δράσεις η ολοκλήρωση των ΒΑΑ των μεγάλων πόλεων της Περιφέρειας. Διασφαλίζονται αποτελεσματικές συνδέσεις των οικισμών με τα μεγάλα έργα υποδομής για να διαχυθούν οι επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού. Αναδεικνύονται νέα οικιστικά κέντρα στην ενδοχώρα με βάση ολοκληρωμένα αναπτυξιακά σχέδια. Προωθούνται δίκτυα παραδοσιακών οικισμών και συνδυασμένες παρεμβάσεις με βάση ολιστικά σχέδια.

Ο Άξονας Βιώσιμη και Ανθεκτική Περιφέρεια αποτελείται από τέσσερα μέτρα και εξυπηρετεί εννιά ειδικούς στόχους. Η δομή του Άξονα 3 αποτυπώνεται στον Πίνακα

B3.3 και στη τρίτη στήλη καταγράφονται ενδεικτικές κατηγορίες έργων και παρεμβάσεων.

Πίνακας Β3.3: Δομή Άξονα 3 Βιώσιμη και Ανθεκτική Περιφέρεια

ΑΞΟΝΑΣ: Βιώσιμη και Ανθεκτική Περιφέρεια	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
3.1. Βιώσιμη - φιλική στο κλίμα και ισόρροπη χωρική ανάπτυξη	<p>3.1.1 Ολοκλήρωση Πολεοδομικού Σχεδιασμού με ενσωμάτωση κριτηρίων για την κλιματική αλλαγή,</p> <p>3.1.2 Ενίσχυση βιωσιμότητας οικισμών και πόλεων</p> <p>3.1.3 Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς</p>	<p>Τοπικά Χωρικά Σχέδια / Ειδικά Χωρικά Σχέδια / Πολεοδομικά Σχέδια Εφαρμογής / Πολεοδομικά Σχέδια παραγωγικών ζωνών / Θαλάσσια Χωροταξία - παράκτιες ζώνες.</p> <p>Βελτίωσης ενεργειακής απόδοσης στο δημόσιο χώρο, δημόσια κτίρια και κατοικίες.</p> <p>Δράσεις από Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας / Δράσεις βελτίωσης προσβασιμότητας για άτομα με περιορισμένη κινητικότητα.</p> <p>Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις σε περιοχές φυσικού - πολιτιστικού κεφαλαίου / Δίκτυα φυσικών, πολιτιστικών, ιστορικών πόρων - ειδικές θεματικές διαδρομές</p>
3.2 Ανάπτυξη Βιώσιμων Μεταφορικών Υποδομών	<p>3.2.1 Συμπλήρωση αναβάθμιση δικτύου και διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών</p>	<p>Δράσεις στο διευρωπαϊκό, διαπεριφερειακό, ενδοπεριφερειακό, τοπικό και αγροτικό οδικό δίκτυο / Παρεμβάσεις αναβάθμισης σε λιμάνια και αεροδρόμια.</p> <p>Δράσεις βελτίωσης γεωμετρικών χαρακτηριστικών οδικού δικτύου και σήμανσης / προστασίας.</p> <p>Δράσεις Συντήρησης – Πρόληψης.</p>
3.3. Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων και επιπτώσεων κλιματικής αλλαγής	<p>3.3.1 Αποκατάσταση υποδομών από φυσικές καταστροφές, 3.3.2 Ενίσχυση της ικανότητας διαχείρισης κρίσεων</p>	<p>Αντιπλημμυρικά έργα / Έργα πυροπροστασίας</p> <p>Δράσεις αποκατάστασης / Δράσεις καινοτόμων προσεγγίσεων για ενίσχυση της αντοχής των υποδομών έναντι των φυσικών καταστροφών.</p> <p>Δημιουργία ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης κρίσεων, παρακολούθησης απειλών και άμεσης αντίδρασης.</p> <p>Δράσεις Συντήρησης – Πρόληψης.</p> <p>Ολοκληρωμένα Σχέδια Δράσης Πολιτικής Προστασίας στο επίπεδο των Δήμων με βάση το εκπονούμενο Περιφερειακό Σχέδιο για τη Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ) Κρήτης / Υποδομές και εξοπλισμός Πολιτικής Προστασίας.</p>
3.4. Ενδυνάμωση της ενεργειακής μετάβασης, ενίσχυση των Περιβαλλοντικών Υποδομών και στήριξη της κυκλικότητας	<p>3.4.1 Ενεργειακή μετάβαση, 3.4.2 Ολιστική διαχείριση υδάτινων πόρων, 3.4.3 Ενίσχυση κυκλικότητας Περιφέρειας Κρήτης</p>	<p>Δράσεις Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών για ύδρευση και άρδευση (Ανάδειξη, αξιοποίηση φραγμάτων / Σχέδια Διαχείρισης και Συστήματα Τηλεμετρίας / Αντικατάσταση - ενίσχυση πηγών - αφαλάτωση).</p> <p>Δράσεις Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών για διαχείριση υγρών αποβλήτων (Αναβάθμιση υφιστάμενων εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων, μηχανολογικά, μεμβράνες, τριτοβάθμια επεξεργασία, ανακύκλωση και νέες εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων σε τουριστικές και οικολογικά ευαίσθητες περιοχές / Αντικατάσταση επέκταση δικτύων αποχέτευσης).</p> <p>Σχέδια ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων, αντιμετώπιση περιόδων ξηρασίας / Δράσεις επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης επεξεργασμένης ύλης από ΕΕΛ / Προστασία των παράκτιων οικοσυστημάτων.</p> <p>Δράσεις Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων Κρήτης (Μεγάλα Πράσινα Σημεία / Δορυφορικά Πράσινα Σημεία / ΚΑΕΣΔΙΠ / ΣΜΑ/Υ / Μονάδες επεξεργασίας πράσινων αποβλήτων γεωργικών υπολειμμάτων).</p> <p>RIS3Crete: Εξοικονόμηση Ενέργειας / Κλιματική αλλαγή και μέτρηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων / Ορθολογική διαχείριση φυσικών και περιβαλλοντικών πόρων / Προώθηση των Τεχνολογιών ΑΠΕ / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3Crete.</p> <p>Δράσεις προβλεπόμενες από τα Σχέδια Διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών Natura 2000 / Δράσεις στις περιοχές UNESCO / Διατήρηση, προστασία χερσαίων και θαλάσσιων οικοτόπων με αξιόλογα είδη χλωρίδας – πανίδας.</p>

Στον **Άξονα 4 για την Ανοικτή Διακυβέρνηση και Συμμετοχή** ενσωματώνονται μέτρα και δράσεις που προωθούν την αναβάθμιση της διοίκησης και την αυξημένη ποιοτική συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες. Στο πλαίσιο αυτό ενισχύεται η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, η ψηφιακή διάσταση παντού, ως προϋπόθεση όχι μόνο καινοτομίας αλλά και ουσιαστικής δημοκρατίας στο πλευρό του πολίτη, με τον πολίτη. Αναβαθμίζεται η δημόσια διοίκηση, ώστε να είναι κοντά στους πολίτες και στα προβλήματά τους, αναπτύσσοντας νέες διαδικασίες διαβούλευσης και διαλόγου. Ενισχύονται δράσεις ενημέρωσης των πολιτών σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων, έτσι ώστε να είναι εφικτή η ουσιαστική συμμετοχή τους στην αναπτυξιακή διαδικασία και στις κοινωνικές εξελίξεις. Συγκεντρώνονται σε ένα μέτρο όλες οι δράσεις προπαρασκευής της εφαρμογής και ωρίμανσης των έργων με στόχο τον καλύτερο προγραμματισμό της υλοποίησης και την καλύτερη αντιστοίχιση με τις αναπτυξιακές προτεραιότητες.

Ο Άξονας Ανοικτή Διακυβέρνηση και Συμμετοχή αποτελείται από τέσσερα μέτρα και εξυπηρετεί τέσσερις ειδικούς στόχους. Η δομή του Άξονα 4 αποτυπώνεται στον Πίνακα Β3.4 και στη τρίτη στήλη καταγράφονται ενδεικτικές κατηγορίες έργων και παρεμβάσεων.

Πίνακας Β3.4: Δομή Άξονα 4 Ανοικτή Διακυβέρνηση και Συμμετοχή

ΑΞΟΝΑΣ: Ανοικτή Διακυβέρνηση και Συμμετοχή	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
4.1. Ενίσχυση των ικανοτήτων της δημόσιας διοίκησης	4.1.1 Ενίσχυση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης	Ψηφιακές εφαρμογές για παρεχόμενες υπηρεσίες - λειτουργίες.
4.2. Ενίσχυση ενεργού συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στην αναπτυξιακή διαδικασία	4.2.1 Ενίσχυση της ενημέρωσης και ενεργοποίησης των πολιτών	Δημιουργία πλατφόρμας/ Δημόσιες συζητήσεις και εκδηλώσεις / δημιουργία δικτύων με ομάδες της κοινωνίας των πολιτών / δημιουργία μόνιμων ομάδων σε επιλεγμένους τομείς.
4.3. Ενδυνάμωση δικτύων και ομάδων	4.3.1 Ενίσχυση συμμετοχικών διαδικασιών	Δράσεις για σχολεία / Δράσεις για ευρύ κοινό.
4.4. Τεχνική Βοήθεια Εφαρμογής και Υποστήριξης Επιχειρησιακού Προγράμματος 2024-2028	4.4.1 Υποστήριξη της παρακολούθησης και αξιολόγησης υλοποίησης έργων και παρεμβάσεων	Δράσεις τεχνικής και διοικητικής υποστήριξης & εξοπλισμός.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 2020-2023 ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

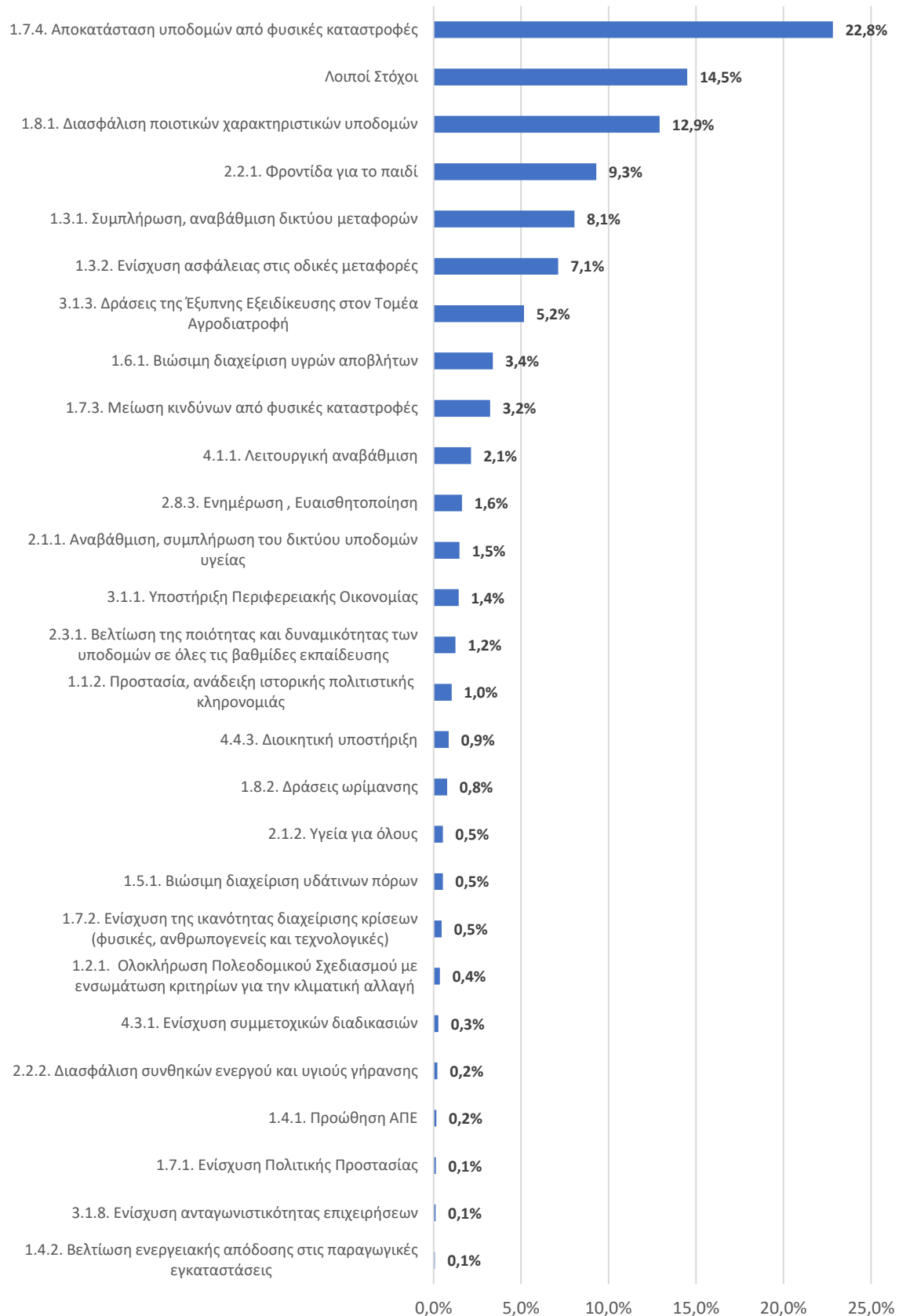
ΚΩΔΙΚΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΔΡΑΣΗΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	ΠΛΗΡΩΜΕΣ	ΣΥΜΒΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗ	ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ	Άξονας	ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΕΣ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΕΣ ΣΤΟΧΟΙ	ΤΡΙΤΕΥΟΝΤΕΣ ΣΤΟΧΟΙ
1.2	Παρεμβάσεις συντήρησης και βελτίωσης συνθηκών ασφάλειας στο υφιστάμενο οδικό δίκτυο	151.496.154 €	104.215.294 €	82.835.225 €	69%	55%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (48% του π/υ)	1.3.2. Ενίσχυση ασφάλειας στις οδικές μεταφορές (38% του π/υ)	
1.3	Βελτιώσεις και συμπλήρωση του οδικού δικτύου (νέες χαράξεις οδικού δικτύου)	97.206.902 €	44.005.924 €	35.241.263 €	45%	36%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.3.1. Συμπλήρωση, αναβάθμιση δικτύου μεταφορών (67% του π/υ)	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (10% του π/υ)	
2.1	Παρεμβάσεις συντήρησης και αναβάθμισης υφιστάμενων κτιρίων	29.715.007 €	18.623.437 €	13.542.698 €	63%	46%	Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός - Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	2.1.1. Αναβάθμιση, συμπλήρωση του δικτύου υποδομών υγείας (35% του π/υ)	2.3.1. Βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης (29% του π/υ)	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (11% του π/υ)
2.2	Νέα κτίρια	22.263.107 €	10.291.428 €	7.362.748 €	46%	33%	Άξονας 4 : Βελτίωση της Διοικητικής Ικανότητας και της Οικονομικής Κατάστασης της Περιφέρειας - Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	4.1.1. Λειτουργική αναβάθμιση (78% του π/υ κυρίως κτίρια διοίκησης)	2.2.2. Διασφάλιση συνθηκών ενεργού και υγιούς γήρανσης (8% του π/υ)	2.1.1. Αναβάθμιση, συμπλήρωση του δικτύου υποδομών υγείας (7% του π/υ)
3	Παρεμβάσεις αναβάθμισης αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και πολιτιστικών υποδομών	10.433.072 €	5.811.754 €	3.182.526 €	56%	31%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.1.2. Προστασία, ανάδειξη ιστορικής πολιτιστικής κληρονομιάς (80% του π/υ)		
4	Δράσεις – εκδηλώσεις πολιτισμού	16.441.333 €	11.711.998 €	9.817.867 €	71%	60%	Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	2.8.3. Ενημέρωση , Ευαισθητοποίηση (80% του π/υ κυρίως σε θέματα ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς)		
5	Δράσεις ενίσχυσης τουρισμού και προβολής κρητικής διατροφής	13.512.883 €	8.066.861 €	5.811.307 €	60%	43%	Άξονας 3 : Οικονομία & Απασχόληση	3.1.1. Υποστήριξη Περιφερειακής Οικονομίας (80% του π/υ)		
6	Διαμόρφωση αναβάθμιση κοινόχρηστων χώρων	1.471.378 €	284.440 €	192.089 €	19%	13%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής - Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (42% του π/υ κυρίως συντηρήσεις ΚΧ)	2.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (15% κυρίως παιδικές χαρές)	
7	Διαμόρφωση αναβάθμιση αθλητικών εγκαταστάσεων	7.338.555 €	5.448.968 €	4.823.880 €	74%	66%	Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	2.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (86% του π/υ)		
8	Παρεμβάσεις καθαρισμού συντήρησης ρεμάτων	36.622.807 €	23.968.163 €	20.086.852 €	65%	55%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.7.3. Μείωση κινδύνων από φυσικές καταστροφές (61% του π/υ)	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (12% του π/υ)	
9	Παρεμβάσεις για δίκτυα αποχέτευσης	27.405.739 €	22.262.474 €	12.262.945 €	81%	45%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.6.1. Βιώσιμη διαχείριση υγρών αποβλήτων (100% του π/υ)		
10	Έξυπνη Εξειδίκευση	2.860.365 €	2.345.998 €	1.832.242 €	82%	64%	Άξονας 3 : Οικονομία & Απασχόληση	3.1.1. Υποστήριξη Περιφερειακής Οικονομίας (27% του π/υ)	1.4.2. Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης στις παραγωγικές εγκαταστάσεις (21% του π/υ)	3.1.8. Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας επιχειρήσεων (17% του π/υ)
11	Δράσεις για την κλιματική αλλαγή και παρεμβάσεις για την προστασία των ακτών	3.012.428 €	2.219.550 €	1.247.555 €	74%	41%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.4.1. Προώθηση ΑΠΕ (44% του π/υ)	1.2.1. Ολοκλήρωση Πολεοδομικού Σχεδιασμού με ενσωμάτωση κριτηρίων για την κλιματική αλλαγή (28% του π/υ που αφορά το ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης της νήσου Χρυσής)	1.8.2. Δράσεις Ωρίμανσης (22% του π/υ αφορά κυρίως μελέτες για προστασία ακτών)
12	Δράσεις πρόνοιας, εκπαίδευσης και κοινωνικής προστασίας	79.964.813 €	37.665.733 €	16.786.902 €	47%	21%	Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	2.2.1. Φροντίδα για το παιδί (94% του π/υ κυρίως μεταφορές μαθητών)		
13	Δράσεις ενίσχυσης Πολιτικής Προστασίας	7.190.393 €	3.595.108 €	3.381.540 €	50%	47%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.7.2. Ενίσχυση της ικανότητας διαχείρισης κρίσεων (φυσικές, ανθρωπογενείς και τεχνολογικές) (52% του π/υ)	1.7.1. Ενίσχυση Πολιτικής Προστασίας (15% του π/υ)	1.7.4. Αποκατάσταση υποδομών από φυσικές καταστροφές (13% του π/υ κυρίως αφορά δράσεις πρόληψης με ενοικιάσεις απαραίτητου εξοπλισμού για τους φορείς πολιτικής προστασίας)
14	Δράσεις διαχείρισης υδάτινων πόρων (αρδευτικά δίκτυα, φράγματα και γεωτρήσεις)	12.343.205 €	7.054.045 €	4.624.532 €	57%	37%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.5.1. Βιώσιμη διαχείριση υδάτινων πόρων (35% του π/υ)	1.7.3. Μείωση κινδύνων από φυσικές καταστροφές (21% του π/υ)	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (18% του π/υ)
15	Διοικητική υποστήριξη	17.133.571 €	9.698.055 €	5.463.225 €	57%	32%	Άξονας 4 : Βελτίωση της Διοικητικής Ικανότητας και της Οικονομικής Κατάστασης της Περιφέρειας	4.4.3. Διοικητική υποστήριξη (41% του π/υ)	Δράσεις ωρίμανσης (29% του π/υ για το σύνολο των αξόνων)	
16	Παρεμβάσεις για την δημόσια υγεία	5.759.961 €	5.115.778 €	2.343.110 €	89%	41%	Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	2.1.2. Υγεία για όλους (76% του π/υ)		
18	Παρεμβάσεις στήριξης του α' γενούς τομέα	43.500.765 €	24.793.909 €	12.274.034 €	57%	28%	Άξονας 3 : Οικονομία & Απασχόληση	3.1.3. Δράσεις της Έξυπνης Εξειδίκευσης στον Τομέα Αγροδιατροφή (96% του π/υ που αφορούν κυρίως σε προγράμματα δακοκτονίας)		

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΔΡΑΣΗΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	ΠΛΗΡΩΜΕΣ	ΣΥΜΒΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗ	ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΗ	Άξονας	ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΕΣ ΣΤΟΧΟΙ	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΕΣ ΣΤΟΧΟΙ	ΤΡΙΤΕΥΟΝΤΕΣ ΣΤΟΧΟΙ
19	Πολεοδομικές μελέτες	2.753.725 €	2.452.741 €	1.502.440 €	89%	55%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.2.1. Ολοκλήρωση Πολεοδομικού Σχεδιασμού με ενσωμάτωση κριτηρίων για την κλιματική αλλαγή (66% του π/υ)		
20	Δράσεις ενίσχυσης των συμμετοχικών διαδικασιών (εφαρμογές ΤΠΕ για συμμετοχικές διαδικασίες)	2.216.000 €	1.284.502 €	11.195 €	58%	1%	Άξονας 4 : Βελτίωση της Διοικητικής Ικανότητας και της Οικονομικής Κατάστασης της Περιφέρειας	4.3.1. Ενίσχυση συμμετοχικών διαδικασιών (100% του π/υ)		
21	Λιμενικά έργα	951.162 €	84.506 €	40.193 €	9%	4%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	1.2.1. Ολοκλήρωση Πολεοδομικού Σχεδιασμού με ενσωμάτωση κριτηρίων για την κλιματική αλλαγή (27% του π/υ αφορά masterplan λιμενικών ζωνών)	1.8.2. Δράσεις ωρίμανσης (66% του π/υ για μελέτες λιμενικών υποδομών)	
22	Αποκατάσταση Φυσικών Καταστροφών	216.821.941 €	154.858.715 €	121.318.494 €	71%	56%	Άξονας 1 : Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής + Άξονας 2 : Κοινωνική μέριμνα, Υγεία, Εκπαίδευση, Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός & Αθλητισμός	1.7.3. Μείωση κινδύνων από φυσικές καταστροφές (4% του π/υ) - 1.7.4. Αποκατάσταση υποδομών από φυσικές καταστροφές (89% του π/υ)	2.3.1. Βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης (100% του π/υ)	1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών (16% του π/υ)

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΟΧΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 2020-2023**

ΣΤΟΧΟΙ	ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ	ΜΕΡΙΔΙΟ
1.1.2. Προστασία, ανάδειξη ιστορικής πολιτιστικής κληρονομιάς	8.346.458 €	1,0%
1.2.1. Ολοκλήρωση Πολεοδομικού Σχεδιασμού με ενσωμάτωση κριτηρίων για την κλιματική αλλαγή	2.917.752 €	0,4%
1.3.1. Συμπλήρωση, αναβάθμιση δικτύου μεταφορών	65.128.625 €	8,1%
1.3.2. Ενίσχυση ασφάλειας στις οδικές μεταφορές	57.568.538 €	7,1%
1.4.1. Προώθηση ΑΠΕ	1.325.468 €	0,2%
1.4.2. Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης στις παραγωγικές εγκαταστάσεις	600.677 €	0,1%
1.5.1. Βιώσιμη διαχείριση υδάτινων πόρων	4.320.122 €	0,5%
1.6.1. Βιώσιμη διαχείριση υγρών αποβλήτων	27.405.739 €	3,4%
1.7.1. Ενίσχυση Πολιτικής Προστασίας	1.078.559 €	0,1%
1.7.2. Ενίσχυση της ικανότητας διαχείρισης κρίσεων (φυσικές, ανθρωπογενείς και τεχνολογικές)	3.739.004 €	0,5%
1.7.3. Μείωση κινδύνων από φυσικές καταστροφές	26.167.959 €	3,2%
1.7.4. Αποκατάσταση υποδομών από φυσικές καταστροφές	184.508.061 €	22,8%
1.8.1. Διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών	104.417.748 €	12,9%
1.8.2. Δράσεις ωρίμανσης	6.259.237 €	0,8%
2.1.1. Αναβάθμιση, συμπλήρωση του δικτύου υποδομών υγείας	11.958.670 €	1,5%
2.1.2. Υγεία για όλους	4.377.571 €	0,5%
2.2.1. Φροντίδα για το παιδί	75.166.924 €	9,3%
2.2.2. Διασφάλιση συνθηκών ενεργού και υγιούς γήρανσης	1.781.049 €	0,2%
+2.3.1. Βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης	10.092.962 €	1,2%
2.8.3. Ενημέρωση , Ευαισθητοποίηση	13.153.066 €	1,6%
3.1.1. Υποστήριξη Περιφερειακής Οικονομίας	11.582.605 €	1,4%
3.1.3. Δράσεις της Έξυπνης Εξειδίκευσης στον Τομέα Αγροδιατροφή	41.760.734 €	5,2%
3.1.8. Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας επιχειρήσεων	972.524 €	0,1%
4.1.1. Λειτουργική αναβάθμιση	17.365.223 €	2,1%
4.3.1. Ενίσχυση συμμετοχικών διαδικασιών	2.216.000 €	0,3%
4.4.3. Διοικητική υποστήριξη	7.024.764 €	0,9%
Λοιποί Στόχοι	117.179.228 €	14,5%

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΟΧΩΝ: ΜΕΡΙΔΙΟ ΣΤΙΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΑΞΟΝΕΣ ΜΕΤΡΑ ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ-ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ

ΑΞΟΝΕΣ - ΜΕΤΡΑ	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΕ Α.Π ΠΠΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
Ποιοτική Περιφερειακή Οικονομία			
1.1. Στήριξη του βιώσιμου τουρισμού	1.1.1 Υποστήριξη της βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού	5.1 Προώθηση τουρισμού με έμφαση στις ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές 5.2 Προώθηση και ανάπτυξη υποδομών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού (health & wellness, city break, αγροτουρισμός, ορειβατικός τουρισμός κ.λπ.)	Δράσεις τουριστικής προβολής / Προβολή Κρητικής διατροφής - τοπικών προϊόντων Δράσεις προώθησης της Κυκλικής Οικονομίας σε όλους τους τομείς και κλάδους με ιδιαίτερη έμφαση στον τουρισμό και στον πρωτογενή τομέα – Ενίσχυση πρωτοβουλιών βιομηχανικής συμβίωσης RIS3Crete: Ανάδειξη του πολιτισμού ως ανταγωνιστικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος / Αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών τουρισμού / Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ισχυροποίηση του brand name / Ενίσχυση της συνοχής της αλυσίδας αξίας του τουρισμού και ανάπτυξη διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες και συμπλέγματα / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3Crete
1.2. Στήριξη της ποιοτικής γεωργίας	1.2.1 Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας των παραγωγών	5.8 Ενίσχυση των επιχειρήσεων για αύξηση της εξωστρέφειας στις εθνικές και διεθνείς αγορές 5.9 Ανάπτυξη και προώθηση προϊόντων με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης (ΠΟΠ) και προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη (ΠΓΕ)	RIS3Crete: Βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης, των αγροτικών προϊόντων φυτικής - ζωικής παραγωγής και των τροφίμων στις διεθνείς αγορές / Ενίσχυση της συνοχής της αλυσίδας αξίας και ανάπτυξη των διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3Crete Δράσεις τουριστικής προβολής / Προβολή Κρητικής διατροφής - τοπικών προϊόντων Δράσεις διατήρησης και δημιουργίας θέσεων εργασίας στην ύπαιθρο / Ηλικιακή ανανέωση του ανθρώπινου δυναμικού της γεωργίας – κτηνοτροφίας / βελτίωση επιπέδου επαγγελματικής εκπαίδευσης και δεξιοτήτων των απασχολούμενων στον γεωργικό τομέα
1.3 Ενίσχυση της εξωστρέφειας της καινοτομίας της Μπλε και Πράσινης Ανάπτυξης και της ψηφιακής σύγκλισης	1.3.1 Ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων υψηλής προστιθέμενης αξίας	1.1. Δημιουργία επιλεγμένων κεντρικών ερευνητικών κέντρων και προγραμμάτων σε τομείς αιχμής 1.2. Δημιουργία ερευνητικής τεχνολογίας και λύσεων ΤΠΕ στον δημόσιο τομέα 1.3. Προώθηση αποτελεσμάτων έρευνας, καινοτομίας και τεχνολογίας στις επιχειρήσεις 1.4 Συστάδες Ανάπτυξης	Ενίσχυση επιχειρήσεων για βελτίωση ενεργειακής απόδοσης / υποδομές ΑΠΕ σε οργανωμένες παραγωγικές ζώνες ή και ενεργοβόρες υποδομές / Συστήματα αυτοματισμού, ελέγχου, εξοπλισμού αποθήκευσης σε τοπικό επίπεδο / ευφυή ενεργειακά συστήματα Στήριξη και λειτουργική ενίσχυση για νέες εγκαταστάσεις / Υποστήριξη καινοτόμων πιλοτικών έργων για παραγωγή Μπλε + Πράσινης ενέργειας Δράσεις κινητοποίησης των επιχειρήσεων στην κατεύθυνση της Κοινωνικής Εταιρικής Ευθύνης Ενίσχυση ικανοτήτων επιχειρήσεων / Ψηφιακή αναβάθμιση επιχειρήσεων σε όλους τους τομείς της οικονομίας / Ανοικτά Κέντρα Εμπορίου / Σύσταση νέων καινοτόμων εταιριών / συνέργειες (clusters) και δικτύωσεις (net-working) RIS3Crete: Άλλοι Τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι ερευνητικές ομάδες της Κρήτης / Βασικές επιστήμες και μηχανική / Επιστήμες Ζωής / Οπτική / Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνίας / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3Crete Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων / Παροχή συμβουλών βιωσιμότητας επιχειρηματικών πρωτοβουλιών / Ενίσχυση επιχειρήσεων που στηρίζουν την ίδρυση επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας / Δημιουργία υπεργολαβικών σχημάτων κοινωνικής οικονομίας, σε συνάρτηση με εδραιωμένες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων
1.4. Ενίσχυση της Απασχόλησης	1.4.1 Διεύρυνση της απασχόλησης 1.4.2 Ανάπτυξη δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού	3.7 Δράσεις εκπαίδευσης- κατάρτισης εργαζομένων 1.11: «Ψηφιακές δεξιότητες και ψηφιακή ένταξη	Στοχευμένα προγράμματα Δια Βίου μάθησης για όλες τις ηλικιακές ομάδες σε θεματικές αιχμής (ενδεικτικά κλιματική αλλαγή, κυκλική οικονομία) Προγράμματα κατάρτισης εκπαίδευσης Δράσεις προσαρμογής απασχολούμενων στις νέες απαιτήσεις στο πλαίσιο της Έξυπνης Εξειδίκευσης

ΑΞΟΝΕΣ - ΜΕΤΡΑ	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΕ Α.Π ΠΠΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
Δίκαιη και Συμπεριληπτική Κοινωνία			
2.1. Αναβάθμιση υπηρεσιών υγείας πρόνοιας	2.1.1 Αναβάθμιση, συμπλήρωση του δικτύου υποδομών και υπηρεσιών υγείας πρόνοιας	3.1 Υγεία πρόνοια - υποδομές, εξοπλισμός	Βελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των υποδομών υγείας πρόνοιας, αναβάθμιση, συμπλήρωση ιατροτεχνολογικού εξοπλισμού Αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας με ειδική μέριμνα για ευάλωτες ομάδες και μειονεκτούντα άτομα / Δράσεις συντονισμού κοινωνικής και υγειονομικής περίθαλψης για ενίσχυση της δημόσιας υγείας πρόνοιας Στήριξη Δράσεων ΑμέΑ (Άρση Διακρίσεων, Προσβασιμότητα)
2.2. Ενίσχυση εκπαιδευτικού συστήματος	2.2.1 Βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης	3.8 Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός υποδομών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης (μετάβαση σε αποκεντρωμένο σύστημα μεγαλύτερων και λιγότερων μονάδων, ενίσχυση ψηφιακών και λοιπών υποδομών, επιμόρφωση εκπαιδευτικών κ.λπ.)	Αναβάθμιση υποδομών υφιστάμενων μονάδων εκπαίδευσης / Αντισεισμική θωράκιση / Νέες υποδομές εκπαίδευσης / Εξοπλισμός εκπαιδευτικών μονάδων / Βελτίωση ελκυστικότητας / Ψηφιακό Σχολείο
2.3. Αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων	2.3.1 Ενίσχυση δομών και υπηρεσιών πρόνοιας και κοινωνικής μέριμνας		Αναβάθμιση εξοπλισμού και βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών φροντίδας για ηλικιωμένους/ Υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων - Βοήθεια στο Σπίτι / Νέο μείγμα δράσεων μέσω των δομών πρωτοβάθμιας περίθαλψης Αναβάθμιση εξοπλισμού και βελτίωση της ποιότητας και δυναμικότητας των υποδομών φροντίδας για παιδιά προσχολικής ηλικίας / Αύξηση των παρεχόμενων υπηρεσιών σε άτομα που έχουν την ευθύνη φροντίδας παιδιών και εξαρτώμενων ατόμων Δράσεις στήριξης δομών αντιμετώπισης της φτώχειας (Κέντρα Κοινότητας, Κοινωνικά Παντοπωλεία, Κοινωνικά Φαρμακεία) Διευκόλυνση των γυναικών για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας Κέντρα στήριξης ειδικών ομάδων με μείγμα δράσεων για κοινωνικοοικονομική ένταξη (Ρομά, μετανάστες, πρόσφυγες) / Δομές κακοποιημένων γυναικών / Κέντρα και δράσεις για τοξικοεξαρτημένους
2.4. Ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος και ενίσχυση του αθλητισμού	2.4.1 Προστασία, ανάδειξη ιστορικής πολιτιστικής κληρονομιάς, 2.4.2 Ενίσχυση της συμμετοχής σε πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες 2.4.3 Αναβάθμιση - συμπλήρωση υποδομών αθλητισμού	5.3 Προστασία και ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος 5.4 Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς 5.5 Μουσεία και πολιτιστικά κέντρα 5.6 Υποδομές και δράσεις σύγχρονου πολιτισμού 3.13 Υποδομές στον τομέα του αθλητισμού	Δράσεις ανάδειξης, προστασίας αρχαιολογικών χώρων - ιστορικών τόπων και μνημείων / δράσεις λειτουργικής αναβάθμισης και ενίσχυσης ελκυστικότητας μουσείων - αρχαιολογικών, ιστορικών χώρων και μνημείων Δράσεις ενίσχυσης και προβολής σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας / Διοργάνωση εκδηλώσεων που αναδεικνύουν το άυλο πολιτιστικό κεφάλαιο με στόχο την δημιουργία θεσμών Δράσεις στις περιοχές UNESCO

ΑΞΟΝΕΣ - ΜΕΤΡΑ	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΕ Α.Π ΠΠΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
Βιώσιμη και Ανθεκτική Περιφέρεια			
3.1. Βιώσιμη - φιλική στο κλίμα και ισόρροπη χωρική ανάπτυξη	<p>3.1.1 Ολοκλήρωση Πολεοδομικού Σχεδιασμού με ενσωμάτωση κριτηρίων για την κλιματική αλλαγή,</p> <p>3.1.2 Ενίσχυση βιωσιμότητας οικισμών και πόλεων</p> <p>3.1.3 Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς</p>	<p>2.11 Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου μεταφορών κ.λπ.)</p> <p>3.14 Ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών- στήριξη τοπικών πρωτοβουλιών</p>	<p>Τοπικά Χωρικά Σχέδια / Ειδικά Χωρικά Σχέδια / Πολεοδομικά Σχέδια Εφαρμογής / Πολεοδομικά Σχέδια παραγωγικών ζωνών / Θαλάσσια Χωροταξία - παράκτιες ζώνες</p> <p>Βελτίωσης ενεργειακής απόδοσης στο δημόσιο χώρο, δημόσια κτίρια και κατοικίες</p> <p>Δράσεις από Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας / Δράσεις βελτίωσης προσβασιμότητας για άτομα με περιορισμένη κινητικότητα</p> <p>Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις σε περιοχές φυσικού - πολιτιστικού κεφαλαίου / Δίκτυα φυσικών, πολιτιστικών, ιστορικών πόρων - ειδικές θεματικές διαδρομές</p>
3.2 Ανάπτυξη Βιώσιμων Μεταφορικών Υποδομών	<p>3.2.1 Συμπλήρωση αναβάθμιση δικτύου και διασφάλιση ποιοτικών χαρακτηριστικών υποδομών</p>	<p>4.3 Λιμενικές Υποδομές</p> <p>4.5 Οδικές Υποδομές</p> <p>4.8 Οδική Ασφάλεια</p>	<p>Δράσεις στο διευρωπαϊκό, διαπεριφερειακό, ενδοπεριφερειακό, τοπικό και αγροτικό οδικό δίκτυο / Παρεμβάσεις αναβάθμισης σε λιμάνια και αεροδρόμια</p> <p>Δράσεις βελτίωσης γεωμετρικών χαρακτηριστικών οδικού δικτύου και σήμανσης / προστασίας</p> <p>Δράσεις Συντήρησης - Πρόληψης</p>
3.3. Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων και επιπτώσεων κλιματικής αλλαγής	<p>3.3.1 Αποκατάσταση υποδομών από φυσικές καταστροφές, 3.3.2 Ενίσχυση της ικανότητας διαχείρισης κρίσεων</p>	<p>2.4 Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων</p>	<p>Αντιπλημμυρικά έργα / Έργα πυροπροστασίας</p> <p>Δράσεις αποκατάστασης / Δράσεις καινοτόμων προσεγγίσεων για ενίσχυση της αντοχής των υποδομών έναντι των φυσικών καταστροφών</p> <p>Δημιουργία ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης κρίσεων, παρακολούθησης απειλών και άμεσης αντίδρασης</p> <p>Δράσεις Συντήρησης - Πρόληψης</p> <p>Ολοκληρωμένα Σχέδια Δράσης Πολιτικής Προστασίας στο επίπεδο των Δήμων με βάση το εκπονούμενο Περιφερειακό Σχέδιο για τη Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ) Κρήτης / Υποδομές και εξοπλισμός Πολιτικής Προστασίας</p>
3.4. Ενδυνάμωση της ενεργειακής μετάβασης, ενίσχυση των Περιβαλλοντικών Υποδομών και στήριξη της κυκλικότητας	<p>3.4.1 Ενεργειακή μετάβαση,</p> <p>3.4.2 Ολιστική διαχείριση υδάτινων πόρων,</p> <p>3.4.3 Ενίσχυση κυκλικότητας Περιφέρειας Κρήτης</p>	<p>2.1 Ενεργειακή Απόδοση</p> <p>2.2 Στήριξη ΑΠΕ- συμπαραγωγή</p> <p>2.3 Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων</p> <p>2.6 Παροχή Πόσιμου νερού και διαχείριση υδάτων</p> <p>2.9 Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση-αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κ.λπ.)</p> <p>2.10 Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς (βιοποικιλότητα, Natura κ.λπ.)</p> <p>4.2 Ενεργειακά δίκτυα και υποδομές</p>	<p>Δράσεις Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών για ύδρευση και άρδευση (Ανάδειξη, αξιοποίηση φραγμάτων / Σχέδια Διαχείρισης και Συστήματα Τηλεμετρίας / Αντικατάσταση - ενίσχυση πηγών - αφαλάτωση)</p> <p>Δράσεις Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών για διαχείριση υγρών αποβλήτων (Αναβάθμιση υφιστάμενων εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων, μηχανολογικά , μεμβράνες, τριτοβάθμια επεξεργασία, ανακύκλωση και νέες εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων σε τουριστικές και οικολογικά ευαίσθητες περιοχές / Αντικατάσταση επέκταση δικτύων αποχέτευσης)</p> <p>Σχέδια ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων, αντιμετώπιση περιόδων ξηρασίας / Δράσεις επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης επεξεργασμένης ύλης από ΕΕΛ / Προστασία των παράκτιων οικοσυστημάτων</p> <p>Δράσεις Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων Κρήτης (Μεγάλα Πράσινα Σημεία / Δορυφορικά Πράσινα Σημεία / ΚΑΕΣΔΙΠ / ΣΜΑ/Υ / Μονάδες επεξεργασίας πράσινων αποβλήτων γεωργικών υπολειμμάτων)</p> <p>RIS3Crete: Εξοικονόμηση Ενέργειας / Κλιματική αλλαγή και μέτρηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων / Ορθολογική διαχείριση φυσικών και περιβαλλοντικών πόρων / Προώθηση των Τεχνολογιών ΑΠΕ / Δράσεις αναθεωρημένης RIS3Crete</p> <p>Δράσεις προβλεπόμενες από τα Σχέδια Διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών Natura 2000 / Δράσεις στις περιοχές UN@SCO / Διατήρηση, προστασία χερσαίων και θαλάσσιων οικοτόπων με αξιόλογα είδη χλωρίδας - πανίδας</p>

ΑΞΟΝΕΣ - ΜΕΤΡΑ	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΕ Α.Π ΠΠΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΡΓΩΝ
Ανοικτή Διακυβέρνηση και Συμμετοχή			
4.1. Ενίσχυση των ικανοτήτων της δημόσιας διοίκησης	4.1.1 Ενίσχυση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης	1.2 Δημιουργία ερευνητικής τεχνογνωσίας και λύσεων ΤΠΕ στο Δημόσιο Τομέα 1.6 Δημόσια Διοίκηση και ψηφιοποίηση(ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ηλεκτρονικές δημόσιες συμβάσεις, ηλεκτρονική ένταξη, ηλεκτρονική μάθηση, κ.λπ.) 1.8 Ψηφιακή διασύνδεση μονάδων δημόσιας διοίκησης	Ψηφιακές εφαρμογές για παρεχόμενες υπηρεσίες - λειτουργίες
4.2. Ενίσχυση ενεργού συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών στην αναπτυξιακή διαδικασία	4.2.1 Ενίσχυση της ενημέρωσης και ενεργοποίησης των πολιτών		Δημιουργία πλατφόρμας/ Δημόσιες συζητήσεις και εκδηλώσεις / δημιουργία δικτύων με ομάδες της κοινωνίας των πολιτών / δημιουργία μόνιμων ομάδων σε επιλεγμένους τομείς
4.3. Ενδυνάμωση δικτύων και ομάδων	4.3.1 Ενίσχυση συμμετοχικών διαδικασιών		Δράσεις για σχολεία / Δράσεις για ευρύ κοινό
4.4. Τεχνική Βοήθεια Εφαρμογής και Υποστήριξης Επιχειρησιακού Προγράμματος 2024-2028	4.4.1 Υποστήριξη της παρακολούθησης και αξιολόγησης υλοποίησης έργων και παρεμβάσεων	6.1 Διοικητική Υποστήριξη 6.2 Τεχνική Βοήθεια	Δράσεις τεχνικής και διοικητικής υποστήριξης & εξοπλισμός
ΣΥΝΟΛΑ	24 ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ		